

*აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების,
კულტურისა და სპორტის სამინისტროს საქვეუწყებო
დაწესებულება – საარქივო სამმართველო*

*Sub-department of Ministry of Education, Culture and Sport of Ajara
Autonomous Republic – Archives Administration*

ISSN 2233-3541

ა რ ხ ე ი ე ნ ი

A R C H E I O N

XIX-XX

თბილისი 2020 Tbilisi

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე: მაია ივანიშვილი
რედაქტორი: თამაზ ფუტკარაძე
სარედაქციო საბჭო:

თეონა იაშვილი, რამაზ ბოლქვაძე, ბესიკ ბაუჩაძე, ანზორ თხილა-
იშვილი, ელგუჯა გოგიბერიძე, ელგუჯა ჩაგანავა, მაია რურუა,
ფრიდონ ქარდავა, ნატო ქიქავა, ოთარ გოგოლიშვილი, ჯემალ კა-
რალიძე, მერაბ კეზევაძე, ციური ქათამაძე, ირაკლი ბარამიძე.

Maia Ivanishvili – chairman of editorial board

Tamaz Putkaradze – editor

Editorial Board:

Teona Iashvili, Ramaz Bolkvadze, Besik Bauchadze, Anzor Tkhilaishvili, Elguja
Gogiberidze, Elguja Chaganava, Maia Rurua, Fridon Kardava, Nato Kikava,
Otar Gogolishvili, Djemal Karalidze, Merab Kezevadze, Tsiuri Katamadze,
Irakli Baramidze.

კრებულში გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნით ავტორებს და შესაძლოა არ
ასახავდეს სარედაქციო საბჭოს შეხედულებებს.
ავტორების სტილი დაცულია.

Any opinion expressed in the book belongs to the author and may not reflect the view of
the editorial board.

Authors' style reserved

აჭარის საარქივო სამმართველო, ტელეფონი: 27 52 10
ვებ გვერდი: <http://adjara.gov.ge/branches/default.aspx?gid=2>

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2019

თბილისი, 0186, ა. ჯორჯიას ქუჩის №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

რედაქტორისაგან

10 წლის წინ, 2010 წელს მკითხველმა მიიღო საარქივო სამმართველოს ორგანო – ჟურნალ „არხეიონის“ პირველი ნომერი.

ჟურნალის დაფუძნებისას ვფიქრობდით – რა მიმართულების უნდა ყოფილიყო ეს გამოცემა, რა სახის პუბლიკაციები უნდა დაბეჭდილიყო სრულიად ახალ გამოცემაში. ჩვენი ამოცანა იყო ჟურნალს ჰქონოდა შემეცნებითი დატვირთვა. ცხადია, ასეთ გამოცემაში უნდა გამოქვეყნებულიყო დიდი პასუხისმგებლობის გრძობით, მეცნიერული სინდისითა და აკადემიურობით დაწერილი სტატიები, რათა **ჟურნალს პირუთვნელად შეესრულებინა „ცოცხალი ისტორიის“ მთხრობელის ფუნქცია**. ჩვენ უნდა აგვემეტყველებინა საარქივო დოკუმენტები, გაგვეცოცხლებინა ის ადამიანები, რომლებიც იღვწოდნენ, იბრძოდნენ, სწამდათ, ეიმედებოდნენ ერთმანეთის, ელოდებოდნენ და ეფერებოდნენ ფონდსაცავებში დაბინავებულ თითოეულ ფურცელს. **ჟურნალის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად განისაზღვრა აგრეთვე უშუალოდ წყაროების, საარქივო დოკუმენტების პუბლიკაცია**.

10 წლის გადასახედიდან დაბეჭდვით შეიძლება ითქვას: ჟურნალმა უპასუხა დროის მოთხოვნებს. მან პირნათლად შეასრულა თავისი ფუნქცია. „არხეიონი“ შეიყვარა მკითხველმა, რაზეც მეტყველებს სამადლობლო წერილები, სატელეფონო ზარები, გამოსხაურებები, ციტირების ინდექსი. ეს კეთილგანწყობა კიდევ უფრო მეტ პასუხისმგებლობას გვაკისრებს, რათა აქ გამოქვეყნებული სამეცნიერო პროდუქცია აკმაყოფილებდეს მაღალი გემოვნებით გამორჩეული მკითხველის მოთხოვნილებებს. რამდენად შეძლო და შეძლებს ამას „არხეიონი“, ცხადია მკითხველმა საზოგადოებამ უნდა განსაჯოს.

ჟურნალმა მკითხველი სოციალურ ქსელშიც მიიწვია. ჩვენს ერთგულ მკითხველს ვახსენებთ ჟურნალის იმ პუბლიკაციებს, რომლებიც ადრე გამოქვეყნდა, ამავე დროს, შესაძლებლობას ვაძლევთ მათაც, ვინც ადრე ვერ შეძლო ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატიებისა თუ დოკუმენტური წყაროების გაცნობა. ჩვენთვის ძვირფასია ყოველი სამართლიანი შენიშვნა, კომენტარი, გამოსხაურება, რომელიც აუცილებლად იქნება გათვალისწინებული სარედაქციო საბჭოს მიერ.

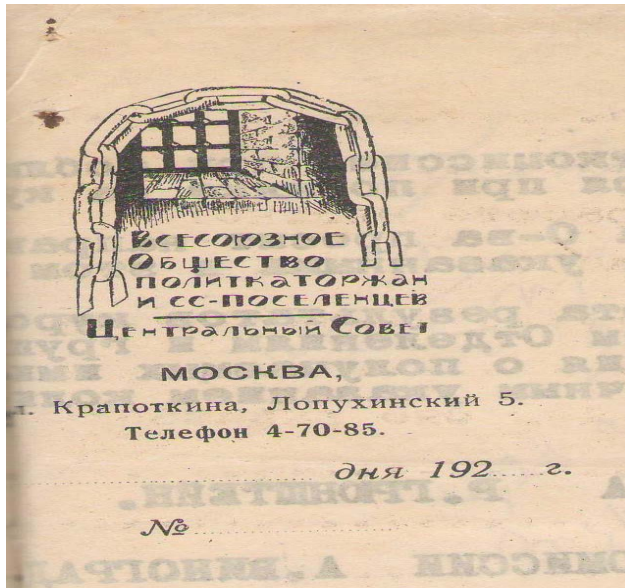
ახლა მკითხველს ხელთ უპყრია მორიგი XIX-XX ნომერი. პანდემიით განპირობებული სირთულეები ჩვენს ჟურნალსაც შეეხო. ვერ მოვახერხეთ XIX და XX ნომრების ცალ-ცალკე გამოქვეყნება. ამიტომ გადავწყვიტეთ ერთ ჟურნალში გავაერთიანოთ ორივე ნომერი. **XIX ნომერში ქვეყნდება სამეცნიერო პუბლიკაციები, ხოლო XX ნომერში ვბეჭდავთ თემატიკურად მრავალფეროვან საარქივო დოკუმენტებს**. მკითხველი ინტერესით წაიკითხავს გამოქვეყნებულ მასალებს, თუმცა სარედაქციო საბჭო დროს წინ უნდა უსწრებდეს და ფიქრობდეს ინოვაციებზე, სიახლეებზე, მკითხველი საზოგადოების ინტერესების გათვალისწინებაზე. ეს ასეც იქნება. მოვუწოდებთ სამეცნიერო საზოგადოებას – აქტიურად ჩაერთონ ამ მუდმივ პროცესებში. „არხეიონი“ თქვენს ჟურნალია.

**პოლიტკატორღელეების საკავშირო საზოგადოების
აჭარის განყოფილება (1925-1935)
(ფონდი რ- 91-ის მიმოხილვა)**

აბსტრაქტი. აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცულია მეტად მნიშვნელოვანი და უხვი საარქივო მონაცემები ყოფილი პოლიტკატორღელეებისა და გადასახლებულების რეგიონალური საზოგადოების საქმიანობის შესახებ. საკავშირო საზოგადოების აჭარის რეგიონალური ორგანიზაცია ფუნქციონირებდა 10 წლის განმავლობაში -1925 წლიდან 1935 წლამდე. წინამდებარე ნაშრომში, რომელიც სრულად ეფუძნება საარქივო მონაცემებს, პირველად შემოდის სამეცნიერო ბრუნვაში არაერთი მანამდე გამოუყენებელი დოკუმენტი. სწორედ ეს განსაზღვრავს ნაშრომის სამეცნიერო სიახლეს. საარქივო დოკუმენტებიდან ნათლად ჩანს საბჭოთა ხელისუფლების ნამდვილი სახე. ხელისუფლება თითქოსდა ხელს უწყობდა და ეხმარებოდა ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ ყოფილ პოლიტკატორღელეებს, მაგრამ ამას არ შეუშლია ხელი მათ წინააღმდეგ რეპრესიული პოლიტიკის გატარებაში. პოლიტკატორღელთა გარკვეული ნაწილი 1930-ნი წლების რეპრესიებს ემსხვერპლა.

საკვანძო სიტყვები: პოლიტკატორღელეები, ცარიზმი, დოკუმენტი, რევოლუცია, აჭარა, საკავშირო საზოგადოება.

ფელიქს ძერუინსკის ინიციატივით (რუჰუტაკისა და იაროსლავსკის მონაწილეობით) მოსკოვში, კავშირების სასახლეში, 1921 წ. 21 მარტს საფუძველი ჩაეყარა ცარიზმის მოწინააღმდეგე ყოფილი პოლიტკატორღელეების საკავშირო საზოგადოებას. საზოგადოებამ იარსება 1935 წლამდე (ბოლო თავიანჯდომარე იყო ალექსანდრე ანდრეევი). დაარსების პირველ წელს ორგანიზაცია 200-მდე წევრს აერთიანებდა, 10 წლისთავზე კი მათი რაოდენობა გაიზარდა 2600-მდე.

წევრებს შორის იყვნენ რევოლუციური მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწეები, მათ შორის: ვ. ვილენსკი (სიბირიაკოვი), ვ. ფინგერი, ლ. დეიჩი, ნ. ტიუტჩევი, ფ. კონი, მ. ფროლენკო, ა. იაკიმოვა-დიკოვსკაია, ა. პრიბილიოვ-კორბა, ფ. პეტროვი, ვ. ბისტრიანსკი, ნ. სკრილნიკი, ი. თეოდოროვიჩი, ვ. ჟდანოვი და ა. შ.

(Общество бывших политкаторжан и ссыльнопоселенцев, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D1%8B%D0%B2%D1%88%D0%B8%D1%85%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%81%D1%8B%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2>. 2020 წ. 16 იანვარი)

საზოგადოებას ხელმძღვანელობდა საბჭო. 1924 წლიდან საზოგადოება გადაიქცა საკავშირო ორგანიზაციად. 1928 წლისათვის საზოგადოებას გააჩნდა 50 ფილიალზე მეტი. 1924 წლიდან 1931 წლამდე ჩატარდა საზოგადოების ოთხი საკავშირო ყრილობა. მოკავშირე და ავტონომიურ რესპუბლიკებში შეიქმნა საკავშირო საზოგადოების რესპუბლიკური და რეგიონალური ორგანიზაციები. მათ შორის აჭარის განყოფილება. ყოფილი პოლიტკატორღელები ახალი ხელისუფლების პირობებში სარგებლობდნენ პრივილეგიებით, ისვენებდნენ სპეციალურ სანატორიუმებში, პოლიტკატორღელებისათვის ღვინვრადში აშენდა სამი ექვს და შვიდსართულიანი ცნობილი სახლები. მოგვიანებით, პოლიტკატორღელთა ნაწილი შეეწირნენ პოლიტიკურ რეპრესიებს.

პოლიტკატორღელების სახლი პეტერბურგში

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD>

ყოფილ პოლიტკატორღელებს უწევდნენ მატერიალურ დახმარებას, ორგანიზებას უკეთებდნენ ღეჭვიებსა და მოხსენებებს, სწავლობდნენ მეფის რუსეთის ციხეების, კატორღებისა და გადასახლების ადგილების ისტორიას.

საზოგადოებამ გამოსცა ჟურნალი „კატორღა და გადასახლებები“, „ყოფილი პოლიტკატორღელებისა და გადასახლებულების საკავშირო საზოგადოების ცენტრალური საბჭოს ბიულეტენი“ (1930-1933 წწ.), სერია: „ისტორიულ-რევოლუციური ბიბლიოთეკა“, „დემოკრატიული პერიოდის რევოლუციური აზროვნების კლასიკოსები“, გამოიცა აგრეთვე ა. გერცენის, ნ. ჩერნიშევსკის, ნ. დობროლიუბოვის, მ. ბაკუნინის და სხვათა მოღვაწეობის ამსახველი თხზულებები, მოგონებები დეკაბრისტების მოღვაწეობის, მუ-

შათა მოძრაობის, სამეფო ციხეებისა და კატორღების შესახებ (Общество бывших политкаторжан и ссыльнопоселенцев, https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D1%8B%D0%B2%D1%88%D0%B8%D1%85_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD_%D0%B8_%D1%81%D1%81%D1%8B%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2)

მეფის რუსეთის ერთ-ერთი ძველი პოლიტიკატორღელი იყო **ვერა ფიგნერი (1852-1942)**, რომელიც პრინციპულად არ ერთიანდებოდა ამ საზოგადოებაში, რასაც ხსნიდა იმით, რომ თავად იყო სიკვდილის დასჯის კატეგორიული მოწინააღმდეგე, რის შესახებაც საკავშირო ცაკისათვის არაერთხელ მიუმართავს კიდევ. საზოგადოება კი, რომელიც ჩათრეულია პოლიტიკაში, ზოგჯერ რეპრესიულ პოლიტიკას ამართლებს კიდევ და აძლევს დასტურს. ნაცვლად იმისა, რომ საზოგადოებამ ხმა აღიმადლოს პიროვნული ღირსების შელახვის, კონტროლის არსებული მეთოდის წინააღმდეგ, პირიქით, გამოყენებულია ხელისუფლების ხელში პოლიტიკურ იარაღად (**Фигнер Вера Николаевна, Письмо от 17 июля 1932 г.** [http://az.lib.ru/f/figner w n/text_0030.sht](http://az.lib.ru/f/figner_w_n/text_0030.sht). ნახულია 16 იანვარი, 2020)

აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცულია მეტად საინტერესო და უხვი საარქივო დოკუმენტები პოლიტიკატორღელების საკავშირო საზოგადოების აჭარის განყოფილების მუშაობის შესახებ (ფონდი რ-91). ფონდი შედგება 57 საქმეთა ერთეულისაგან და მოიცავს 10 წლიან პერიოდს – 1925 წლიდან ორგანიზაციის ლიკვიდაციამდე – 1935 წლის ჩათვლით.

N 1 საქმეში წარმოდგენილია დადგენილებები, ინსტრუქციები და საზოგადოებაში გაწვერიანების წესები. ამავე საქმეში არის პოპულარული ლექცია თემაზე „ვინ იყვნენ დეკაბრისტები და რისთვის იბრძოდნენ ისინი“ (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 1, ფურცელი 1-3), ფონდში დაცულია სადღესასწაულო დღეებისათვის გათვალისწინებული ღონისძიებები, 1925 წლის 1 მაისის შესახებ „ერთიანი დეკაბრისტული კომისიის სალექციო საქსკურსიო სექციის შრომის ოქმი (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 1, ფურცელი 4), პრეზიდენტთან არსებული პოლიტიკატორღელების საზოგადოების საორგანიზაციო კომისიის 1926 წ. 12 იანვრის სხდომის ოქმი (საქმე 5, ფურც. 20). ოქმებში არის გარკვეული ინფორმაციები საზოგადოების წევრების შესახებ. თბილისის განყოფილებიდან პოლიტიკატორღელების საზოგადოების აჭარის განყოფილების შემადგენლობაში შეუყვანიათ

ნ. კალოვეა მეუღლესთან ერთად

ნიზარბეგ დავითის ასული გობრონიძე, რომელიც მეფის რეჟიმის დროს გადასახლებული იყო ირკუტსკში იაკუცკის ოლქში №1656 კატორღაში. ირკუტსკის კატორღელი იყო აგრეთვე **ნადეჟდა კალოვეა – ჩხიკვიშივილი** (ბენია ჩხიკვიშივილის მეუღლე, წარმოშობით ოსი, მემარცხენე ესერი ვლადიკავკაზიდან.

გადასახლების დროს, 1905 წელს გაუცნიათ ერთმანეთი და პოლიტიკური შეხედულებების განსხვავებულობის მიუხედავად შეუღლდნენ. ის. ეთერ ერაძე, ვინ იყო გურიის თავსუხეელადებული „პრეზიდენტი“, გაზეთი „კვირის პალიტრა“, 30 მაისი, 2017)

გაზეთი „კვირის პალიტრა“, 30 მაისი, 2020

სარატოვში იხდიდა სასჯელს კატორღელი **პავლე საყვარელიძე (1882-1937)**, (პარტიული ფსევდონიმი „დიდი პავლე“ მენშევიკი, 1905 წ. რევოლუციის აქტიური მონაწილე, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პარლამენტის წევრი, 1921 წლიდან ჩამოშორდა პოლიტიკურ საქმიანობას)

აჭარისტანის განყოფილებაში გაწვევრიანებულია **ნესტორ ერქომაიშვილი**, რომელსაც ვოლოგდაში (კატორთა №1661) მოუხდია სასჯელი (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 1, ფურცელი 20).

საარქივო მასალებიდან ჩანს, რომ ყოფილი პოლიტკატორღერებსა და გადასახლებულების ცენტრალური საბჭოს აჭარის განყოფილების მამასახლისის ფუნქციებს ასრულებდა **ბრგაძე** (სახელი არ იკითხება) (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 1), საქმეში დაცულია მისი მოხსენება, რომელშიც წარმოდგენილია 1928-1929 წლებში განყოფილების შემოსავლებისა და გასავლების სმეტა. მოხსენებაში ხაზგასმულია, რომ ყოფილი პოლიტკატორღელებისათვის ციხისძირში უნდა აშენდეს მეორე დაწა, რათა დაისვენონ ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლმა ყოფილმა პოლიკატორღელებმა. ამ მოთხოვნით ყოფილი პოლიტპატიმრების ცენტრალურ საბჭოსადმი აჭარის განყოფილებას 1929 წლის 31 იანვარს გაუგზავნის შესაბამისი წერილი (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 1). სმეტის მიხედვით ციხისძირის ბაღი, კერძოდ ხილი და მანდარინი იძლევა გარკვეულ შემოსავალს (900 ძირი მანდარინის ხე/ საშუალო შემოსავალი 2500 მანეთი, შემოსავალი ციხისძირის დაჩებიდან – 1200 მანეთი, გასავალი: საწვერო გადასახადებო 100 მანეთი, სამეურნეო გასავალი – დაჩების შენახვა, ძაღლების შენახვა, საკანცელარიო საქონელი, განათება, გათბობა, ტელეფონები, სარემონტო სამუშაოები და ასე შემდეგ – 1175 მანეთი, ასევე, ყარაულების, დაჩისა და ბაღის შენახვა (ხელფასი, სპეცტანსაცმელი, შვებულება, სოციალური გასავალი 116 მანეთი, ციხისძირის ბაღის შენახვა, გაწმენდა, სასუქებით მომარაგება – 700 მანეთი, ხის 5 ოთახიანი დაჩის მშენებლობა ქვის საძირკველზე – 7200 მანეთი (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 4).

საქმეში არის ნესტორ ერქომაიშვილის (რომელსაც 11 წელი კატორღაში გაუტარებია) საწინააღმდეგო პასკვილი, რომლის ავტორები მას უწოდებენ „ყაღბ რევოლუციონერს“. ავტორი დურსუნ ხაჯიოღლი პროტესტს გამოთქვამს იმის გამო, რომ ეს „ყაღბი რევოლუციონერი“ კატორღელების ბიუროდან პენსიის სახით იღებს 120 მანეთს. ამასთან დაკავშირებით გაზეთშიც გამოქვეყნებულია სტატია. საგაზეთო სტატიის ავტორი ადანაშაულებს პასკვილის ავტორს იმაში, თითქოს იგი წარსულში იყო ჯაბა გურიელის მოურავი და „კრიმინალური და ტენორი“. „თუ ტენორით მღერა და კრიმინალური დანაშაულია, მაშინ ყველა ტენორი და ყველა მოკრიმინალური გურული პასუხისმგებლობაში უნდა დარჩნენ მიცემულნი“ – გაუცია პასუცი დურსუნ ხაჯიოღლისათვის. „დურსუნ ხაჯიოღლი ბრალად მდებს თითქოსდა რევოლუციამ დამაფიქრა, რადგანაც თითქოს რევოლუცია ბოლოს მოუღებდა ჩემს ქვიფებსა და ნადიმებს, ეს არის მარჩიელობა და არა ფაქტებით მსჯელობა“ (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 7). ნესტორ ერქომაიშვილს ბრალად სდებდნენ მენშევიკების გვარდიის ოფიცრობასაც, რომელსაც იგი კატეგორიულად უარყოფს და ამტკიცებს, რომ იგი მხოლოდ ქართველ მუსულმანთა ბატალიონში მსახურობდა. 1919 წელს მას დაუტოვებია მენშევიკების რიგები, გადასულა ბათუმში და დაუწვია ბრძოლა დენიკიელებისა და სედაიმილეთლების წინააღმდეგ. ნესტორი თავის საპასუხო წერილში იხსენებს 1905 წლის მოვლენებს, როცა ანტონ კავაშალთან, პორფირე ჩხაიძესთან, სერაფიონ დათუნაიშვილთან, ილარიონ მენაბდესთან ერთად, ოზურგეთში იარაღი აყარეს სტრაჟნიკებს. მას, როგორც ყოფილ აზნაურს, ნედაყოფილებით უთქვამს უარი აზნაურობაზე (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 8-9).

რეალურად ვინ იყო ნესტორ ერქომაიშვილი? ნ. ერქომაიშვილი დაიბადა 1863 წელს.

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა
<http://dspace-nplg.gov.ge/handle/1234/1508>

მოგვიანებით ჩაერთო პოლიტიკურ საქმიანობაში, იყო „გურიის რესპუბლიკის“ ჩამოყალიბების ერთ-ერთი მოთავე, ნასაკირალის ომის გმირი და ერთ-ერთი ხელმძღვანელი ბენია ჩხიკვიშვილთან ერთად. სწორედ მისი მონაწილეობითა და ხელმძღვანელობით დაიკავეს ფოსტა, ტელეგრაფი, რკინიგზა, აიღეს მაზრის ცენტრი ოზურგეთი და გამოაცხადეს გურიის რესპუბლიკის შექმნა.

გურიის რესპუბლიკა
http://guriismoambe-com/?m=68&news_id=36400

1905 წლის თებერვლისათვის გურია მთლიანად აჯანყებულთა ხელში მოექცა. არჩეულ იქნენ მოსამართლეები, მოხდა სასოფლო თემების ფორმირება. აჯანყებულთა დასაშოშმინებლად გურიაში 1905 წ. 11 იანვარს გაიგზავნა 10 ათას კაციანი ჯარი ალიხანოვ ავარსკის მეთაურობით. ისინი დაბანაკდნენ ნატანებში. ცოტა მოგვიანებით, **ერმილე დოლიძის** ეტლით **ესე ცინცაძემ** საჯავახოდან გურიაში ჩამოიყვანა **სოსო ჯუღაშვილი**. იმართებოდა მიტინგები. ერთ-ერთ მიტინგს ნიკო მარიც დასწრებია (ავტორი გურიის მოამბე, გურიის რესპუბლიკა, http://guriismoambe.com/?m=68&news_id=36400). ცარიზმი იძულებული გახდა ჯარი გაეწვია გურიის რეგიონიდან. აჯანყებულებმა მოიგეს ბრძოლა ნასაკირალთანაც.

1908 წლის 21 იანვარს დაიწყო გურიის რესპუბლიკის სასამართლო პროცესი. გამოძიება დაეწადა **ს. სიონკევიჩს**. სასამართლო პროცესი კი გაიმართა ოდესაში. მონაწილეებსა და მოთავეებს (**ბენია ჩხიკვიშვილს, ნესტორ ერქომაიშვილს, სიმონ ჟღენტს, სერგო სურგულაძეს, მოსე ტულუშს, კირილე ლომიძეს, ივანე გოგიტიძეს, დიმიტრი გოგიტიძეს, ვლადიმერ დუმბაძეს** და სხვებს. სია აჯანყების მონაწილეებისა პოლიციამ აღმოაჩინა **მოსე ტულუშის** ოჯახში. სიაში ნ. ერქომაიშვილი 35-ე ნომრად, ტერორისტადაა მოხსენიებული) ასამართლებდნენ 102-ე მუხლით – ცარიზმის დამსობის მიზნით სპეციალური ორგანიზაციის შექმნის ბრალდებით. ზოგიერთმა მოახერხა მიმალვა (ირაკლი მახარაძე, გურიის რესპუბლიკის სასამართლოს ბრალდებები, <http://www.gurianews.com/article/istoria/guriis-respublikis-sasamartlos-braldebulebi>).

გამოძიების ცნობების საფუძველზე **გაზეთ „ისარი“** გამოქვეყნდა მონაცემები მსჯავრდებულთა, მათ შორის ნესტორ ერქომაიშვილის შესახებ: „ნესტორ ერქომაიშვილი გურიის კომიტეტის წევრი იყო და მეთაურობდა ტერორისტების ჯგუფს. ითვლებოდა აგრეთვე წითელ რაზმის ერთ-ერთ უფროსად. იგი ტერორისტების დახმარებით ჰყიდდა იარაღს. იგი იყო აგრეთვე ბენია ჩხიკვიშვილის ერთ-ერთ მცველად. ნასაკირალის საქმეშიაც მიუღია მონაწილეობა“ (გაზ. „ისარი“, N 20, 1908 წელი).

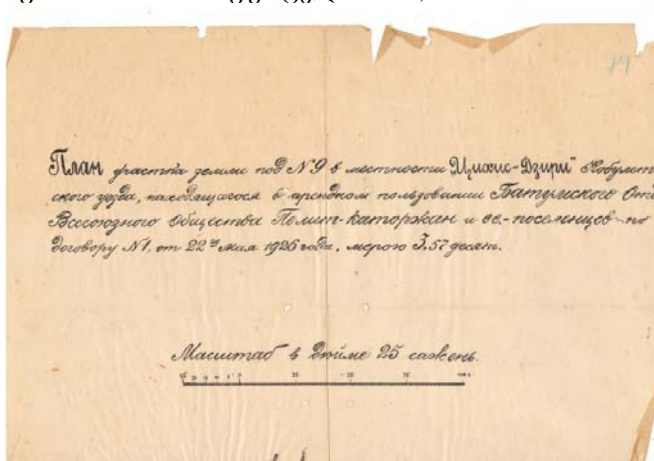
გურიის რესპუბლიკის ისტორიასთან დაკავშირებული მოვლენები ადასტურებს საარქივო ფონდებში დაცული დურსუნ ხაჯიოღლის მიერ ნესტორ ერქომაიშვილისადმი წაყენებული ბრალდებების უსაფუძველობას. ნ. ერქომაიშვილი რეალურად იყო ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლი ადამიანი, რის გამოც მოიხადა კიდევ მრავალწლიანი სასჯელი.

ნესტორ ერქომაიშვილთან დაკავშირებული ისტორია ნათელი მაგალითია პიროვნებების დასმენის საბჭოური სტილისა. მსგავსი ფაქტები ფონდის სხვა საქმეებშიცაა დაცული. მხედველობაში გვაქვს გაზეთ „საბჭოთა აჭარისტანში“ 1930 წლის 8 იანვრის № 6 ნომერში „**ტყვიის მფრქვეველის**“ ფსევდონიმით გამოქვეყნებული სტატია **„ვინ აფარებს ხელს გამფლანგველს“**. ავტორს სამსჯავროზე გამოაქვს მახინჯაურის სავაჭროს ყოფილი გამგის **მელიტონ ვანიძის** საქმიანობა, რომელიც „სშირად ქეიფობს მწვანე კონცხსა და ციხისძირში – სხვის ხარჯზე – მუშკოპის თანხებით“. ამავე დოკუმენტის მიხედვით მის მაღაზიაში აღმოჩნდა დანაკლისი 2134 მანეთის ოდენობით და ეს იმიტომ, რომ ამავე მაღაზიაში „ნოქრის თანამდებობაზე მუშაობს „გაუსწორებელი ინტრიგანი და კოპერაციისათვის მავნე ელემენტი“ გარსევან მგალობლიშვილი (ასს ცსა, ფ. რ.-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 17).

საბჭოთა ხელისუფლება ყოფილ პოლიტკატორღელებს სხვა პრივილეგიებთან ერთად იჯარით აძლევდა აგარაკებსა და სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთებს სამეურნეო საქმიანობისათვის. N 6 საქმეში დაცულია მიწათმოქმედების სახალხო კომისრის მიერ გაგზავნილი წერილი სახკომსაბჭოსადმი. წერილიდან ჩანს, რომ პოლიტკატორღელებს 1925 წლისათვის მოუთხოვიათ „რომელიმე კულტურული აგარაკი საერთო წესით დასამუშავებლად“. სახალხო კომისარიატს „ფრიად სასურველად მიაჩნიათ მათი თხოვნის დაკმაყოფილება, ვინაიდან აგარაკში მათი კომუნის სახით მუშაობა იქნება ზედმიწევნით ნაყოფიერი კულტურის აღდგენის საქმეში“. სწორედ ამ მიზნით გადაუცი-

ათ „ბია ლუსკის“ აგარაკი მწვანე კონცხზე (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 39), თუმცა დადგენილება მალე გაუუქმებიათ, რადგან აგარაკი გადაუციათ აჭარისტანის განათლების სახ. კომისარიატისათვის „სასოფლო სამეურნეო ტექნიკუმის საჭიროებისათვის“ (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 88-90).

ამავე საკითხს ეხება 1926 წელს აჭარისტანის მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატსა და პოლიტკატორღელთა საკავშირო საზოგადოების ბათუმის განყოფილებას (მამსახლისი იოსებ ბრეგაძე) შორის გაფორმებული ხელშეკრულება, რომლის მიხედვით პოლიტკატორღელთა სამეურნეო საქმიანობისათვის გაუციათ ციხისძირში არსებული 3,57 დესეტინა მიწის ნაკვეთი N 9 – კულტურული მცენარეებითა და შენობებით, 20-წლიანი ვადით. ხელშეკრულებაში სიზუსტითაა წარმოდგენილი მიწის ფართობის საზღვრები. საიჯარო გადასახადი 1926-1937 წლებში შეადგენდა ყოველწლიურად 275 მანეთს (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 6, ფურცელი 11-13).

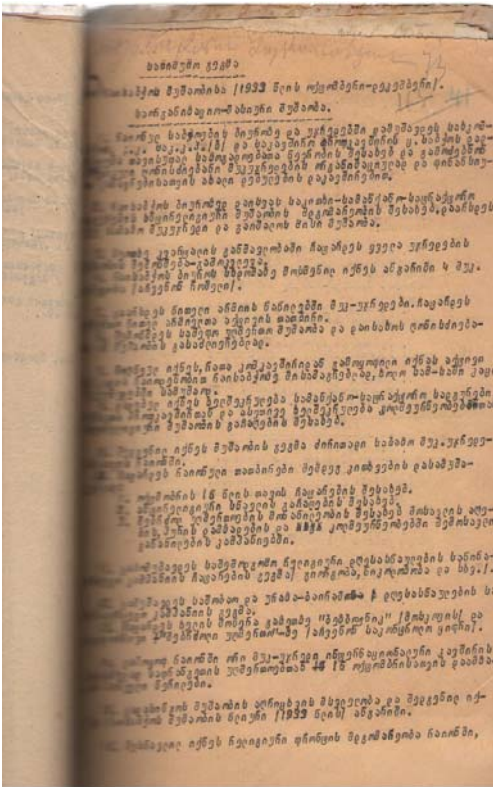
ფონდში წარმოდგენილი საარქივო დოკუმენტებიდან საყურადღებოა N 8 საქმეთა ერთეული, რომელშიც წარმოდგენილია სხდომათა ოქმები, ასევე საზოგადოების ადგილობრივი განყოფილებების სტრუქტურა. განყოფილების მთავარი ორგანოა **წევრთა საერთო კრება**. იგი მოწვეული უნდა იყოს წელიწადში 3 – ჯერ. მიმდინარე მუშაობას წარმართავს საერთო კრების მიერ არჩეული საბჭო არანაკლებ 3 კაცის შემადგენლობით. განყოფილების საქმიანობის რევიზიისა და კონტროლისათვის შექმნილია 1 წლის ვადით არჩეული **სარევიზიო კომისია** 3 კაცის შემადგენლობით. ახალი წევრის მიღება ხდება **საორგანიზაციო საბჭოს** მიერ. იგი იღებს მსურველის განცხადებას და ანკეტას, შეისწავლის მას და განსახილველად გადასცემს საბჭოს. საბჭოსთან შექმნილია ვეტერანტა კომისია, რომელიც სხვა პრობლემებთან ერთად განიხილავს პენსიის გაცემის საკითხებს. სამეურნეო საქმიანობას წარმართავს **სამეურნეო კომისია**, კულტურულ საგანმანათლებლო საქმიანობას კი **კულტურულ საგანმანათლებლო კომისია**. კომისიები ანგარიშვალდებულნი არიან არჩეული საბჭოს წინაშე (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს. 8, ფურცელი 16). სტრუქტურა შედგენილია 1924 წლის ივლისში. ამავე საქმეში წარმოდგენილია ყოფილ პოლიტკატორღელთა საკავშირო **საზოგადოების წესდება**, რომელიც დათარიღებულია 1924 წლის 16 სექტემბრით. წესდება მიზნად ისახავს „გააერთიანოს ცარიზმის და თვითმყრობელობის წინააღმდეგ მებრძოლი პოლიტკატორღელები, შეისწავლოს მათი ცხოვრებისა და ყოფის საკითხები კატორღებისა და გადასახლების ადგილებში. შესაბამისად, საზოგადოება უფლებამოსილია გახსნას კლუბები, სამკითხველოები, ბიბლიოთეკები, სანატორიუმები, სასადილოები, ერთმანეთს გაუწიონ დახმარება, დაეხმარონ რევოლუციური საქმისათვის დაღუპულ მებრძოლთა ოჯახებს, გააერთიანონ ყოფილი პოლიტკატორღელები „ხემლიაჩესტოს“ პრინციპზე, შეაგროვონ, შეინახონ და გამოაქვეყნონ მასალები კატორღებისა და კატორღელების, გადასახლებებისა

და გადასახლებულების, ზოგადად რევოლუციურ მოძრაობის შესახებ, გამოსცენ ჟურნალები, კრებულები, მემუარები, გახსნან მუზეუმები, მოაწიონ საღამოები და ა. შ. (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.8, ფურცელი 27).

წესდება არეგულირებდა საზოგადოების წევრად მიღების საკითხებს. საზოგადოების წევრი შეიძლება გამხდარიყო ყველა ის ადამიანი, რომელსაც არ ჰქონდა ჩადენილი რევოლუციის საწინააღმდეგო ქმედება და არ იყვნენ გასამართლებულნი საბჭოთა ხელისუფლების მიერ. საზოგადოების წევრად მიღება ხდებოდა ორი რეკომენდატორის საფუძველზე. საწევრო გადასახადი – გასაწევრიანებელი თანხა იყო 2 მანეთი, ყოველთვიური გადასახადი კი 50 კაპიკი. წესდება ითვალისწინებდა საკავშირო ორგანიზაციის ადგილობრივი ორგანიზაციის ჩამოყალიბებასაც (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.8, ფურცელი 27-28).

საზოგადოების სტრუქტურის საკითხები სხვა საქმეთა ერთეულებშიცაა წარმოდგენილი. პოლიტკატორღელთა დასაქმების, შრომითი საქმიანობის ხელშეწყობის მიზნით საზოგადოებასთან არსებობდა ხუთი წევრისაგან (თავჯდომარე, მოადგილე, მდივანი და ორი წევრი) შემდგარი **შრომითი ბიურო**. მის ფუნქციებში შედიოდა აგრეთვე საზოგადოების უმუშევარი წევრების რეგისტრაცია, უმუშევრობის მიზეზების შესწავლა და სხვა საკითხები (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.1, ფურცელი 1). ორგანიზაციის წევრებისათვის მატერიალური დახმარების მიზნით ყოფილი პოლიტკატორღერების და გადასახლებულების საზოგადოებასთან შექმნილა აგრეთვე **საკავშირო საღარო** (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.2, ფურც. 1).

საარქივო დოკუმენტებში წარმოდგენილია საზოგადოებაში გაწევრიანების მსურველთა განცხადებები. ეს განცხადებები მკითხველისათვის საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ მასში წარმოდგენილია ამა თუ იმ პიროვნების ცხოვრების გზა, რევოლუციური საქმიანობა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა 1925 წლის 9 დეკემბერთი დათარიღებული ორთაბათუმელი **მუსტაფა აბდიბას** განცხადება პოლიტკატორღერთა ბიუროს ბათუმის განყოფილებისადმი. განცხადების მიხედვით, იგი დაბადებულია 1880 წელს, ორთაბათუმში. მისი მშობლები იყვნენ ღარიბი მიწათმოქმედები. თავად მ. აბდიბა 15 წლის ასაკიდან ჩაება შრომით საქმიანობაში, მუშაობდა სხვადასხვა ქარხანაში მცველის პოზიციაზე. სწორედ მაშინ, 1905 წელს გაუცნია საარტილერიო საწყობის მმართველი რევოლუციონერი **ლემიშენკო**, მცხოვრები ორთაბათუმის თემის სოფელ **ფეიზიეს** დაჩაზე. იგი ეწეოდა აქტიურ სააგიტაციო მუშაობას ჯარისკაცებს შორის. მუსტაფას მასთან უმუშაოა ერთი წლის განმავლობაში. ლემიშენკოს დავალებით მ. აბდიბა ავრცელებდა რევოლუციურ ლიტერატურას, ასრულებდა სხვადასხვა სახის სერიოზულ დავალებას. სწორედ ამ მუშაობის შედეგი იყო ის, რომ პატარა სამებელმა ჯარისკაცებმა ხელმძღვანელობის ნების წინააღმდეგ არ გაუხსნეს ცეცხლი პროტესტანტებს, რისთვისაც ისინი დაპატიმრეს. ლემიშენკო გადავიდა ყარსში და იქ გააგრძელა სააგიტაციო საქმიანობა. ლემიშენკო დააპატიმრეს. დაპატიმრებულმა ლემიშენკომ მოახერხა მ. აბდიბასათვის წერილის გამოგზავნა დახმარების თხოვნით. მუსტაფა აბდიბა წასულა ყარსში, მოუხერხებია ლემიშენკოსათვის პასპორტის გაკეთება, მაგრამ ისიც დაუპატიმრებიათ. მუსტაფას წინააღმდეგ გამოძიებას მტკიცებულებები ვერ უპოვია, რის გამოც იგი გაათავისუფლეს. მუსტაფა ბათუმში ჩამოსულა. სწორედ მაშინ გაუგია ლემისშენკოს პატიმრობიდან გაქცევის ამბავი. მას შემდეგ აბდიბას ლემიშენკო არ შეხვედრია. ლემიშენკოს ჰყოლია მაღაკანი საყვარელი, რომელმაც ხელისუფლების წარმომადგენლებს მოუთხრო ლემიშენკოსთან მუსტაფას თანამშრომლობის ისტორია და გამოუთქვამს ვარაუდი, რომ მხოლოდ აბდიბას ეცოდინება ლემიშენკოს ადგილსამყოფელი. მუსტაფა დაუპატიმრებიათ. მას ექვსი თვე გაუტარებია ბათუმის, ხოლო ორწელნახევარი თბილისის ციხეში. მისი ინფორმაციით სოფელ მახმუდიეში (ორთაბათუმის თემი) ყოფილა საიდუმლო ტიპოგრაფია, რომელშიც დაბეჭდილ პროკლამაციებს ავრცელებდა იგი. სწორედ ამიტომ ითხოვს იგი საზოგადოებაში გაწევრიანებას 1925 წლის 9 დეკემბერს დათარიღებული წერილით (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.8, ფურცელი 9).

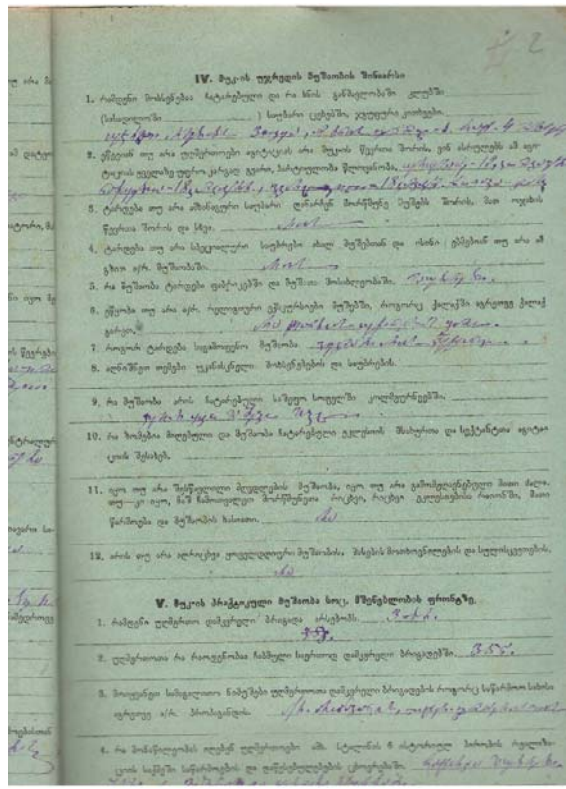
საქმეში დაცულია საზოგადოების წევრად გახდომის მსურველის არაერთი განცხადება. მათ შორისაა რკინიგზის მუშა ვლადიკო კვაჭანტირაძე, რომელსაც 1914 წელს მიუსჯეს 15 წელი რევოლუციური საქმიანობისათვის. 3 წელი გაატარა ქუთაისის ციხეში. თვითმყოფელობის დამსოხის შემდეგ, 1917 წელს ის გაათავისუფლეს. შემდეგ მუშაობა დაუწყო მუშად ბათუმში, ხანტურიაინის ქარხნის გემზე. იმავე დროს შესულა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის რიგებში. წერილის მიხედვით, იგი ავრცელებდა პროკლამაციებს, იარაღს ყრიდა სტრაჟნიკებსა და ჟანდარმებს, აუყრია რკინიგზის ლიანდაგები. მის სახელს უკავშირდება ჯაშუში ქარცივაძის მკვლელობაც, რის გამოც პარტიის დახმარებით ერთი წელი გაუტარებია ოსმალეთში. იქედან დაბრუნების შემდეგ, 1914 წელს ვ. კვაჭანტირაძე დაუპატიმრებიათ. განცხადება დათარიღებულია 1926 წლის ივლისით (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.13, ფურცელი 39).

მსგავსი ისტორიაა წარმოდგენილი ბათუმის ტექნიკუმის მე-4 კლასის მოწაფის გიორგი ლომაძის განცხადებაში, რომელიც გაუგზავნია პოლიტკატორთელთა ბიუროსადმი 1926

წლის 13 დეკემბერს. განცხადებაში აღწერილია მისი მამის მიხეილ ლომაძის რევოლუციური საქმიანობა, რის გამოც იგი დაუპატიმრებიათ 1903 წელს და მიუსჯიათ 12 წლიანი კატორღა ირკუტსკში. თუმცა 3 წლის შემდეგ მოუხერხებია გაქცევა, ჩასულა სოფელ ხიდისთავში (ოზურგეთის მაზრა) და გაუგრძელებია რევოლუციური საქმიანობა. 1911 წელს იგი მოუკლავთ სოფელ ბასილეთში. მალე მისი მეუღლეც გარდაცვლილა. ობლად დარჩენილ ბავშვს კი ზრდიდა მისი ბიძა (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.13, ფურცელი 2).

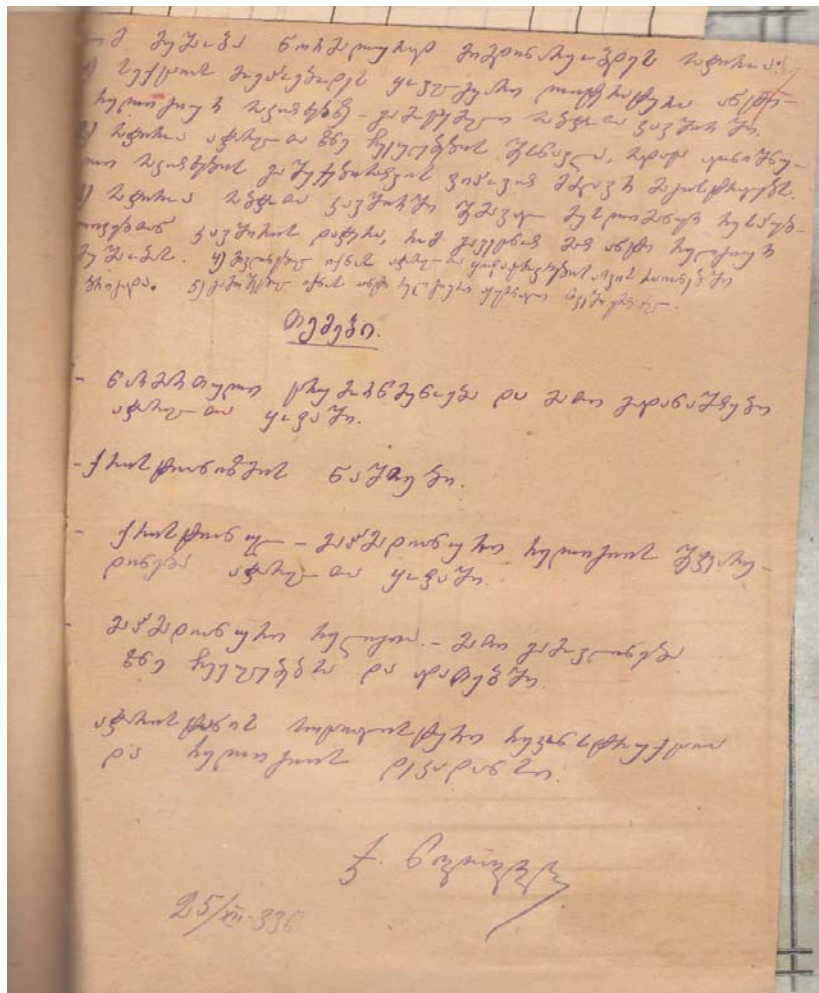
ფონდის სხვადასხვა საქმეებში წარმოდგენილია საინფორმაციო წერილები, სხვადასხვა შინაარსის განცხადებები, ანგარიშები, ოქმები, ავტობიოგრაფიები, მატერიალური დახმარების მიღების მსურველთა ანკეტები, საზოგადოების ფინანსური ანგარიშები, უწყისები, აქტები, ინსტრუქციები (ს. 3, 10, 13, 14, 17, 17, 19, 20, 25)

მეტად საინტერესოა ფონდში დაცული მასალები, რომლებიც ეხება მებრძოლ უღმერთთა კავშირის (მუკის) საქმიანობას. N16 საქმეში არის ანტი-

რელიგიური ხასიათის მოხსენებები, უღმერთოთა კავშირის მუშაობის ანგარიშები, უღმერთოთა კავშირის საოლქო და საქალაქო საბჭოს არჩევნებთან დაკავშირებული მასალები, ანტირელიგიური ბრძოლის გააქტიურებასთან დაკავშირებული ღონისძიებები და ა. შ. (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.16).

მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის ცენტრალური საბჭოს 1930 წ. 29 იანვრით დათარიღებული ცირკულარი ითვალისწინებს ანტირელიგიური გამომცემლობის შექმნას (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.22, ფურც. 2). ქალებს შორის ანტირელიგიური აგიტაცია-პროპაგანდის გასაძლიერებლად უნდა ჩატარებულიყო კრებები, სამუშაო თათბირები, კინოსეანსები, მოწყობილიყო ანტირელიგიური გამოფენები. დოკუმენტში წარმოდგენილია ანტირელიგიური მოხსენებების თემატიკა: „ქალი და ისლამი“, „რაში იხატება ურაზის ბოროტება“, „ურაზის კლასიური ბუნება“ და ა. შ. (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.15, ფურც. 25-52).

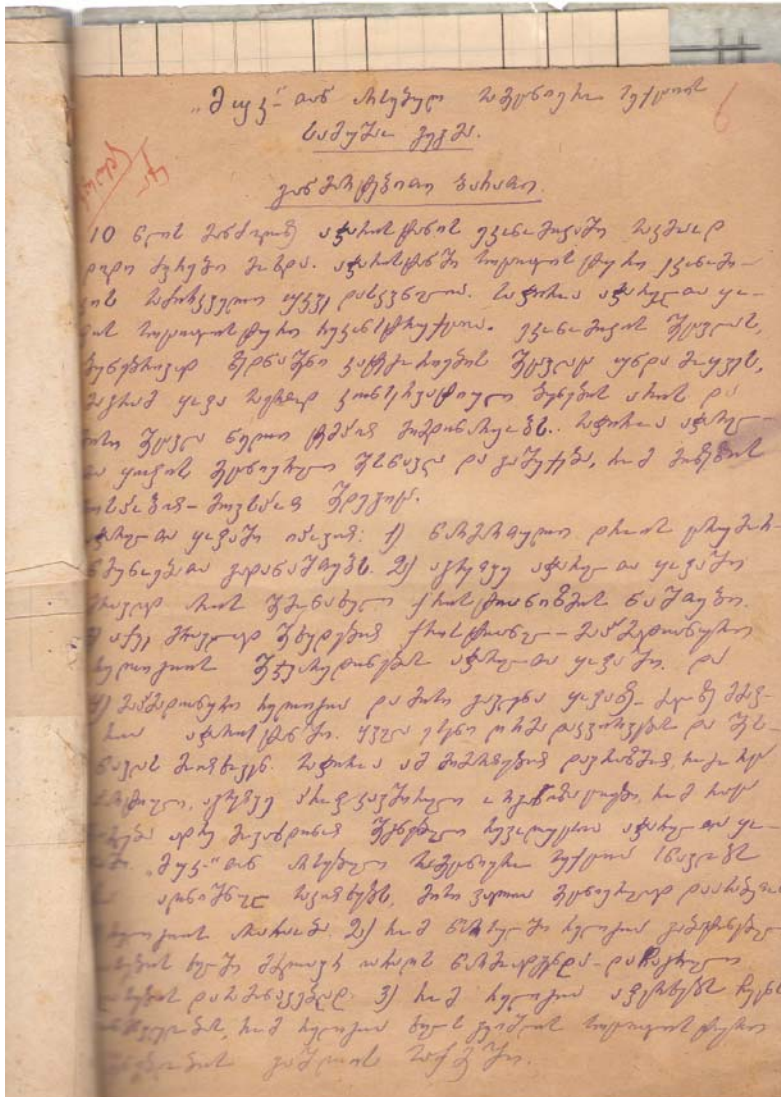

ღონისძიებები ძირითადად „ჯუმა დღეს“, პარასკეობით უნდა ჩატარებულიყო. ერთ-ერთ ანტირელიგიურ დოკუმენტს ეპიგრაფად ჰქონდა წამძღვარებული შემდეგი სიტყვები: „ბრძოლა რელიგიის წინააღმდეგ, ბრძოლა სოციალიზმისათვის, რელიგია ხალხის ოპიუმია“. 1934 წ. იანვრის ერთი დოკუმენტის მიხედვით, რომელსაც ხელს აწერს მუკის ცენტრალური საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე მანტკავა, მუკის საოლქო და რაისაბჭოებისაგან მოითხოვდა მუკსა და კოოპერაციულ და საწარმო ორგანიზა-

ციებს შორის ხელშეკრულების დადებას ანტირელიგიური საქმიანობის გააქტიურებისათვის, ტარდებოდა საკავშირო კონკურსები ანტირელიგიური სწავლების საკითხებთან დაკავშირებით (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.46, ფურც. 1-13).

საბჭოთა ხელისუფლების ანტირელიგიური პოლიტიკა აისახა საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე და პათოლოგიური ხასიათი მიიღო. ამის ნათელი დადასტურებაა ლენინგრადის მუკის საოლქო პლენუმის გადაწყვეტილება 1931 წ. 22 მაისს ბალტიის ზღვაში ჩაბირული N 9 წითელდროშოვანი წყალქვეშა ნავის ნაცვლად აეშენებინათ ახალი წყალქვეშა ნავი სახელწოდებით „მებრძოლი უღმერთო“ (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.29, ფურც. 12). მასიური ხასიათი მიიღო ანტიადღვომის, ანტიბაირამის, ანტიყურანის საწინააღმდეგო კამპანიამ (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.46, ფურც. 20).

ანტირელიგიურ ბრძოლაში ჩაბმული იყო ყოფილი პოლიტკატორღელების საზოგადოებაც. N 24 საქმეში მრავლადაა წარმოდგენილი ამ საზოგადოების ანტირელიგიური ბრძოლის ამსახველი მასალები ადღვომის საწინააღმდეგო მოხსენებები, ანტირელიგიური მოხსენებების მოკლე თეზისები (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.24, ფურც. 13-26, 28-33).

საბჭოთა ანტირელიგიურ პოლიტიკას უარყოფითი გამოხმაურება მოყვა მსოფლიოში. ხელისუფლებამ იგი საბჭოთა კავშირის შინაურ საქმეებში ჩარევად აღიქვა და

მოუწოდა მუკის ყველა უჯრედს ჩაეტარებინათ კრებები და გაეპროტესტებინათ „კაპიტალისტების ცილისწამება“. „სახლვარგარეთ დაიწვეს ბრაზიანი ცილისწამება საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ – ვკითხულობთ მებრძოლ უღმერთოთა კავშირებისადმი 1939 წლის 7 აპრილს გაგზავნილ სამთავრობო დოკუმენტში. ამ საქმეში უდიდეს მონაწილეობას იღებს ეკლესია. ბურჟუაზია და სოციალ დემოკრატები, ბრალს დებენ საბჭოთა ხელისუფლებას რელიგიის დევნაში... რელიგიის გამოყენება ამ შემთხვევაში არის ნიშანი სსრკ-ის წინააღმდეგ ომის მზადებისა. მუკის ადგილობრივმა ორგანიზაციებმა ამ დღეებში უნდა ფართოდ გაშალონ სააგიტაციო კომპანია, უნდა იქნეს მოწოდებული კრებები ფაბრიკებში, ქარხნებში, დაწესებულებებში, კოლმეურბოებში, სოფლებში და სამხედრო ნაწილებში. ამ კრებებზე მიღებულ რეზოლუციებში აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს პროტესტის გამოცხადება იმპერიალისტების წინააღმდეგ. რომლებიც ცდილობენ სსრკ-ის შინაურ საქმეში ჩარევას“ (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.21, ფურც. 2-34). N 22 საქმეში არის აჭარისტანის მებრძოლ უღმერთოთა კავშირის ბათუმის ორგანიზაციის სააღრიცხვო სია სახელის, გვარის, დაბადების თარიღის, სქესის, ეროვნების, სოციალური მდგომარეობის, განათლების, ხელობის, პარტიულობის, საარჩევნო ხმის უფლების, მუკის წევრობის მითითებით (1931 წლის 20 მაისის მდგომარეობით), (ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.22, ფურც.16-17: 28, 29, 30).

ამრიგად, აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცულია მეტად მნიშვნელოვანი და უხვი საარქივო მონაცემები ყოფილი პოლიტკატორღელებისა და გადასახლებულების რეგიონალური საზოგადოების საქმიანობის შესახებ. ამ დოკუმენტებიდან ნათლად ჩანს საბჭოთა ხელისუფლების ნამდვილი სახე. ხელისუფლება თითქოსდა ხელს უწყობდა და ეხმარებოდა ცარიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ ყოფილ პოლიტკატორღელებს, მაგრამ ამას არ შეუშლია ხელი მათ წინააღმდეგ რეპრესიული პოლიტიკის გატარებაში. პოლიტკატორღელთა გარკვეული ნაწილი 1930-ნი წლების რეპრესიებს ემსხვერპლა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

საარქივო დოკუმენტები:

1. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 1, ფურც. 1-3, 4, 20;
2. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 2, ფურც. 1;
3. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 3;
4. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 6, ფურც. 1, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 17, 39, 88-90;
5. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 8, ფურც. 9, 16, 27, 28;
6. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 10;
7. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ.13, ფურც. 2, 39;
8. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 14;
9. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 15, ფურც. 25-52;
10. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.16;
11. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 17;
12. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 19;
13. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 20;
14. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ.21, ფურც. 2-34;
15. ასს, ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 22, ფურც. 2, 16-17: 28, 29, 30;
16. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.24, ფურც. 13-26, 28-33;
17. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ. 25;
18. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, საქმ.29, ფურც. 12;
19. ასს ცსა, ფ. რ-91, ან. 1, ს.46, ფურც. 1-13, 20.

პრესა:

1. გაზ. „ისარი“, N 20, 1908 წელი;
2. ეთერ ერაძე, ვინ იყო გურიის თავზე ხელაღებული „პრეზიდენტი“, გაზეთი „კვირის პალიტრა“, 30 მაისი, 2017;
3. ტყვის მფრქვეველი (ფსევდონიმი), „ვინ აფარებს ხელს გამფლანგველს“, გაზეთი „საბჭოთა აჭარისტანი“, № 6, 1930 წლის 8 იანვარი.

ინტერნეტ მონაცემები:

1. Общество бывших политкаторжан и ссыльнопоселенцев, <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D1%8B%D0%B2%D1%88%D0%B8%D1%85%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%81%D1%8B%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%B2>. 2020 წ. 16 იანვარი)
2. პოლიტკატორღელების სახლი პეტერბურგში <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD>;
3. Фигнер Вера Николаевна, Письмо от 17 июля 1932 г. http://az.lib.ru/f/figner_w_n/text_0030.sht. ნახულია 16 იანვარი, 2020);
4. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, <http://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/1508>
5. გურიის რესპუბლიკა, http://guriismoambe.com/?m=68&news_id=36400
6. ირაკლი მახარაძე, გურიის რესპუბლიკის სასამართლოს ბრალდებები, <http://www.gurianews.com/article/istoria/guriis-respublikis-sasamartlos-braldebebi>).

Tamaz Phutkaradze

Union of Political Prisoners Department of Ajara (1925-1935) Summary

Archives Administration of Ajara preserves very important and abundant archival data on the activities of the former community of political prisoners and deportees. Ajara regional organization of the Union Society functioned for 10 years – from 1925 to 1935. This paper, which is based entirely on archival data, first introduces a number of previously unused documents into scientific circulation. That is what determines the scientific innovation. The real face of the Soviet government is clearly visible from the archival documents. Some political prisoners fell victim to the repressions of the 1930s.

**ისტორიული მოვლენები პირად არქივებში
(კერძო დოკუმენტების ეპისტოლეების მიხედვით)**

ყოველ ადამიანს ცალკე და ყველას ერთად აქვს გარკვეული მიზანი, რომლისკენაც ისწრაფვის, მაგრამ ამ მიზანთაგან ერთს ირჩევს, მეორეს გაუბრუნებს...

ლეო კერესელიძეს სამშობლოს გრძნობა ყველგან თან ახლდა, ამიტომაც მისი არჩევანი თუ ცხოვრების მიზანი თავისუფლებისათვის სწრაფვის დაუოკებელი ბედისწერა გახდა.

„1906 წლის აპრილს, დუშეთის ამბის გამო, ჩემი უფროსი ძმა ლეო კერესელიძე, ჩემი დეიდაშვილი ნესტორ მაღალაშვილი და მე სამშობლოდან შვეიცარიაში გავიხიზნეთ, – წერს გიორგი კერესელიძე თავის მემუარებში.

... ვიცოდით, რომ რუსეთის მთავრობა ლეოს და ჩემს გაცემას მოითხოვდა. გადავწყვიტეთ, რომ შვეიცარია უფრო საიმედო იქნებოდა, რადგან საფრანგეთი მოკავშირე იყო რუსეთისა და ჩვენს გაცემაზე იქნებ უარი ვერ ეთქვა...

ჩავედით ჟენევაში და იქ დავსახლდით. ლეო ავადმყოფობდა. წავიდა ნესტორთან ერთად მთებში დასასვენებლად“ (**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:147**).

შვეიცარიაში ჩასულ ლეო კერესელიძეს გულმა ახლა მთებისაკენ გაუწია. თუმცა აქ უკვე იყო ხანმოკლე დროით ნამყოფი, მაგრამ საბოლოოდ უნდოდა თავად ეხილა ამ ქვეყნის მშვენიერი ბუნება და განეცადა თავისუფალი სუნთქვა.

პირველად გაზეთ „დროების“ ფურცლებიდან სერგეი მესხის „მოგზაურობის შენიშვნებისა და ფიქრების“ გაკლენით ეწვია შვეიცარიას, რათა დარწმუნებულიყო ავტორის შეფასებაში, როცა იგი წერდა: „ბუნებით, ადგილის მდებარეობით, თითქმის ჰავითა და ცხოველ-მცენარეებით კავკასიასა და შვეიცარიას შუა დიდი მსგავსებაა. ჩვენს ქვეყანას მხოლოდ ერთი აკლია: შვეიცარიის ტბები. გაუჩინეთ თფილისს გვერდით ვენევის ტბა, ქუთაისს – ციურიხის ტბა, სადმე ზემო იმერეთში ოთხი კანტონის ტბა წარმოიდგინეთ, და თუ საქართველო შვეიცარიას არ ემგანება სრულებით თავის ბუნებით, მაშინ რაც გინდათ ის მითხარით.

... ყოველი შვეიცარიელი ყველაზე პირველად თავის მამულის მოყვარულია. მგონი, არც ერთი მეორე ხალხი არ მოიძებნება დედა-მიწაზე, რომელსაც ისე უყვარდეს თავისი პატარა, მაგრამ მშვენიერი სამშობლო, როგორც შვეიცარიელს. ის გრძნობს, რომ თავის ქვეყნის ბედნიერება იმის საკუთარი ბედნიერებაა, და სამშობლოს დამცირება იმის დამცირებაა.

შვეიცარიელი გრძნობს, რომ თავისუფალი წევრია თავის ხალხისა და არა ვისიმე ქვეშევრდომი. ის ამაყობს თავის სამშობლოთი; არავის მისცემს იმის დამცირების და შეურაცხყოფის უფლებას; ყველა ისე იცავს, ისე უყურებს საზოგადო მამულს, როგორც თავის უძვირფასესს საკუთარ საქმეს; ყველა მზათ არის, მამულს თუ დასჭირდება, არა თუ თავის შეძლება და ქონება, თავის თავიც შესწიროს“ (**„ვეროპა როგორც მასწავლებელი“ 2017:228**).

სწორედ, ამ მთებში ყოფნისას გაიცნო ლეო კერესელიძემ თავისი მომავალი მეუღლის ოჯახი. „ორიოდე კვირის განმავლობაში ისე მოხიბლა თავისი საცოლის მამა კოლონელი (პოლკოვნიკი) ლეკულტრი, რომ საქართველო და ქართველობა საოცნებო საგნად გაუხადა“ (**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:147**).

ტყუილად კი არ არის ნათქვამი, რომ მსგავსი მსგავსთან განისვენებს. პოლკოვნიკმა ლეკულტრმა მასში აღმოაჩინა შვეიცარიელი ხალხის ბუნება- თავისუფლებისაკენ სწრაფვა და სამშობლოსათვის თავგანწირვა.

სამართლიანად შენიშნავდა თავის „მოგზაურობის“ ჩანაწერებშიც სერგეი მესხიც: „შვეიცარიის ყველა სახლებზე ორი სიტყვა აწერია დევიზით „Liberte et patrie“ („მამული და თავისუფლება“).

და ამ ორი, ერთმანეთში განუყოფელი საგნისათვის, ისინი არაფერს არ ზოგავენ: ციურიხელსაც ან სხვა რომელიმე ნემეცური კანტონის შვეიცარიელს რომ ჰკითხოთ: „ნემეცი ხომ არა ხართ თქვენ?“ ის წყრომით შემოვიბღვერთ და ამაყთ გეტყვით: „უკაც-რავად, უფალო, მე შვეიცარიელი გახლავართ!“ აგრეთვე შენეველ შვეიცარიელს, რომ ფრანცუზობა შესწამოთ, თუმცა ძალიან უყვართ ფრანცუზები, მაგრამ მაინც იმავე სიამაყით გიპასუხებენ, რომ „მე ფრანცუზი კი არა, შვეიცარიელი ვარო!“ აი, ამისთანა ხალხი ცხოვრობს იმ მთა-კლდიან და ტბა-მდინარეობიან პატარა შვეიცარიაში, რომელსაც ბევრის მხრით ევროპის საუკეთესო კუნჭულს ეძახიან, ხალხი ცოცხალი, მხნე, მშრომელი, თავისუფლებისა და სამშობლოს მოყვარე...“ (**„ევროპა როგორც მასწავლებელი“ 2017: 228-229**).

პოლკოვნიკი არ შემცდარა. ღეო კერესელიძე გახლდათ თავისუფლების იდეალისათვის სიცოცხლის უყოყმანოდ შემწირველი პიროვნება, რომელიც ერის თავისუფლებასთან ერთად სახელმწიფოში მისი სრულუფლებიანობისთვისაც იბრძოდა. რამეთუ ყოველ ხალხს, თვითმპყრობელობის უღელში მგმინავს, უფლება აქვს ეს უღელი გადაიგდოს.

საერთოდ, ციურიხელებს ძალიან უყვარდათ ყველა კავკასიელი, ისინი როგორც თავის მოძმეს, თავის მეგობარს, როგორც კარგ კაცს ისე უყურებდნენ მათ და სიამოვნებით უმეგობრდებოდნენ. სწორედ, ციურისში, 1873 წელს, უცხოეთში წასულმა ქართველმა ახალგაზრდებმა, მათ შორის სერგეი მესხის ძმამ ივანე მესხმა და მისმა მომავალმა მეუღლემ კეკე მელიქიშვილმა ჩამოაყალიბეს საზოგადოება „უღელი“: „მისი მიზანი იყო საზღვარგარეთ მყოფი ქართველი ახალგაზრდების გაერთიანება, ევროპული საზოგადოების აზრისა და ლიტერატურის შესწავლა და პოპულარიზაცია საქართველოში, საერთოდ კავკასიაში.

სამშობლოს განთავისუფლების მიზნით ისინი ცდილობდნენ კონტაქტების დამყარებას სხვა ქვეყნების ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობასთან.

„უღელის“ ყოველი წევრი დიდ ყურადღებას უთმობდა ლიტერატურის კრიტიკასა და ესთეტიკას. ხელს უწყობდნენ ქართულ ლიტერატურაში ევროპული მხატვრული კულტურის ათვისებას. მათვე შეიმუშავეს ქართული სკოლებისათვის სახელმძღვანელოების შედგენის გეგმა და მთარგმნელობითი კომისია ჩამოაყალიბეს.

„უღელმა“, ევროპულ ცივილურ სამყაროსთან ქართული კულტურის შემოქმედებითი კავშირის განმტკიცებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა. მან 1876 წლამდე იარსება. ივანე მესხი ამ საზოგადოების უცვლელი მდივანი გახლდათ“ (**მარჯანიშილი 2011:42**).

ადამიანი ყოველთვის ყველაზე საინტერესო მოვლენა იყო და იქნება ადამიანისათვის, ასეთი გახლდათ პოლკოვნიკი ლეკულტრი, რომელიც რუსეთის მთავრობის მოთხოვნით დაპატიმრებულ ღეო კერესელიძესა და მათ თანამდგომებს მაშინვე გვერდით ამოუდგა და მხსნელად მოველინა.

„კოლონელ ლეკულტრმა უმაღ მიიღო ზომები. ჩააბარა ჩვენი დაცვის საქმე შვეიცარიის უდიდეს ადვოკატებს: ჟენევის „ბაროს“ ორ ადვოკატს: ადრიან ლაშენალს და ცეზარ ჰიუდრის და ნოვშატელის „ბაროსისა“ – სტრიტმატერს. ლაშენალი იყო ყოფილი პრეზიდენტი შვეიცარიის კონფედერაციისა და სტრიტმატერი ყოფილი პროკურორი ფედერაციულ სასამართლოსი“...(**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:148**).

ძმები კერესელიძეების საქმემ ფართო ხასიათი მიიღო და დასავლეთის თითქმის მთელი პრესა ააღაპარა. წამოიჭრა საქართველოს ეროვნული უფლებების საკითხი. რაკი საქმე საერთაშორისო პრობლემას ეხებოდა, ამიტომ მათ დამცველად საერთაშორისო უფლების ცნობილი ავტორიტეტი ბელგიელი პროფესორი ერნეს ნისი შეარჩიეს. მისი განცხადებით: „საქართველოს დაპყრობა რუსეთის მიერ სრულიად უკანონოა, რადგან ტრაქტატები ცალმხრივ და ძალმომრეობით იყვნენ დარღვეული რუსეთის მიერ“ (**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:148**).

ამ გადაწყვეტილების საფუძველზე დაპატიმრებულნი გაათავისუფლეს: „ერთ სადამოს მცველი შემოვიდა ჩემთან და მითხრა: დირექტორს სურს თქვენი ნახვა, წამომყე-

ვითო. დირექტორი ფეხზე წამოდგომით მომეგება და ხელი ჩამომართვა, კონიაკით სავსე ჭიქა მომცა, თვითონაც აიღო და დიდი სიხარულით მომილოცა: – ლოზანიდან ფედერაციული სასამართლოს პირველმა „გრეფიემ“ (სასამართლოს მდივანი) ტელეფონით მაცნობა: რუსეთს უარი უთხრა სასამართლომ, ხვალ მომივა საჭირო ქაღალდი და გაგათავისუფლებთო. ასევე მოეცა დირექტორი ლეოსა და ნესტორს.

განაჩენის მოტანამდე დირექტორმა პატიმრები იმ ღამესვე გაათავისუფლა. სასამართლოს ხარჯების გასტუმრება თვით სასამართლომ იკისრა, ხოლო ადვოკატთა მოგზაურობისა და სხვა ხარჯები, – კოლონელ ლეკულებმა გაისტუმრა“ (**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:149**).

კოლონელ ლეკულების ქმედება უნებურად თემისტოკლეს გადაწყვეტილებას გვაგონებს. თურმე როდესაც მას ჰკითხეს: „ვის აჯობებდი სიძედ, ღირსების მქონე ადამიანს, მაგრამ უსახსროს, თუ მდიდარ კაცს, მაგრამ ნაკლებად წმინდა რეპუტაციის მქონესო. თემისტოკლემ უპასუხა: „უადამიანო ფულებს, მე უფულო ადამიანი მირჩევნიაო!“.

ასე რომ, ფედერაციული სასამართლოს თხუთმეტმა მსაჯულმა რუსეთის მთავრობას ძმები კერესელიძეებისა და მალაღაშვილის გადაცემაზე უარი უთხრა.

ეს გახლდათ ერთადერთი შემთხვევა, როდესაც შვეიცარიამ უარი უთხრა იმათ გაცემაზე, ვისაც იარაღიანი თავდასხმა ბრალდებოდათ. ამას გარდა პროცესმა ფართო გამოხმაურება ჰპოვა, როგორც ევროპაში, ასევე ამერიკაში, სადაც მხილებულ იქნა რუსეთის მიერ „ტრაქტატის“ ვერაგული დარღვევა. პროცესმა საქართველოს საკითხი მსოფლიოს წინაშე აამტკვევლა და აახშიანა. ამ სამაგალითო ქმედებით შვეიცარიელებმა არა მარტო თავისი სამშობლოს ძლიერი სიყვარული გამოამჟღავნეს, არამედ თავისუფლებისადმი დაუოკებელი წყურვილის მქონე ერისადმი უსაზღვრო პატივისცემა, რაც თავისთავად ჰბადებს ძლიერ სიყვარულს კაცობრიობისას. რადგან მხოლოდ საერთო კეთილდღეობაში შეუძლია თითოეულ პატრიოტს საკუთარი კეთილდღეობის ხილვა.

„პროცესის დამთავრების შემდეგ ვენევის ფრანკ-მასონთა ლოჟამ ვენევის უკეთეს დარბაზში „ვიქტორია ჰალში“ ბანკეტი მოგიწყო. საქართველო, მისი უფლებები, იყო მთავარი თემა ყველა სადღეგრძელოებისა. გვითხრეს შვეიცარიას რუსეთისათვის უარი რომ არ ეთქვა, ჩვენ ვენის სადგურიდან მოგიტაცებდით და საფრანგეთში ჩაგიყვანდით. იქ ხელს ვერავინ გახლებდათ. ამ „შეთქმულებაში“ თქვენი ციხის დირექტორიც იღებდა მონაწილეობასო. ამისათვის საჭირო თანხა ჰქონიათ შეგროვილი და გვითხრეს, რა ვუყოთ ამ ფულსაო? ჩვენ ვურჩიეთ რუსეთში პოლიტიკურ პატიმართათვის მოეხმარათ“ (**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:149**).

ყოველ ადამიანს თავისი ისტორია აქვს და რაც უფრო დიდია ადამიანი, მით უფრო გრანდიოზულია მისი ისტორია. შვეიცარიელები მუდამ ამაყობდნენ თავისი დიდი შეილებით, როცა „1307 წელს სამმა კანტონის უბრალო მცხოვრებლებმა: ვალტერ ფიურსტმა, ვერნელ შტაფხერმა და არნოლდ – დე მელხტალმა თავის დაჩაგრული მამულის, თავის მშვენიერი მთების, უცხო ტომის ხალხისაგან განთავისუფლებაზე შეჭვიცეს ერთმანეთს და კიდევ შეასრულეს ეს კაცის საუკეთესო მოვალეობა“ (**„ევროპა როგორც მასწავლებელი“ 2017:227**).

ასეა, თუ უნარი გაქვს იქ უნდა ჩადგე, სადაც ყველაზე უფრო სჭირდები შენს ხალხს და სამშობლოს. სწორედ ამ ნიშან-თვისებით დაჯილდოებული ძმები კერესელიძეებით მოიხიბლნენ შვეიცარიელები.

და, რა გასაკვირია, რომ სამშობლოსათვის შეწირული და გულანთებული ლეო კერესელიძე გულში, რომ ჩავარდნოდა პოლკოვნიკ ლეკულების ქალიშვილს მარტას, რადგან „ქალების თანაგრძნობა ძლიერი სქესის დიად მისწრაფებისადმი მუდამ იყო ცივილიზაციის ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალა“. ამასთან, როცა ქალი თავისუფლების მოტრფიალე შვეიცარიელიცაა.

მარტა ლეკულების გუშავი სათნოება გახლდათ. სათნო მხოლოდ ის ქალია, ვისაც შიში არ აიძულებს, ხოლო ის ვინც შიშის გამოა ერთგული, იგი სულაც არ არის ერთგული.

„...ძიღში მესმის საშინელი სროლა... მივხვდი სროლის ხმის მიზეზი: ეს ჩვენი ტყვიები იწვიან და ფეთქდებიან... ვიცოდი რომ ლეოს „ჩემოდანში“ ჰქონდა 20 000 ოქროს ფრანკი. საცოლემ მისცა ყოველ გასაჭირ შემთხვევისათვის. დავავლე ხელი, – მინდოდა მათი გადარჩენა.

ამავე დროს ვიფიქრე, – ვაი თუ სხვანი განსაცდელში არიან ჩავარდნილი მეთქი. დავაგდე „ჩემოდანი“ დავიარე ოთახები, ვერავინ ვნახე... ამასობაში ლეოს „ჩემოდანს“ ცეცხლი მოსდებოდა...“ (**„ქართული ემიგრაცია“ 2013:161**).

ლეო კერესელიძისათვის მარტა იყო ცხოვრების ნამდვილი მეგობარი და უტყუარი თანამგზავრი, თანამდგომი, თანამებრძოლი, თანამძრახველი...

მარტა ლეკუღლტრისათვის კი ლეო იყო ემოციურობის ის ყველაზე მაღალი გამოხატულება, რომელსაც სიხარულს ეძახიან. ეს სიხარული ვრცელდებოდა ცნობიერების მთელ შინაარსზე. იგი იყო თვით სულის ამოხეთქვა. სულის ერთგვარი განუწევრებელი განსჯა, რომელსაც თან სდევდა გრძნობა ძალისა და ძლიერებისა.

აღბოთ, ეს სიხარული აძლევდა მარტას მრავალ დაბრკოლებათა გადალახვის შესაძლებლობას. გონისებურად თავისკენ ითრევდა, როგორც ნიშანი ღირსების არსებობისა.

ლეო კერესელიძესთან ქალი მუდმივად ბედნიერებისაკენ მისწრაფვოდა, თუმცა ვერასოდეს აღწევდა სრულ ქმნას, მაგრამ ამ წინსვლაში იხატებოდა მისი მრავალი ღირებულება.

„მარტა არაჩვეულებრივი სიღრმის ბუნებისაა, ინტეგრალურად პატიოსანი, თავდადებული სხვისათვის. ლეო იყო და დღემდე რჩება მის კერპად“ (**გიორგი კერესელიძე, 15.07.1959 ვეზინე**).

თავის ქმარ-შვილთან ყოფნის სიხარული მარტასათვის ბედნიერებაზე უკეთესი გახლდათ, რადგანაც ბედნიერება ხომ საბოლოოდ ერთხელ და სამუდამოდ მაინც ნავსადგურში მისვლაა, ხოლო სიხარული კი თვით ადამიანის მსგავსად მუდმივი წინსვლაა.

ქალმა, დედამ და მეუღლემ, თავისი საკუთარი სურვილების მიდრეკილებებისა და მისწრაფებების თანახმად მათთვის ცოტადან – ბევრი გააკეთა, რაღაცა არარაობიდან წინასწარი დასახული მიზანი განახორციელდა.

„მეკითხები თუ რისით იყო მამა ავად: ნერვებით, მალარიით და წვალობის გამო, სულ ნევრები აშლილი ჰქონდა და კინაღამ მოკვდა, პარიზში. დედა, რომ არ ყოფილიყო, აუცილებლად მომკვდარიყო... რატომ ვიყავით ამდენად ღარიბი? მშობლებმა, ხომ ყველაფერი დაკარგენ. შემდეგ, რაც დედა ჰქონდა შვაცარიასში, დახარჯეს; ძალიან ბევრი ქართველი ადამიანის უშველიათ. ასე რომ, 1924 წელს სულ უარაფროთ ვიჯექით... მამა მუშაობას ეძებდა პარიზში, მაგრამ თითქმის არაფერს არ იგებდა, და მალე ძალიან ავად გახდა. დედა კერვის მუშაობა დაიწყო, მთელ დამეს ათევედა, რომ ლუკმა პური მოეგო. ვერ წარმოიდგენ თუ რა ავად იყო, საწყალი მამა! მართალი ხარ: დედა ჩემი, ნამდვილი გამირია! რომ დაბოლოს დედის დები არ დაგხმარებიათ, უეჭველად ჩვენ შიმშილით მოეკვდებოდით. 1933 წლამდე მამა ძლიერ იყო ავად, მაგრამ რაც ვღებულობდით, დედის ოჯახობიდან ძლივს გვაცოცხლებდა.

მერე დიდება ჩემი მოკვდა, და ფული დაგვიტოვა. შემდეგ კი საჯდომი სკოლა გექონდათ და ამით წესიერად ვცხოვრობდით, მამა კარგად იყო და ვასწავლიდი ხალხს. მის შემდეგ კი, მე და დედა საშინელ მდგომარეობაში ჩავარდით, ქუჩაში გვიძინავდით“ (**მარიამ კერესელიძე, 30.7.57 პერუ**).

მარტასა და ლეოს რთულ და სასტიკ დროში მოუხდათ ცოლ-ქმრული უღლისა და სამშობლოს წინაშე მოვალეობის გაწევა. ეს იყო რევოლუციების, მსოფლიო ომების, ბოლშევიზმისა და ფაშიზმის სატანური ეპოქა. შევიცარიელ ქალს, თავისუფალი ქვეყნის შეიღს ჰქონდა მტკიცე ნერვები, დიდი ნებისყოფა, აზროვნების ძალა და რაც მთავარია მიზანი, რომელსაც სახელად „საქართველო უპირველეს ყოვლისა“, – ერქვა.

საერთოდ, მიზანს რომ ეწიო, საჭიროა საქმე და არა ოცნება. მიუხედავად დიდი სიძნელებისა მარტა ფანატიკურად ამაყობდა მეუღლის უდრეკი სულით, ქმელით- უნა-

რიანობით, პოლიტიკური აღლოთი და სამხედრო ნიჭით. ქალს აოცებდა მისი პოლიტიკური ჩიხიდან გამოსვლის გზების დიდი უნარი.

შინაგანი იმპულსებით მარტა ლეკულტრს არ გამოპარვია ლეო კერესელიძის როული, ზოგჯერ ტრაგიკული არჩევანის არცერთი ნიუანსი, რომელიც მის თვალწინ მიმდინარეობდა. იყო ეს: 1910 წელს უნევის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დამთავრება და მისი პრივატ-დოცენტად დანიშვნა; შვეიცარიის სამხედრო შტაბში სამხედრო საკითხებზე ოთხი მოსხენების წარდგენა; ოთხ შვეიცარიულ გაზეთში თანამშრომლობა; 1912 წელს უნევაში „ქართველ სეპარატისტთა წრის“ დაარსება და გაზეთ „თავისუფალ საქართველოს“ ფურცლებზე პუბლიკაციების გამოქვეყნება; 1914 წელს „სეპარატისტთა კომიტეტის“ დავალებით ოსმალეთის მთავრობასთან ხელშეკრულების დადება თუ 400 მოხალისით რეგულარული ჯარის ხელმძღვანელობა; 1916 წელს სპარსეთ-ერაყის ფრონტზე მონაწილეობა; შვეიცარიაში, 1918 წელს, საქართველოს წარმომადგენლობის ხელმძღვანელობა; დამოუკიდებელ საქართველოში ლეგიონის უფროსობა და 1919 წელს კი გენერლის ხარისხით ჩეჩენ-დაღესტანში მთავარსარდლობა.

საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ ლეო კერესელიძემ უცხოეთს მიაშურა. 1925 წლიდან უკვე „თეთრი გიორგის“ ორგანიზაციას ხელმძღვანელობდა. მერე ცოლ-შვილთან ერთად ჩრდილოეთ მაროკოში, ქალაქ-ნავსადგურ ტანჟერში ცხოვრობდა. 1940 წლიდან იგი გერმანიაში დაბრუნდა და მალე ცოლ-შვილიც ჩამოიყვანა.

მარტას სიყვარული ლეოსთან ეკლიდან თაფლის ალოკვასავით იყო, რადგან ლეო კერესელიძის ცხოვრების გზა მუდამ იყო მშფოთვარე, ზიგზაგოვანი, ქარიშხლიანი და დაუდგარი. მისი სურვილები და მისწრაფებანი მუდამ ბოლოქრობაში გახლდათ. ამ გრძობათა უგულვებლყოფა კი უწამლავდა სიცოცხლეს. მაშინ, მარტა მას ჭეშმარიტ მიზნამდე მისაღწევ სიცრუისა და ორპირობის ჩირქნარევე წყლულებს უამებდა. და, ამ დროს მათ ურთიერთობაშიც სიხარულისა და აღფრთოვანების წინანდელი ურთიერთობა ბრუნდებოდა.

მართალია, ბედმა ისინი სად არ ატარა, მაგრამ ყველა სიძნელეს ამარცხებდნენ იმით, რომ მათში გენეტიკური კოდი, სამშობლოს მიწის ყივილი უფრო ძლიერი იყო.

„იცოდე, რომ თუ კი დედა დღე და დამე წლების განმავლობაში, დედა მამა ჩემს არ მოურება თავი, თითქოს იყო თავისი დედ-მამა, საწყალი მამა უკვე პარიზში 1925 წელს მომკვდარიყო. მე თავის დღეში არ მინახია ისეთი სიყვარული, არც არსად და არავისთან, როგორც სიყვარული ჩემს მშობლებს შორის“ **(მარიამ კერესელიძე, 31.8.60 პერუ).**

სიყვარული ადამიანთა მოდგმის უპირველესი ინსტიტუტების უკეთილშობილესი სახეა. და, ნამდვილ ადამიანს სატრფოც ნამდვილი ადამიანი უნდა ჰყავდეს, რადგან ერთმანეთში ადამიანური ღირსების ურთიერთ-პატივისცემა ჰქმნის თანასწორობას, თანასწორობა კი თავისუფლებისადმი ღტოლვასა და თავყანისცემას.

მარტა ლეკულტრის სიყვარული ლეოსადმი იყო ყოველთვის მკვიდრი, ყოველთვის ნათელი და მშვიდი.

როდესაც ეცნობი ლეო კერესელიძის ცხოვრება-მოღვაწეობას, კითხულობ მის ნაწერებს, ნაშრომებს ისტორიაში, კვლევებს იურისპუდენციაში, თარგმანებს, პუბლიკაციებს გინდება სიამაყის გრძობა, რომ არსებობენ პიროვნებანი, რომელნიც სწირადნენ თავს სამშობლოს მომავლისათვის. და ამ თავგანწირვაში ლომის წილი მარტა ლეკულტრსაც ექო. ამასთან ჰაინრიხ ჰაინეს სიტყვებსაც თუ დავიმორწმებთ: „როდესაც მე მსოფლიო ისტორიას ვკითხულობ და რომელი საგმირო საქმე, ან რომელიმე მოვლენა მაოცებს, მე განწყობილი ვარ ზოგიერთ მათგანში ვიპოვო ქალი, როგორც ფარული მამოძრავებელი ძალა. ქალები მართავენ ქვეყნიერებას. ისინი ადგენენ ისტორიას. თუმცა ისტორიკოსმა მხოლოდ მამაკაცის სახელები იცის.“

ამ ჭეშმარიტებაზე დაყრდნობითა და დინების საწინააღმდეგოთ, ლეოს ჩრდილიდან დიდ ქართულ საქმეში მარტა ლეკულტრის თანამონაწილეობა მეტად თვალსაჩინოა: „მეტისმეტად უყვარდათ ერთმანეთი და მამა აუცილებლად მომკვდარიყო 1925-28 წელს უდელთ. შენ არ იცი რა მძიმეთ ავად იყო მამა ჩემი, და რა პირობებში ვცოც-

ხლობდით ძლივს... დედა ჩემი ღმერთია და ყველა ადამიანი ვისაც დედას იცნობს, ჩემსავით აღმერთებენ, ამის ღირსია“ **(მარიამ კერესელიძე, 21.4.57 პერუ).**

ადამიანები მუდმივად ბედნიერებისკენ მიისწრაფვიან. ზოგს უმართლებს და პოულობს მზის სხივებს. ზოგს კი ხელიდან მაშინ უსხლტება, როცა ჰკონია, რომ მას მხოლოდ ერთი ნაბიჯი აშორებს. 1943 წელს ლეო კერესელიძე ბერლინის დაბომბვისას ტრაგიკულად დაიღუპა და აქედან მოყოლებული სიცოცხლის სიხარულის მდინარე მარტასათვის ჭაობად იქცა.

ნოსტალგია, ერთდროული სევდა და მონატრება, ოდესღაც დაკარგულზე უმძაფრებდა ვნებებს. იგი ათეული წელი სიკვდილ-სიცოცხლის ზღვარზე იდგა, რომელსაც თან სდევდა გრძნობა სისუსტისა და უძლურებისა.

ფსიქიკის სიღრმეში მოქცეული მისი რომანტიკული სული და მებრძოლი განწყობილება სევდის ზღვაში ჩაიძირა. ქალი წარსულის მირაჟებში ეძებდა ცხენთა ჭიხვინზე ამხედრებულ ლეო კერესელიძეს.

„... რატომ არაფერს არ იწერები დედის სურათის შესახებ? ალბათ ძალიან შეიცვალა. დიას! საწყალი დედა, მანამ მამა ცოცხალი იყო, ახალგაზრდა იყურებოდა მიუხედავად ამისა, რომ დედა ჩვენი ჩვენი გულისათვის მეტად იმუშავა და იწვალა. მამა რომ მოკვდა, უცბათ დაბერდა და თუ კი არ მომკვდარა თითონ სევდით, ეს იმიტომ იცოდა, რომ მარტო მე სადღაც დავიკარგებოდი. მაგრამ დედის ცხოვრება ამის შემდეგ, ნამდვილი ჯოჯოხეთია... თუმცა მუდამ ხალხს შეხდება ღიმილით, მე მხოლოდ ვიცი როგორ იტანჯება...“

დედა ბიბა გოგაას სთხოვა ბევრჯერ მამის ახალგაზრდობის დროს სურათი, მაგრამ გვაქვს გადაღებული, როცა ბავშვი ვიყავი“ **(მარიამ კერესელიძე, 21.4.57 პერუ).**

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრების შემდეგ მარტასა და მარიამ კერესელიძეს ცხოვრება გაუჭირდათ. ისინი ღვთის ანაბარად დარჩნენ: „ქუჩაში ვძინავდით... ჩემმა ბიძამ, (დედის მხრივ) წაგიყვანა 1948 წელს შვაიცარიაში, უნივერსიტეტში ვსწავლობდი, თანაც ენებს ვასწავლიდი სკოლებში, მერე დავიწყე უნო-ში მუშაობა მთარგმნელათ და მანამდე კარგი ფული ვიკებდი...“

შენმა წერილმა მამის სურათით ვერ წარმოიდგენ თუ როგორ იმოქმედა ჩემზე! თანაც მეჩქარებოდა, მინდოდა მალე დავბრუნე მანკორაში (ტალარიდან მოშორებულია 80 კილომეტრით) რომ დედას სურათი ჩამებარა. რომ იცოდე თუ რა მადლობელია, დედისთვის და ჩემთვისაც ყველაზე ძვირფასი არის მამის სურათი“ **(მარიამ კერესელიძე, 30.7.57 პერუ).**

შორეულ სამხრეთ ამერიკაში სამშობლოს განშორებული მარტა ლეკულტრი მთელ თავის სიცოცხლეში ტიროდა. სძაგდა სიტყვა „უსამშობლო ადამიანი“. იგი უმამულოდ და ეუღლად დარჩენილი მეუღლის მაგივრადაც სტიროდა. ახლაც ყურში ჩაესმოდა ლეოს სიტყვები: „არ არსებობს ბედნიერება, მარტა, სამშობლოს გარეშე...“

მამა ჩემმა სულ ამბობდა: „მე ვერ ვეღირსები საქართველოში დაბრუნება, მაგრამ თქვენ კი დაბრუნდებით!“ არ ვიცი როგორ მოხდება, მაგრამ გული მეუბნება, რომ მოხდება, რომ მე და დედა დავბრუნდებით და რომ შევხვდებით ერთმანეთს!

22 ნოემბერს 1943 წელს მამილომ გვითხრა, რომ სიზმარში ნახო თავის თავი თეთრად ჩაცმული და მთელი ნათესავები დედ-მამა, რომელიც მოკვდენ შავი ტანისამოსით და გვითხრა „ცუდია, მალე მოკვდებით!“ 23-ში დაიღუპა“ **(მარიამ კერესელიძე, 30.8.56 პერუ).**

მარტა ლეკულტრი სევდის გავლენით საკუთარ სამყაროში ჩაიკეცა და გარემოს სინამდვილეს მოშორდა. საერთოდ, სევდის მიერ შექმნილი სულიერი განწყობილება თავისი ხასიათით მარტას კომპლექსს უკავშირდება, რაც ადამიანს წარმატების მიღწევის ყველა საშუალებას ართმევს და ამით ბრძოლისათვის გამოუსადეგრად ხდის.

„ძალიან ღმად იმოქმედა დედაზე ნოდარმა ჩემი მამის სახელი, რომ დაარქვა უმცროს ვაჟიშვილს... გთხოვ, ჩვენზე არ იდარდო ჩემო კარგო, არ გვიჭირს, მაგრამ არ გეგონო რო არ ვიცი თუ რა არის გაჭირვება! 6 წლისა ვიყავი, როცა დავინახე საწყალი დედა, როგორ წაიქცა უგროშით შიმშილის გამო. მამა მაშინ ძალიან ავად იყო... შემდეგ“

რამოდენიმე წელიწადი უკან, მე და დედა დიდი ხანი გარეთ დავიძინეთ და ლუკმა პურიც კი არა გვქონდა. ესეა არაფერი არ გვიჭირს“ **(მარიამ კერესელიძე, 13.12.56 მანკორა).**

აღიარებულია, რომ სევდა უფრო მავნეა, ვიდრე ტკივილი, რადგანაც იგი ადამიანის მიერ თავისად მიჩნეულია. და სევდა სრულყოფილი ნეგატიური ქცევაა. იგი იმთავითვე სიკვდილისა და არარაობის მიღებაა.

მარტას თავისუფლება დაკარგული, ბოლშევიკური რუსეთის მიერ ოკუპირებული საქართველოსა და მეუღლის ტრაგიკულმა ხვედრმა სიცოცხლის ყოველგვარი ხალისი დაუხშო, რომელსაც ზედ დაერთო ევროპიდან დევნილობა და შორეულ პერუში გადახვეწა.

ახლობლები სწუხდნენ მარტასა და მარიამის ცხოვრების მძიმე ხვედრზე: „მართა-სა და მუშუნის (მარიამი) წერილი დიდი ხანია არ მომსვლია. მეც ვერ ვწერდი ამ ბოლო დროს, ვიცი უჭირთ და მე კი, სამწუხაროდ, არ ძალმიძს დავეხმარო“ **(გიორგი კერესელიძე, 20 მკათათვე 1956 ვეზინე).**

„დიდი ხანია მართასი და მარიამის ცნობა არ მქონდა. იმ დღეს, როცა შენი წერილი მივიღე, იმათი წერილიც მომივიდა. ფიზიკურად კარგად არიან, მატერიალურად კი გაჭირვებაში.“ **(გიორგი კერესელიძე, 6 მარტი 1959 ვეზინე).**

„არც მართასი და მარიამის პასუხი მაქვს, აგერ ორ თვეზე მეტია. რა მოუვიდათ“ **(გიორგი კერესელიძე, 9 ქრისტოშობისთვე 1959 ვეზინე).**

„მარტასი და მარიამის არა ვიცი რა... ვშიშობ, რომ მარიამის თეატრის პიესას დიდი გამოძახილი არა ჰქონდა, თორემ მახარებდნენ. რა მოელთ იმ საწყლებს – ალლაჰ ბილურ! იმედი დიდი მქონდა: ჩემს საქმეს ისე მოვაწყობ, ვფიქრობდი, რომ გასაჭირიდან გამოვიყვან – მეთქი. სამწუხაროთ სულ სხვანაირად დატრიალდა ჩემი ბედის ჩარხი.“ **(გიორგი კერესელიძე, 8 ღვინობისთვე 1958 ვეზინე).**

ცნობილია, რომ მარიამ კერესელიძემ პერუში ცხოვრებისა და მოღვაწეობისას, 38 წლისამ, ესპანურ ენაზე დაწერა პიესა „მაიტა“, რომლის შესახებ იგი მამიდას ელენე გლურჯიძეს თბილისში წერდა: „სექტემბრის თვეში აქ პირველ თეატრში დგამენ ჩემს პირველ პიესას – დრამას ესპანურად დაწერილს. გიგზავნი გაზეთს, სადაც იწერება, რომ ქართველი ვარ. ჩემი პსევდონიმია – ლეო კერელი!... ეს დრამა პერუს ცხოვრებიდან არის აღებული. მე დიდი იმედი მაქვს, რომ ჩემი პიესა „მაიტა“ მიიღებენ თბილისშიც და მოსკოვშიც და ეს იქნება დიდი საშუალება ჩვენი შეხვედრისა“ **(მარიამ კერესელიძე 03.07.1960 პერუ).**

დედა-შვილი, როგორც წყალწადებულები ხავს, ისე ეჭიდებოდნენ და იმედოვნებდნენ, რომ ამ პიესების საშუალებით მოხვდებოდნენ საქართველოში, რითაც აღასრულებდნენ ლეო კერესელიძის უკანასკნელ ანდერძსა თუ თხოვნას: „მე და დედის ოცნება ეს არის, რომ დავბრუნდეთ საქართველოში, რას იტყვი? ამ იმედით, ამ ოცნებით, მინდა როგორმე ფული მოვიგო, და იმედია, მოვახერხებ კიდევაც“ **(მარიამ კერესელიძე 30.07.57 პერუ).**

„მართამ და მარიამმა ადგილი იცვალეს. ველოდი მათ ახალ მისამართს. გავიგე, რომ მისამართი ძველი დაიტოვეს. ხვალ გადავუგზავნი შენს წერილებს და სურათებს“ **(გიორგი კერესელიძე, 4 მკათათვე 1959 ვეზინე).**

„მიზეზი იმისა რომ შენი წერილები დაგვიანებით მიდიოდა მუშუნთან ცენზურა არ არის, რადგან ცენზურა არც იქ და არც აქ არ არსებობს. მიზეზი შემდეგია: 1. სამხრეთ ამერიკა ძალიან დაშორებულია ჩვენს კონტინენტისგან და ოკეანის გადალახვას ჩვეულებრივი ფოსტა დიდი დროს უნდება.“

2. იქ სადაც აქამდე მუშუნი და ჩვენი მართა ცხოვრობდნენ, ვფიქრობ, „ავიონი“ სულ არ მიდიოდა. ეს იყო მიზეზი გზის ხანგრძლივობისა. ესეა ლიმაში ცხოვრობენ ე. ი პერუს სატახტო ქალაქში – და იქ, ფოსტა ავიონით, უფრო სწრაფად აღწევს ადრესატს“ **(გიორგი კერესელიძე, 18 ენკენისთვე 1957 ვეზინე).**

ახლობლები მარიამ კერესელიძის წერილებიდან აშკარად გრძნობდნენ, რომ მარტას სევდის გამო ხელი ყველაფერზე აღებული ჰქონდა და მისი სასოწარკვეთაც აქედან მომდინარეობდა.

„რა კეთილი და მგრძობობიარე ადამიანი ხარ, ჩემო კარგო, რომ იშოვე მამის სურათი და გვიგზავნე. დედასთვის სიცოცხლეა. უკანასკნელი სურათი ნესტორთან რა კარ-

გია! და ისიც რომელიც ბიძა გოგიას გაგიგზავნია, ძალიან ღამაზია! როცა ფული მექნება გადავიღებ დედასთან ერთად სურათს და გაგიგზავნებ. რომ იცოდეთ რა სიყვარულით დედა მესაუბრება სულ მუდამ შენზე და სხვა ნათესავებზე, ვერ წარმოიდგენ...“ **(მარიამ კერესელიძე 25.9.1957 პერუ).**

დედა-შვილი თავდაპირველად პერუს სხვადასხვა სოფლებში ცხოვრობდნენ. ბოლოს დედაქალაქში იპოვეს თავშესაფარი. „მშვენიერ პენსიონში მოვაწყეთ თავს, ორი ოთახი გვაქვს და საკუთარი აბანო, კეება კარგია. და შედარებით ყველაფერი იაფია“ **(მარიამ კერესელიძე 23.8.1957 პერუ).**

„საწყალი დედანემი ცუდად გახდა, როცა მიიღო ამბავი ბიძა გოგიას სიკვდილისა. იგი ძლიერ უყვარდა, რადგან მამის ძმა იყო და მოწმე იმისი ბედნიერების მამასთან ერთად... საწყალი ბიძა გოგია, იმანაც სამშობლოს სიტკბო არ ეღირსა კიდევ და ისევ დაიღუპა საზღვარგარეთ, როგორც მამა, როგორც ბევრი ქართველი ადამიანი“ **(მარიამ კერესელიძე 1.10.1960 პერუ).**

„მე და დედა კარგად ვართ, თუმცა დედა ძალიან გამხდარა საფიქრებით. იმედია ეხლა გამოკეთდება. ეხლა ნელ-ნელა ჩვენი მატერიალური მდგომარეობა უმჯობესდება, თუმცა ბევრი ვალეები მაქვს. ძალიან ძნელი დრო გავატარეთ, ეხლა უკეთ მიდის საქმე“ **(მარიამ კერესელიძე 25.3.1960 ლიმა).**

„შენ ვერ წარმოიდგენ რას ნიშნავს ჩემთვის და დედისთვის შენი ამბის გაგება. მე სიმართლე გითხრა, რომ დედა არა მყოლიყო იქნებ თავს მოვიკლავდი 10 წლის უკან. აქ არაფრისი გემო არ მაქვს, მკვდარივით დავდივარ, ჩემი გული და ოცნება კი მანდ არის, თქვენთან, მაგრამ ეხლა ჩემი ცხოვრება შეიცვალა, მე რაღაც იმედი მაქვს და ამ იმედით ვცოცხლობ“ **(მარიამ კერესელიძე 16.10.1956 პერუ).**

„დედა უნდოდა მიგიწერია და დაიწყო, მაგრამ ამდენათ დაგლოვებული იყო, რომ ვერ შეძლო და 24 საათი თავის ტკივილით იწვა. დედის ნერვები ძალიან შეუშინდა იმის აქეთ რაც ძვირფასი მამილო დაიკარგა, თუმცა ვერ შეატყობ ვერავინ ვინაითგან მაგარი ნებისყოფიანი ადამიანია, მაგრამ ყველაფერი რასაც მამა შეეხება ძლიერ მოქმედებს იმაზე, მით უმეტეს შენს შესახებ. შენ ხომ იცი თუ როგორ უყვარხარ“ **(მარიამ კერესელიძე 19.9.1956 პერუ).**

თავისუფლების მოყვარე მშვენიერი შვეიცარიელი ქალის მარტა ლეკულტრის ცხოვრების კარუსელი შორეულ პერუში გაჩერდა: „დედა ძალიან ცუდათ იყო გულით, კინალამ მოკვდა... მაგრამ ეხლა კარგად არის და გამოკეთდა. მეც, ეხლა, კარგადა ვარ. 5 წელიწადი ვიმუშავე უნივერსიტეტში როგორ ფროფესორი, ეხლა კულტურულ საქმეში ვიმუშაობ“ **(მარიამ კერესელიძე 27.1.74 ტოლერმო).**

წერილის მიღებიდან, ერთი წლის შემდეგ, მარტა ლეკულტრი 1975 წელს პერუში გარდაიცვალა. იგი ღამაზ ოცნებასა და სასტიკ სინამდვილეს შორის უფსკრულში აღმონდა. ვერც ოცნებად ქცეულ საქართველოს ხილვას ეღირსა და ვერც მის თავისუფლებას. თუმცა საქართველოს სიყვარულმა აუნთო გულში წმინდა სანთელი. ლეოსა და მარტას თანაცხოვრება თითქმის 30 წელს გაგრძელდა და ამდენივე წელს იყო იგი ქრთვი. მარტას ცხოვრება გავდა მწარე სიზმარს, რომლიდანაც გამოსვლა, გამოფხიზლება ბევრი წვალეების მიუხედავად მაინც ვერ შეძლო.

მისი არა მარტო სევდით შეპყრობილი მოქმედება გახდა უძლური, არამედ ამასთან ერთად იდეების, წარმოდგენების, ხატების მოძრაობაც და აზროვნებაც თანდათან შეუწყნელდა.

ყველა ადამიანი მონაწილეობს ისტორიის შექმნაში. მარტა ლეკულტრი იყო ის თავისუფალი ევროპელი ქალი, რომელიც დამოუკიდებლად აზროვნებდა და ერთი რამ ღრმად სწამდა, რომ მთელი სიცოცხლე და მთელი ძალები შეეწირა სამყაროში ყველაზე მშვენიერი ბრძოლისათვის, რომელსაც კაცობრიობის განთავისუფლება ჰქვია. რამდენად გამოუვიდა, პირადად მას, საქართველოს მაგალითზე ქართულ პოლიტიკურ ემიგრაციასთან ერთად საქართველოს თავისუფლება და დამოუკიდებლობის აღდგენა, ეს არც თუ ისე ძნელი დასადასტურებელია, რადგან ემიგრაციამ, ასე თუ ისე, მაინც წინ

წასწია ჩვენი ქვეყნის საქმე. რითაც მიზან- მიმართულ და შინაარსიან სიცოცხლეზე სა- მარადისო ხსოვნა დატოვეს.

მარტასა და ლეოს სიყვარულმა, კიდევ ერთხელ ცხადყო, რომ ადამიანთა ბუნება ყველგან ერთია. ყველა ამბობს და წერს, რომ ქართველი ქალივით ერთგული ცოლი ევ- როპაში არ მოიპოვება, მაგრამ ამ სიყვარულის ისტორიამ სულ სხვა რამ გვითხრა.

მარტა ლეკუელტრისათვის ლეო იყო მისი სიცოცხლის – სიცოცხლე. იგი მთლიან- ნად ქმრის მოვლა-პატრონობით, მისი საქმიანობისა თუ მოღვაწეობის თანადგომით იყო გატაცებული. ყოველ მის ქმედებაში ლეო კერესელიძის გადმერთება იგრძნობა. როცა მის ქცევას, ხასიათს, თავდადებას, ერთგულებასა და თითოეულ შტრისზე წერილებში კითხულობ, ერთ რამეში აშკარად რწმუნდები. თუ ქალის სიყვარულს წინ არაფერი ედობება, იგი უეჭველად გადმერთებაში გადაიზრდება. მაგრამ, იქ სადაც ბატონობს მერკანტილური ურთიერთობა და ცხოვრების ამოება, გულწრფელი სიყვარული ქრება და ქალის ბუნება უმაღლეს სრულყოფილ ნეტარებამდე ვერ აღის.

მარტა ლეკუელტრმა უსაზღვრო მარტობაში უკვდავყო ლეო კერესელიძის სიყვა- რული და მის ღრმა ღრმშილში შენახული ერთგულება, მათი დრამატული განცდების სამყარო სიყვარულის ანა-ბანახე არა მარტო ერთი მშვენიერი წიგნია, არამედ მათ ურ- თიერთობაში ბევრი ისტორიული მოვლენებია წარმოჩენილი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მ. კერესელიძე, ეპიტოლეები, 30.8.56; 19.9.1956; 21.4.57; 30.7.57; 03.07.1960; 31.8.60; პე- რუ.
2. მ. კერესელიძე, ეპისტოლეები, 13.12.56 მანკორა.
3. მ. კერესელიძე 25.3.1960 ღიმა.
4. მ. კერესელიძე 27.1.74 ტოლერმო.
5. გ. კერესელიძე, ეპისტოლეები, 20 მკათათვე 1956; 18 ენკენისთვე, 1957; 8 ღვინობის- თვე 1958; 6 მარტი 1959; 4 მკათათვე 1959; 15.07. 1959; 9 ქრისტოშობისთვე, 1959 ვე- ზინე.
6. მ. მარჯანიშვილი, „მარჯანიშვილთა და მესხთა ხომლი“, თბილისი, 2011.
7. გ. საბანიძე, ე. ჯგერენაია, „ვეროპა როგორც მასწავლებელი“, თბილისი, 2017.
8. ო. ჯანელიძე, „ქართული ემიგრაცია“, 1/20/3. თბილისი, 1(4), 2013.

Mariam Marjanishvili

Historical Events in Private Archives (According to the Kereselidzes' letters)

A lot of significant and historical facts are reflected in the private letters of Georgian political emigrants scattered in different places, the letters which they sent to their relatives in their home country.

In this respect, the letters written by Leo and Giorgi Kereselidzes and their descendants are of particular interest, which they sent to their sister and aunt, Elene Glurjidge, who lived in Tbilisi.

Although these letters expressed their personal feelings and attitudes, they also reflected a number of historical events, since their striving for freedom, even in their dreams, required great energy and concentration of their passion, feelings and ideas.

In Elene Glurjidge's private archives, we can find very important information about the hard life and work of Leo Kereselidze, the founder of *White Giorgi*, who expressed his dedication to the struggle for the independence and liberation of Georgia.

It is worthy of note that alongside these political emigrants their wives also participated in their struggle for independence, namely, Leo Kereselidze's European wife, Martha Lecultre.

The citizen of free Switzerland, Martha Lecultre, was interested not only in her own country, but she, as a European, also strived for the independence of other countries.

აკაკისთან... სხვიტორში

(მასალები ქვეყნდება აჭარის
მამული შვილთა საგვარეულო კავშირის ეგიდით)

ქობულეთში, გურიის საზღვართან ერთი ისტორიული სოფელია – ლელვა. მას გარს არტყია ჩეხედანას, ელიასციხისა და სკურდას (დამწვარი მთა) ქედები. აქედან იღებს სათავეს პატარ-პატარა ლელე-მდინარეები, რომლებიც სოფლის ბოლოს ერთიანდებიან და მდინარე ჩოლოქით შავ ზღვას ერთვიან. მდინარეებს სახელებიც მდებარეობის მიხედვით ჰქვიათ, ჩეხედანა, ცხრაფონა და ელიასციხე.

სოფელი ლელვა იყო მშობლიური სოფელი და საცხოვრებელი ადგილი სასიქადულო მამული შვილისა, რომელსაც ოსმან მჭედლი შვილი ერქვა. იგი გასული საუკუნის ცხრაასიანი წლების დასაწყისში ზემო იმერეთში, სოფელ სხვიტორში ქართული პოეზიის კლასიკოსის – აკაკი წერეთლის სახლში საქმიანობდა, მწერლის ხელნაწერებისა და ბიბლიოთეკის მცველი და მზრუნველი იყო.

ლამაზი ისტორია, რომელიც ოსმან მჭედლი შვილს ეხება, პირველად გამოავლინა მწერალმა, მეცნიერმა და საზოგადო მოღვაწემ, რამაზ სურმანიძემ. აკაკის წერილიდან მოურავე ზამბახიძისადმი მისთვის ცნობილი იყო „აჭარელი ოსმანა“, მაგრამ გვარი და სადაურობა არ იცოდა. ასე ვარაუდით ის ეწვია სოფელ ლელვაში მჭედლი შვილების ოჯახს. დარწმუნებული არ იყო, მაგრამ, გაირკვა, რომ სწორი მისამართით მივიდა, რაც კარგი შედეგითაც დაგვირგვინდა. მისი წერილი სხვა მოკვლევულ მასალებთან ერთად 1971 წელს ჟურნალ „ჭოროხი“-ს N4-ში (გვ. 74-78) გამოქვეყნდა.

ამ წერილმა ჩემში დიდი ინტერესი გამოიწვია, ამიტომ შევეუდექი მისი ცხოვრების და მოღვაწეობის შესახებ მასალების უფრო დეტალურად მოკვლევას. რამაზ სურმანიძის წერილთან ერთად ვისარგებლე მოგვიანებით გამოქვეყნებული გურამ შარაძის წიგნებით „აკაკი წერეთელი“ და „აკაკის იუბილე“. ნიკო ნიკოლაძის საარქივო კატალოგით, შევხვდი ოსმანის ოჯახის წევრებს, მის შვილიშვილებს – დავით და ეთერ მჭედლი შვილებს. ქალბატონი ეთერი ისტორიკოსი აღმოჩნდა. ის სკოლის ისტორიის მასწავლებელია და გაცილებით მეტი მასალები გააჩნდა თავის ბაბუაზე, ვიდრე მე წარმომედგინა.

დასაწყისშივე მსურს გავამახვილო ყურადღება ოსმანის წინაპრებზე. როგორც იტყვიან „ხე ფესვებიდან იზომება და არა მიწის ზედაპირიდან.“ ოსმან მჭედლი შვილი თავის ბაბუას სახელს ატარებდა, მას ორი ვაჟი ჰყავდა – გულვანი და სეფერი. ცხოვრობდნენ ზემო ხინოში, დიდვაკეში წყაროს გვერდით. მათი ნასახლარის ფრაგმენტები დღესაც არის შემორჩენილი. პირველი ვაჟი – გულვანი გაიზარდა, დაქორწინდა და საცხოვრებლად გადმოვიდა სოფელ აჭყვისთავში. მისი ვაჟი უსუფი უეცრად გარდაიცვალა. უსუფს დარჩა ერთად-ერთი შვილი სულეიმანი. გულვანმა შვილიშვილი საცხოვრებლად თურქეთში წაიყვანა. აჭყვისთავის მიწა და სახლი მიყიდა იქაურ თანასოფელს გვარად ანანიძეს. დიდი ოსმანის მეორე ვაჟს – სეფერსაც დაუტოვებია ხინოს დიდვაკე და საცხოვრებლად ზენითში გადასულა. იქაც წყაროს გვერდით აუგიათ საცხოვრებელი სახლი. აქ არის წყალი, რომელსაც დღესაც მჭედლი შვილების წყაროს ეძახიან. სეფერსაც გაუყიდა ეს ადგილი კომახიძეზე და თვითონ სოფელ ლელვაში გადასულა საცხოვრებლად.

სეფერ მჭედლი შვილს ორი ცოლი ჰყავდა. პირველის გვარად გოლომანიძისგან სეფერს ერთი ქალიშვილი შეეძინა, სახელად ფადიმე. მეტი შვილი მათ არ ეყოლათ, ამიტომ ცოლმა ქმარს მეორე ცოლის შერთვაზე თანხმობა მისცა. ეს იყო ფიდოსი – სოლალ წილოსანის შვილი. მისგან 1881 წელს შეეძინა ვაჟი, რომელსაც თავისი მამის სახელი ოსმანი დაარქვა და 5 ქალიშვილი: ფადიმე, გუგული, ზეფჯანი, ზეჟიე, ნაზილე.

ჩვენი გმირი, ოსმანი, 3 წლის იყო, როცა მამა – სეფერი გარდაიცვალა. ობოლი ბიჭი თავის დებთან ერთად მამიდამ გაზარდა.

21 წლისამ ცოლად 14 წლის ფადიმე მჟავანაძე შეირთო.

ოსმანის ნახევარდამ ფადიმემ იცოდა „დედაბრული“ წერა. მან ეს დამწერლობა შეასწავლა ოსმანს და მის მეუღლეს ფადიმე მუჰანადეს.

ოსმანს ფადიმესგან შეეძინათ რვა შვილი. მერიემი, ემინე, ქევსერი, აიშე, სულეიმანი, რეხიმე, ბესირე და ასლანი.

ოსმალთაგან ახლადგათავისუფლებულ აჭარაში ძალზე მძიმე მდგომარეობა შეიქმნა. ქვეყანა ძლიერ ეკონომიურ გაჭირვებას განიცდიდა. განსაკუთრებით უჭირდა სოფლის გლეხობას. ასეთი მძიმე მდგომარეობიდან გამოსავალს იმაში ხედავდნენ, რომ წასულიყვნენ სოფლიდან სამუშაოს საძებნელად. ბათუმსა და ფოთშიც სოფლის გლეხობამ ფეხი ვერ მოიკიდა, სამუშაოს ვერ პოულობდნენ. ბათუმის პორტში უბრალო გლეხობას სამუშაოდ არ ღებულობდნენ. უკვე დაოჯახებული ოსმან მჭედლიშვილი 1901 წელს ნატანებადღე ფეხით ჩავიდა და იქედან მატარებლით გაემგზავრა ჭიათურაში, მალაროში სამუშაოდ. ამას ბიძგი მისცა მისი დის, ნაზილეს ქმარმა, ხასან მესხიძემ, რომელიც ილარიონ გამყრელიძესთან ჭიათურაში მარგანეცის საბადოზე მუშაობდა. ილარიონ ერთ-ერთი გავლენიანი პიროვნება იყო. კარგი ურთიერთობა ჰქონდა აკაკი წერეთელთან. ამ პიროვნების მეშვეობით ოსმანი სანხერეში მოხვდა აკაკისთან. ადრე აკაკი წერეთელმა ქობულეთის სოფელ სამებიდან იმერეთში წაიყვანა მურად და სულეიმან წერეთელები, ისინი ჭიათურის მარგანეცის საბადოზე მუშაობდნენ. მათთან ერთად იყო ოსმანიც, რამაც ასევე განაპირობა მისი იმერეთში ცხოვრება, თუმცა ოსმან მჭედლიშვილი რომ სხვიტორში აკაკისთან აგრძელებს ყოფნას, ეს არავითარ ეჭვს არ იწვევს. აკაკის ოსმანი მოწონებია და ის 1902 წელს თავისთან წაიყვანა წერეთელთა საგვარეულოს ტყის მცველად. ენერგიით სავსე, დინჯმა და კეთილმოსაზურე ოსმანმა მალე დაიმსახურა წერეთელთა ოჯახის ნდობა და სიყვარული. აკაკი წერეთელი თავის კეთილ მსახურს დაისვამდა და ქართულ ანბანსაც ასწავლიდა. წერა-კითხვას კარგად დაუფლებული ტყისმცველი აკაკიმ სასახლეში გადმოიყვანა და მიანდო თავისი ხელნაწერების დაცვა.

აკაკის და, ანა, ყოველ კვირა დღეს ეკლესიაში დადიოდა წირვაზე. მას ფეხი სტკიოდა და ოსმანი მას ხელკავით მიაცილებდა. ამავე დროს მაჰმადიანი ქართველი იცავდა თავის რწმენას. ღვინის წვეთი რომ შარვალზე დაწვეთებოდა, – ის ამ ადგილს წყლით არ გარეცხავდა, პირიქით, ამოჭრიდა და იქ სხვა ნაჭერს ჩააკერებდა.

ერთხელ ანამ უსაყვედურა ოსმანს ღვინის მიმართ ასეთი სიძულვილი. ამ დროს აკაკი გვერდით ოთახში იმყოფებოდა, გაიგონა ანას სიტყვები და კარებთან მისულმა დას უსაყვედურა:

- ანა, ეს ერთხელ თქვი და მეორეჯერ არ გაიმეორო. ორმოცი დღე ლობიოს რომ ჭამ და არ მიირთმევ ხორცსა და რძის ნაწარმს, ისე იქცევა ოსმანიც. ეს კაცი ამიტომაც არის სანდო, მტკიცედ დგას მისი რწმენისადმი, ოსმანს სასტიკმა დროებამ აუკრძალა ღვინის დალევა, ახლაც დრო დააღვეინებს ღვინოს.

დიდი პოეტის წინასწარმეტყველება ახდა. სადილობის დროს ოსმანი აუცილებლად დაღვედა ერთ ჭიქა ღვინოს. მისი ვაჟი ასლანი თავის შვილებს მამის ღვინოსთან დამოკიდებულებაზე საინტერესო ამბებს უყვებოდა.

1918 წელს ბოლშევიკურმა რუსეთმა ბრესტ-ლიტოვსკში კონფერენციაზე თურქეთთან საზავო ხელშეკრულება გააფორმა, რომელიც გულისხმობდა ბათუმის ოლქის თურქეთზე გადაცემას, მაგრამ ამისათვის საჭირო ვახდა ბათუმის ოლქის მოსახლეობის თანხმობა, რაც უნდა გამოეხატა რეფერენდუმის სახით. ბათუმსა და ქობულეთში ოსმალებმა გადმოსხა გალიპოლის სამხედრო დივიზია 7-ათასი ჯარისკაცით. ქალაქები და სოფლები 40 წლის შემდეგ კვლავ მოექცა ოსმალთა იმპერიის გავლენის ქვეშ. ოსმალების ჯარი სოფელ ლეღვაში ოსმან მჭედლიშვილის სახლის ზევით, შემადღებულ გორაკზე იყო განლაგებული. დივიზიის ათასისთავი, ეროვნებით არაბი „ბინბაში“ შეძლებული ოსმან მჭედლიშვილის სახლში ცხოვრობდა. „ბინბაში“ ყოველ საღამოს მასთან იწვევდა სოფლის მაჰმადიან ასაკოვან ხალხს და მათთან ერთად ვახშობდა. ერთ-ერთი ასეთი ვახშობის დროს ბინბაშმა მოიწვია ხასან ალისძე გოგიტიძე და მამუდ რეზმანის ძე სეფერთელაძე. არაბმა ვახშამზე არაყი მოიტანა და თანასუფრელებს

დალევა შესთავაზა. მოწვევულებმა არც კი იცოდნენ, რა იყო არაყი, მაგრამ ბინბაშს უარი ვერ უთხრეს შეთავაზებულ სიამოვნებაზე და სასმისი ხელში აიღეს. ოჯახის უფროსმა ოსმანმა კი არაყის დალევაზე სასტიკი უარი თქვა.

მე ჩემი რწმენის ერთგული ვარ და სასმელს არ მივიღებო. ამ სიტყვებზე ბინბაში გააკვირდა, სიბრაზეც დაეცყო, შებრუნდა კარებისკენ და იქ მდგომ ჯარისკაცს დაუბახა. ბინბაში მიუბრუნდა თანამესუფრეებს და მიმართა: – რომელიმე გაყევით ამ ჯარისკაცს თქვენს ხოჯასთან, თუ ის იტყვის, რომ დალევა ცოდვაა, მაშინ არც მე დავლევ, მე არაბი ვარ და უფრო წმინდათ უნდა მესმოდეს, რა არის ცოდვა და რა არის ცრუ რწმენა. თუ არა და, მაშინ მაგ თქვენს ხოჯის თავს მდინარეში გადავაგდებო. ასეთი მუქარის შემდეგ სუფრასთან უხერხულობა შეიქმნა. ხასანი და მამუდი მიუბრუნდნენ ოსმანს და არყის დალევა სთხოვეს. ოსმანმა გაითვალისწინა საშიშროება და არაყი დალია. მეორე დღეს სოფლის ხოჯას წინა საღამოს ამბები თვითონ მოუყვა. ხოჯამ ოსმანს მადლობა უთხრა რწმენის ერთგულებისთვის და შეაქო კიდევ – სწორედ მოიქეციოთ და ასეთი ძაღლობა ცოდვად არ ჩაგეთვლებო.

ოსმანი აკაკისთან 6-7 წელი დარჩა. ბურჟუაზიული რევოლუციის დროს გარკვეული პერიოდით პოეტი თბილისში იმყოფებოდა. სხვიტორში აკაკის კარ-მიდამოს მოურავი გიორგი ზამბახიძე ზედამხედველობდა. ის ხისტი კაცი იყო, ვერ ეგუებოდა, რომ აკაკი გლეხებთან ძალიან თბილი დამოკიდებულებით გამოირჩეოდა. მოურავმა ხელიდან არ გაუშვა ბატონის სახლში არყოფნის შანსი, ისარგებლა ქვეყანაში პოლიტიკური დაძაბულობით და ერთ დღეს სასახლიდან დაითხოვა ყველა გლეხი. მათ შორის არქივარიუსი ოსმანიც. ოსმანმა თავის ხურჯინში ჩაალაგა ტანსაცმელი, აგრეთვე ყველა ის წიგნი, რომელიც აკაკისგან აქონდა ნაბოძები. ეს იყო „აკაკის კრებული“, „ლექსების ოსმანისეული ხელნაწერებიც, რომლებიც კრებულში არ მოხვედრილა. ყველა წიგნს თუ კრებულს აკაკის ავტოგრაფი ამშვენებდა. დღეისთვის ოსმანის დანატოვარ ოჯახში შემორჩენილია სკივრი, ხოლო წიგნებიდან ორი „აკაკის კრებული“, რომლებიც 1898 წლითაა დათარიღებული. იყო სხვა წიგნებიც, მაგრამ ისინი ოსმანის სახლიდან ნათესავებმა წაიღეს.

თბილისიდან აკაკიმ მოურავს წერილით უსაყვედურა ოსმანის გათავისუფლების გამო. ეს წერილი რამდენჯერმე გამოქვეყნდა აკაკის თხზულებებში.

აკაკიმ ამ პერიოდში წერილი გაუგზავნა ოსმანს, მასთან მუშაობას სთავაზობდა, მაგრამ ოსმანმა იქ წასვლა შექმნილი ვითარების გამო ვერ შეძლო. აკაკისგან წამოდებული წიგნებს თვალისწინებით უფროთხილდებოდა, ეფერებოდა, ვინ იცის მერამდენედ კითხულობდა მათ. სულ აკაკიზე საუბრობდა, იგონებდა დიდ პოეტთან გატარებულ ყველა შემთხვევას. ამ დროს მას სახე გაუბრწყინდებოდა და დიდი სიამოვნებით ყვებოდა ერთად გატარებულ დროზე.

... ერთხელ აკაკი და ოსმანი ცხენზე ამხედრებულნი გზად მიდიოდნენ. გზა-გამყოფზე აკაკი ეკითხება ოსმანს – რომელი გზით აჯობებს წასვლაო. – ეს გზა „პრიამოია“ და ცუდი. მეორე, აი აქეთ მიდის, შორია, მაგრამ კარგი, – უპასუხა ოსმანს.

მათ შორი გზა ირჩიეს და სვლა განაგრძეს. ცოტა ხნის შემდეგ აკაკი ეკითხება: – ოსმან, რუსული იცი? არაო, უპასუხა ოსმანმა. აკაკიმ განაგრძო: – მე რუსული კარგად ვიცი, მაგრამ ქართულად მეტყველების დროს რუსულ სიტყვებს არ ვიყენებო და შენც ამას გირჩევო. ოსმანმა ბოდიში მოიხადა და ეს შეცდომა რუსეთის სამსახურში ყოფნით ახსნა.

პოეტი ოსმანს თითქმის ყველგან დაატარებდა. ერთხელ ილიასთან სტუმრობის დროს ოსმანიც თან ახლდა. ამ შეხვედრაზე ილიას ქება-დიდება ისმოდა. საღამოზე ერთმა სტუმართაგანმა აკაკის მიმართა:

– თქვენც ხომ დიდი პოეტი ხართ... რატომაა, რომ დღეს მარტო ილიას ქება ისმის და თქვენზე ერთი სიტყვაც არ თქმულა? აკაკი დინჯად წამოდგა, მოსაუბრეს ირიბად გადახედა, თასი შეავსო და სადღეგრძელო წარმოსთქვა ლექსად:

დათვმა ღხინი გადიხადა,

მოიწვია მეგობრები,

გარეშემო ბევრი ჰყავდა:
ტურა, მელა, კატა, მგელი...
ილია დათვის შეადარა, ხოლო ყველა დანარჩენი წვრილფეხა ნადირებს.

ოსმანის შვილიშვილი – ქალბატონი ეთერი, იგონებს:

- ბაბუას ოთახის კედლები სავსე იყო აკაკის ფოტოსურათებით. გულდასმითა და სასოებით ეფერებოდა ყველაფერს, რაც აკაკისთან იყო დაკავშირებული.

მასსოვს ერთხელ სოფელში ბიბლიოთეკა დაშალეს, სხვა ადგილას გადატანის გამო. მე იმ დროს მე-2 კლასში ვსწავლობდი და შემთხვევით აკაკის ორ წიგნს წავაწყდი. წიგნები ავიღე და ბაბუას მიუვტანე. ბაბუამ გამომართვა, სახე გაეხადრა, თვალებზე ცრემლიც კი მოადგა.

კიდევ ერთს გვიყვება მისი შვილიშვილი დავითი:

- ღრმა მოხუცებულ ბაბუას სიარული უჭირდა, მოუშვა წვერი ისე, როგორც აკაკის ჰქონდა. ის თითქმის ყველაფერში აკაკის ბაძავდა. ერთხელ გაიგო, რომ სხვიტორსა და სავანეში კინოფილმი გადაუღიათ აკაკიზე. „აკაკის აკვანს“ ტელევიზია გადმოცემდა. იმ დროს ოჯახში ტელევიზორი არ გვქონდა და ბაბუას მეხობელთან გადასვლა დასჭირდა. ის გზადაგზა ისვენებდა, მაგრამ ჩქარობდა, რომ ფილმი თავიდან ბოლომდე ენახა. შედგა თუ არა ფეხი კარებში, შუქი ჩაქრა. მან ეს ისე განიცადა, რომ თითქმის განახევრდა კაცი, ეს რა მომივიდა, როგორ ვერ ვნახე ჩემი ნაცნობი ადგილებით.

დავითი იგონებს კიდევ ერთ ეპიზოდს: ბაბუა, უკვე მძიმე ავადმყოფი, საწოლს იყო მიჯაჭვული. მის სანახავად მოდიოდნენ სტუმრები, ნათესავები. ბაბუა მათთან საუბრისას რატომღაც თავის ახალგაზრდობას და სხვიტორში აკაკის სახლში გატარებულ დროს იხსენებდა. აკაკის პოეზია ზეპირად იცოდა და სიამოვნებდა კიდევ, როცა იგი ამ ლექსებს კითხულობდა. მნახველნი, ნათესაობა გაკვირვებული იყო. მიუხედავად მძიმე ავადმყოფობისა, აკაკის ლექსებს როგორ გატაცებით გვიკითხავსო. განსაკუთრებით მოსწონდა აკაკის „გამზრდელი“, უყვარდა ამ პოემის შინაარსი და ყველას უხსნიდა, თუ რას ნიშნავდა პოემაში ნათქვამი ესა თუ ის სტრიქონი. ბაბუასთან, ჯერ კიდევ მის სიცოცხლეში, სტუმრად ნამყოფია პოეტი კარლო კალაძე, ხოლო ბაბუას სიკვდილის შემდეგ, 1970 წელს, ჩვენს ოჯახს სტუმრობდნენ მკვლევარი რამაზ სურმანიძე და პოეტი ჯემალ ქათამაძე.

აკაკის დაკრძალვაზე ქობულეთიდან დელეგაცია წავიდა გულო კაიკაციშვილის მეთაურობით. ამ დელეგაციის ერთ-ერთი წევრი ოსმან მჭედლიშვილი იყო.

ოსმან მჭედლიშვილს მიაჩნდა, რომ მოსახლეობის საფუძვლიანი განათლების და სწორი მსოფლმხედველობის შექმნისთვის საჭირო იყო ქართული სკოლის დაარსება. რელიგიური წინააღმდეგობის მიუხედავად, ოსმანმა მოახერხა მიზნის მიღწევა. მას გვერდში დაუდგნენ ისეთი ცნობილი თანასოფლელები, როგორებიც იყვნენ: იუნუს წულუკიძე, ახმედ-აღა წილოსანი, აღი სტამბოლიშვილი, მ. კობალაძე, სულეიმან ირემაძე, ო. რომანაძე. იმ დროისთვის სოფელში წერა-კითხვა გამართულად მხოლოდ ოსმანმა იცოდა. იუნუს წულუკიძის მეშვეობით იგი ქუთაისის სტამბიდან უფასოდ ღებულობდა გაზეთებს და დიდ მუშაობას ეწეოდა სოფელში, რომ გახსნილიყო სკოლა. 1917 წელს სოფლის თავკაცების ინიციატივით ისმაილ წულუკიძის სახლში გაიხსნა სკოლა, რომელმაც 2 წელი იარსება. მასწავლებლებად მოწვეული იყვნენ გურიიდან, ზინა ებრაელიძე და ნინა ჭყონია. სკოლაში სულ 8 ბავშვი სწავლობდა.

ფანატიკოსმა მუსლიმანებმა სკოლას და ოსმანს ბოიკოტი გამოუცხადეს. ბავშვების მშობლებს ხელს უშლიდნენ სიმინდის დათესვაში, წისქვილში სიმინდის დაფქვევის დროს წყალს გადაუგდებდნენ გვერდზე და არ აძლევდნენ ნორმალურად ცხოვრების საშუალებას, მაგრამ დროება თავისი გზით წავიდა. ბოლოს ყველა დარწმუნდა, რომ მომავალი თაობის აღსაზრდელად სკოლა აუცილებელი იყო.

1921 წელს საქართველოში ბოლშევიკების მოსვლის შემდეგ შეიქმნა სასოფლო საბჭო, რომელიც უნდა დაკომპლექტებულიყო განათლებული ადამიანებით. ოსმან

მჭედლიშვილი სასოფლო-საბჭოს თავმჯდომარის – სულეიმან მენაბდის მოადგილედ დანიშნეს.

1923 წელს ოსმან მჭედლიშვილმა და სოფლის თავკაცებმა სოფელ კოსში შავიშვილისგან იყიდეს ოთხოთახიანი ხის სახლი, ჩამოიტანეს სოფელ ლელვაში და 1924 წელს გახსნეს 7-წლიანი სკოლა. მისი პირველი დირექტორი იყო სულეიმან ირემაძე. სკოლის გახსნის დღეს ოსმანის შვილმა, ხუთი წლის აიშემ წაიკითხა ლექსი, რომელიც მას მამამ ასწავლა.

„დიახ, ვხარობ თქვენი მოსვლით
და მოგიძღვნით მზიურ საღამს,
ვიცი, ჩვენი მამები ხართ,
ვაფრიალებთ წითელ ალამს.
დე, სხვა ხალხმაც გაიგონოს,
რომ ჩვენცა ვართ შეგნებუდი,
ჩვენშიც მეფობს რწმენა მტკიცე,
შრომა, გარჯა ჩვენებური.“

ოსმან სეფერის ძე მჭედლიშვილი გარდაიცვალა 1968 წელს. ერთი წლის შემდეგ, 1969 წელს გარდაიცვალა მისი მეუღლე ფადიმე მუავანაძე. დასაფლავებულნი არიან სოფლის საგვარეულო სასაფლაოზე, ლელვაში.

P. S. ეს წერილი მზად იყო, როცა მიზანშეწონილად ჩავთვალე, ვსტუმრობოდი სხვიტორში აკაკის სახლმუზეუმს და შემევესო იგი ახალი მასალებით. ჩემი განზრახვა გაეუზიარე მწერალ რამაზ სურმანიძეს. მან არა მარტო ჩასვლა მირჩია სხვიტორში, არამედ თვითონაც გამოთქვა სურვილი და ჩვენ ოსმანის შვილიშვილთან, დავით მჭედლიშვილთან, მის ვაჟთან მიხეილთან და მამულიშვილთა საგვარეულო კავშირის ვიცე-პრეზიდენტთან, ჟურნალ „ქედის“ რედაქტორთან ბატონ შაქრო ჩიკვაიძესთან ერთად ვეწვიეთ სხვიტორს.

აკაკისა და მისი საგვარეულოს შესახებ ამომწურავად გვესაუბრნენ სახლმუზეუმის ფონდის მცველი, 80 წლის კლარა მაჭარაშვილი და მუზეუმის ექსკურსიამძღოლი ირინა ფხალაძე. ფოტოსურათებზე აღვბეჭდეთ სახლი, სადაც აკაკი ცხოვრობდა, მისი ბელედი და სასიძინდე ნაღიები, საცხოვრებელი ჯარგვალი, სადაც ცხოვრობდნენ მოსამსახურეები, მათ შორის ჩვენი გმირი ოსმან მჭედლიშვილი.

იხ. ფოტოსურათები.

აკაკის სახლ-მუზეუმი
რამაზ სურმანიძე, კლარა მაჭარაშვილი და ჯეირან-გიორგი ფალავანდიშვილი

აკაკის სახლ-მუზეუმის აივანი.

მარცხნიდან – ბენიამინ ფალავანდიშვილი (საჩხერის მუნიციპალიტეტის მერი), ჯეირან-გიორგი ფალავანდიშვილი (აჭარის მამულიშვილთა საგვარეულო კავშირის პრეზიდენტი), ლევან ივანაშვილი (საჩხერის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე), შაქრო ჩიკვაძე (აჭარის მამულიშვილთა საგვარეულო კავშირის ვიცე-პრეზიდენტი, ჟურნალისტი), რამაზ სურმანიძე (მწერალი, პროფესორი), კლარა მაჭარაშვილი (აკაკის სახლმუზეუმის ფონდის მცველი), დავით მჭედლიშვილი (ქობულეთის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარე), ირინა ფხალაძე (მუზეუმის ექსკურსიამოლო), ირაკლი ჩიკვაძე (საჩხერის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარის I მოადგილე

შვილიშვილი – დავითი სხვიტორში, აკაკის სახლმუზეუმში.
ბაბუს ნარსულის კვალდაკვალ

რამაზ სურმანიძე სსპიტორში, აკაკის სასლმუზეუმი

სახლი, სადაც ცხოვრობდა აკაკისთან მომუშავე გლეხობა,
მათ შორის ჩვენი ბებიის ოსმან მჭედლიშვილი

300-წლოვანი კაკლის ხე, აკაკის სახლ-მუზეუმის ეზოში

Jeiran-Giorgi Phalavandishvili

With Akaki... in Skhvitori Summary

In the village of Skhvitori, in the house of the classic of Georgian poetry – Akaki Tsereteli, there was Osman Mchedlishvili, the guardian and caretaker of the writer's manuscripts and library, who was a resident of the village of Legva in the Kobuleti region. This is what the article is about.

**საფრანგეთის შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობა:
ეროვნული აჯანყება**

მას შემდეგ, რაც 1943 წლის მაისში ოკუპირებულ საფრანგეთში წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭო შეიქმნა (2; გვ. 12-14), რომელმაც გერმანელთა წინააღმდეგ მებრძოლი პატრიოტული ორგანიზაციები და მათი შეიარაღებული ძალები გააერთიანა, ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ მოქმედი წინააღმდეგობის მოძრაობის სამხედრო-პოლიტიკური შეკავშირების და ეროვნული აჯანყების მომზადების ხელსაყრელი პირობები გაჩნდა. აღმოსავლეთის ფრონტზე 1943 წლის განმავლობაში გერმანული ჯარების მიერ განცდილი დიდი მარცხი, ანგლო-ამერიკული ძალების იტალიაში შეჭრა და ამასთან ერთად მათი ჩრდილო საფრანგეთში გადასახდომისთვის მზადება ამ აჯანყების წარმატებით განხორციელების და საფრანგეთის გათავისუფლების რეალურ პერსპექტივას ქმნიდა.

მიუხედავად იმისა, რომ შექმნისთანავე წინააღმდეგობის ეროვნულმა საბჭომ მიიმე დაარტყმა იწვინია, რადგან გერმანელებმა 1943 წლის ივნისში ორგანიზაციის ხელმძღვანელი ჟ. მულენი და გაერთიანებული შეიარაღებული ძალების „საიდუმლო არმიის“ მეთაური გენერალი დელესტრენი დააპატიმრეს, მისი პოლიტიკური და სამხედრო როლი თანდათანობით იზრდებოდა. ორგანიზაციის ახალი ხელმძღვანელი ქრისტიანდემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი, აგრეთვე წინააღმდეგობის მოძრაობის ორი მძლავრი ორგანიზაციის „კომბას“ და „ეროვნული ფრონტის“ წევრი ჟ. ბილო, რომელსაც მხარს პ. ვიიონი („ეროვნული ფრონტი“), ლ. საიანი (პროფკავშირული გაერთიანება „შრომის საყოველთაო კონფედერაცია“), მ. ბლოკ-მასკარი („სამოქალაქო და სამხედრო ორგანიზაცია“) და პ. კოპო („წინააღმდეგობის გაერთიანებული მოძრაობა“) უმაგრებდნენ, წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს ადგილობრივი ორგანოების – განთავისუფლების კომიტეტების (რომელთაც ცალკეულ დეპარტამენტებში არსებულ წინააღმდეგობის ორგანიზაციების მოქმედების კოორდინაცია უნდა მოეხდინათ) შექმნას შეუდგა. 1943 წლის სექტემბერში წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ადგილობრივი ორგანო – პარიზის განთავისუფლების კომიტეტი ჩამოყალიბდა, რომელსაც სათავეში პარიზის პროფკავშირების გაერთიანების ხელმძღვანელი, კომუნისტური პარტიის წევრი ა. ტოლე ჩაუდგა. განთავისუფლების კომიტეტების ფორმირება წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს მსგავსად წინააღმდეგობის მოძრაობის ჯგუფების, პოლიტიკური პარტიების და პროფკავშირების წარმომადგენლებისგან ხდებოდა. ისინი წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს მითითებებს ასრულებდნენ და ადგილებზე ამ ორგანიზაციის საყრდენები და განმათავისუფლებელი ბრძოლის ცენტრები ხდებოდნენ. (12; გვ. 208)

1944 წლის დამდეგს წინააღმდეგობის ეროვნულმა საბჭომ გაერთიანებული შეიარაღებული ძალების („საიდუმლო არმიის“) რეორგანიზაცია განახორციელა, რომლის მიზანი მისი შიგა კონსოლიდაციის დონის ამაღლება და ერთიანი სამხედრო ხელმძღვანელობის შექმნა იყო. „საიდუმლო არმიას“ „საფრანგეთის შინაგანი ძალები ეწოდა“ და მას სათავეში ეროვნული შტაბი ჩაუდგა, რომელსაც ქვეყნის შიგნით მომავალი საომარი ოპერაციები უნდა დაეგეგმა. ამ საომარი ოპერაციების საერთო ხელმძღვანელობა კი საომარ მოქმედებათა კომიტეტს უნდა ეთავა. ეროვნული შტაბის მეთაურად „წინააღმდეგობის გაერთიანებული მოძრაობის“ წარმომადგენელი გენერალი დეჟიუსიე-პონკარა-ლი დაინიშნა (რომელიც მაისში, მისი დაპატიმრების შემდეგ კომუნისტმა გენერალმა მალერე-ჟენვილმა შეცვალა), ხოლო საომარ მოქმედებათა კომიტეტს კი სათავეში „ეროვნული ფრონტის“ ლიდერი კომუნისტი პ. ვიიონი ჩაუდგა.

წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს შექმნა (რომელიც უკვე ქვეყნაში მოქმედ პატრიოტულ ძალებს მთლიანად აკონტროლებდა) და მისი სტრუქტურული გამტკიცება სეროზულად აძლიერებდა გენერალ დე გოლის ხელმძღვანელობით 1943 წლის 3 ივნისს

აღჭირში შექმნილ საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის (1; გვ. 30-32) პოზიციებს, რომელიც საფრანგეთის კოლონიურ იმპერიაში არსებულ სამხედრო ძალებს აერთიანებდა და ფაქტობრივად ქვეყნის დროებით მთავრობას წარმოადგენდა. საფრანგეთის მთელი წინააღმდეგობის მოძრაობის შეკავშირების მიზნით 1943 წლის ნოემბერში საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის შემადგენლობა კიდევ უფრო გაფართოვდა. მასში შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობის ორგანიზაციების და პოლიტიკური პარტიების წარმომადგენლები, აგრეთვე საფრანგეთის ყოფილი პარლამენტის დეპუტატები (იმ დეპუტატთაგან, რომელთაც 1940 წლის ივლისში ხელისუფლების პეტენის მთავრობისათვის გადაცემის წინააღმდეგ მისცეს ხმა) შევიდნენ. ნოემბერშივე კიდევ უფრო დიდი წარმომადგენლობითი ორგანო დროებითი საკონსულტაციო ასამბლეა შეიქმნა, რომელმაც პარლამენტის ფუნქციები ითავა. ასამბლეას ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტისათვის ვიშის ხელისუფლების ლიკვიდაციის, ახალი სახელმწიფო წყობის შექმნის, პოლიტიკური და სოციალური რეფორმების, შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობისთვის დახმარების ფორმების, საგარეო პოლიტიკის და ა. შ. საკითხებში რეკომენდაციები უნდა შეემუშავებინა (9; გვ. 212).

საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტი საკმაოდ მნიშვნელოვან არმიასაც აკონტროლებდა. ეს არმია – „საფრანგეთის განთავისუფლების ძალები“, რომელიც ყოფილი ვიშისტური კოლონიური არმიის და დე გოლის პატრიოტული ორგანიზაციის „მებრძოლი საფრანგეთის“ სამხედრო ნაწილების შერწყმის შედეგად შეიქმნა, 1944 წლის გაზაფხულზე მოკავშირეთა მიერ კარგად აღჭურვილ 8 დივიზიას (500000 ჯარისკაცი) ითვლიდა. აქედან ერთი – მე-2 ჯავშან-სატანკო დივიზია, რომელსაც მონაწილეობა ანგლო-ამერიკული ძალების ჩრდილოეთ საფრანგეთში შეჭრაში უნდა მიეღო, ინგლისში გადასასვლელად ემზადებოდა. სამი დივიზია ჯერ-ჯერობით ჩრდილოეთ აფრიკაში რჩებოდა, ხოლო დანარჩენი ოთხი იტალიაში მიმდინარე საომარ ოპერაციებში იყო ჩართული (5; გვ. 310). აღსანიშნავია, რომ ფრანგულმა დივიზიებმა დიდი როლი ითამაშეს რომთან მიმდინარე საომარ ოპერაციებში. სწორედ მათი მედგარი შეტევის წყალობით მოხერხდა აქ გერმანელთა ფრონტის გარღვევა და 1944 წლის 4-5 ივნისს მოკავშირეთა ჯარების იტალიის დედაქალაქში შესვლა (3; გვ. 390).

როგორც უკვე ითქვა წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს ეგიდით საფრანგეთში მოქმედი პატრიოტული ძალების კონსოლიდაცია საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტს მყარ საფუძველს უქმნიდა, მაგრამ ვინაიდან წინააღმდეგობის ეროვნულ საბჭოში კომუნიზტებს დიდი გავლენა ქონდათ გენერალი დე გოლი თვლიდა, რომ საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტს წინააღმდეგობის ეროვნულ საბჭო თავისი კონტროლის ქვეშ უნდა მოექცია, რათა ქვეყნის განთავისუფლების მომენტში შიგა წინააღმდეგობის ძალებს ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელობით ემოქმედათ რაც საბოლოოდ მას განთავისუფლებულ რეგიონებში ხელისუფლების დროებითი ორგანოების დაუბრკოლებლად შექმნის საშუალებებს მიცემდა. დე გოლის ამ მოსაზრებას ისიც ამყარებდა, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების და ინგლისის მთავრობები, რომლებმაც საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტი ოფიციალურად ცნეს, ამ ორგანიზაციას საფრანგეთის დროებით მთავრობად არ აღიარებდნენ და განთავისუფლებული ქვეყნის მართვას გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მოკავშირეთა სამხედრო ადმინისტრაციის მეშვეობით აპირებდნენ, რომელშიც ფრანგი პოლიტიკური მოღვაწეებიც (მათ შორის საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის წევრებიც) იქნებოდნენ შეყვანილნი. (12; გვ. 252; 8; გვ. 270).

შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობის გაკონტროლების მიზნით დე გოლმა 1943 წლის ზაფხულში ე. წ. გენერალური დელეგაცია შექმნა, რომელშიც ოკუპირებულ ქვეყანაში საიდუმლოდ შეგზავნილი მისი წარმომადგენლები შედიოდნენ და რომელსაც სათავეში ყოფილი სახელმწიფო მოხელე (რომელმაც ვიშის ხელისუფლებასთან თანამშრომლობა უარყო) ა. პაროდი ჩაუდგა. 1944 წლის დამდეგს საფრანგეთის არმიის ყოფილი ოფიცრის და ვიშის მთავრობის სამრეწველო წარმოების სამინისტროს თანამშრომლის ჟ. შაბან-დელმასის (რომელიც საიდუმლოდ წინააღმდეგობის მოძრაობაში იყო

ჩართული) ხელმძღვანელობით კიდევ ერთი ორგანო – სამხედრო დელეგაციაც ჩამოყალიბდა. გენერალური და სამხედრო დელეგაციების წევრები შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობის ხელმძღვანელებს რეგულარულად ხვდებოდნენ, მათ დე გოლის მითითებებს აცნობდნენ, მთელი მოძრაობის ფინანსებით და იარაღით მომარაგებას უზრუნველყოფდნენ და ხშირად სამხედრო ოპერაციების მართვაშიც მონაწილეობდნენ. „საფრანგეთის შინაგანი ძალები“ და მისი ეროვნული შტაბი დე გოლმა გენერალ კენიგს დაუქვემდებარა, რომელიც ღონღონში იმყოფებოდა. დე გოლის მოთხოვნით გენერლები კენიგი, კოშე და ლეკლერკი მოკავშირეთა მთავარსარდლობის შემადგენლობაში იქნენ შეყვანილნი. ამასთან ერთად დე გოლმა 1944 წლის გაზაფხულზე წინააღმდეგობის ეროვნულ საბჭოსთან შეთანხმებით რეგიონალური კომისიები და პრეფექტები დანიშნა. მათ ფრანგული და მოკავშირეთა არმიების უსაფრთხოების უზრუნველყოფის, განთავისუფლებული ტერიტორიების მართვის ორგანიზების, რესპუბლიკური კანონების აღდგენის და მოსახლეობის მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელი ყველა ღონისძიების განხორციელება უნდა უზრუნველყოთ (6; გვ. 358).

მაგრამ საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტსა და წინააღმდეგობის ეროვნულ საბჭოს შორის სერიოზული უთანხმოებას ეროვნული აჯანყების მომზადების და განხორციელების მეთოდების საკითხი იწვევდა. ჯერ კიდევ 1942 წლის აპრილში გენერალმა დე გოლმა განაცხადა, რომ „ეროვნული განთავისუფლება და ეროვნული აჯანყება ერთმანეთისაგან განუყოფელი იყო“ (5; გვ. 313), მაგრამ გენერალი ამ აჯანყებას გარკვეულ ჩარჩოში აქცევდა. მისი აზრით აჯანყება მოკავშირეთა ჯარების გადმოსხდომის შემდეგ მხოლოდ საფრანგეთის შინაგანი ძალებს უნდა განეხორციელებინათ და მათი მოქმედება საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტთან და მოკავშირეთა სარდლობასთან უნდა ყოფილიყო შეთანხმებული. ანგლო-ამერიკული ძალებისთვის სამხედრო დახმარების გაწვევის გარდა მათ ვიშის რეჟიმის დამხობა და განთავისუფლებულ ტერიტორიებზე ადგილობრივი მმართველობის ორგანიზაცია უნდა მოეხდინათ, რომელზე დაყრდნობითაც ალჟირიდან საფრანგეთში გადმოსული ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტი დროებითი მთავრობის ფუნქციების განხორციელებას შეძლებდა.

ომისათვის, რათა აჯანყება საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის სრული კონტროლით წარმართულიყო გენერალ კენიგის შტაბმა გარკვეული გეგმები შეიმუშავა (გეგმა „კაიმიანი“ და გეგმა „მთიელი“), რომელთა მიხედვითაც საფრანგეთის შინაგანი ძალების პარტიზანული რაზმები მთიან რეგიონებში მოწყობილ სპეციალურ საბაზო ბანაკებში დიდი დაჯგუფებების სახით უნდა ყოფილიყვნენ კონცენტრირებულნი. ასეთი დაჯგუფებები საოკუპაციო ჯარებზე ორგანიზებული თავდასხმებით ქვეყნის შიგნით განთავისუფლებულ ზონებს შექმნიდნენ. მოკავშირეთა გადმოსხდომის შემდეგ სწორედ ამ ზონებიდან განხორციელებული იერიშებით, რომელთა სამიზნე გერმანელთა შენაერთები, აეროდრომები და ნავსადგურები იქნებოდა, პარტიზანები ფართომასშტაბიან საომარ მოქმედებებში ჩაებმებოდნენ. ზემოთაღნიშნულის გარდა შემუშავებული იქნა სპეციფიკური გეგმებიც („მწვანე გეგმა“, „ციფერი გეგმა“, „იისფერი გეგმა“), რომლებიც რკინიგზების, მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზების და სატელეფონო კავშირის მწყობრიდან გამოყვანას ითვალისწინებდნენ. 1944 წლის დამდეგს ამგვარი ბანაკები (მათი მოწყობა ჯერ კიდევ 1943 წლიდან დაიწყო) მათა ცენტრალურ მასივში, არდენების მთებში და ალპებში იყო შექმნილი. მათგან ყველაზე უფრო დიდი ბანაკები ალპებში, გლიერის (სავოისის მხარე) და ვერკორის (დოფინეს მხარეში, ქალაქ გრენობლის მახლობლად) პლატოებზე იყვნენ განლაგებულნი. ამგვარად შეიძლება ითქვას, რომ საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის ხელმძღვანელთა აზრით ეროვნული აჯანყება წმინდა სამხედრო ოპერაცია უნდა ყოფილიყო, რომლის მსვლელობაშიც პარტიზანებს საომარი მოქმედებები უნდა ეწარმოებინათ და თანდათანობით ამ ორგანიზაციის რეგულარულ დივიზიებს შეერთებოდნენ, რომლებიც საფრანგეთში ანგლო-ამერიკულ ჯარებთან ერთად შემოვიდოდნენ.

მაგრამ წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს მესვეურთა უმრავლესობას ეროვნული აჯანყება სხვაგვარად წარმოედგინა. ისინი ფიქრობდნენ, რომ ეს უნდა ყოფილიყო არამარტო საფრანგეთის შინაგანი ძალების ორგანიზებული საომარი ოპერაციები, არამედ მოსახლეობის ფართო მასების შეიარაღებული გამოსვლა, რომლის შედეგადაც ე. წ. „პატრიოტული მილიციის“ რაზმები შეიქმნებოდა და ოკუპანტთა წინააღმდეგ ნამდვილი სახალხო ომი გაჩაღდებოდა (5; გვ. 316). ამასთან ერთად ეს აჯანყება შეიძლებოდა მოკავშირეთა გადმოსხდომამდეც დაწყებულიყო, რადგან გერმანულ სარდლობას დასავლეთ ევროპიდან სამხედრო ნაწილები აღმოსავლეთის ფრონტზე გადაყავდა და შესაბამისად საფრანგეთშიც გერმანიის ჯარების რაოდენობაც გარკვეულწილად მცირდებოდა. ასეთ ვითარებაში კი აჯანყებულებს ფართო ტერიტორიების განთავისუფლების დიდი შესაძლებლობა ეძლეოდათ, რაც საბოლოო ჯამში საფრანგეთში ანგლო-ამერიკული ძალების დესანტირებას ბევრად გაამარტივებდა. უნდა ითქვას, რომ ჩრდილოეთ საფრანგეთში მოქმედი წინააღმდეგობის ჯგუფი „სამოქალაქო და სამხედრო ორგანიზაცია“, აგრეთვე აქ არსებული ჯგუფების („ლიბერასიონ ნორი“, „სე დე ლა რეზისტანსი“, „სე დე ლა ლიბერასიონი“) წევრთა გარკვეული ნაწილი ეროვნული აჯანყების შესახებ საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის მოსაზრებას იზიარებდა. მაგრამ საბოლოოდ წინააღმდეგობის სხვა ჯგუფების „კომბას“, „ფრანტიერის“ და „ლიბერასიონ სიუდის“, განსაკუთრებით კი კომუნისტური „ეროვნული ფრონტის“ (რომელიც ყველაზე მრავალრიცხოვანი გაერთიანება იყო) ძალისხმევით ეს გათიშულობა დაძლეული იქნა. ფრანგი პატრიოტები, რომელთათვის მთავარი ამოცანა ქვეყნის რაც შეძლება სწრაფად განთავისუფლება იყო სახალხო ომის იდეის ირგვლივ გაერთიანდნენ.

სწორედ ეს ერთიანობა იყო წარმოჩენილი წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს პროგრამაში რომელიც 1944 წლის მარტში იქნა შემუშავებული. პროგრამის პირველ ნაწილში ნათქვამი იყო, რომ ქვეყანაში „პატრიოტული მილიცია“ და შესაბამისად ოკუპანტთა წინააღმდეგ მასობრივი შეიარაღებული ბრძოლა დაუყოვნებლივ უნდა ყოფილიყო ორგანიზებული და რომ სამხედრო მოქმედებები მოსახლეობის ასევე მასობრივ აქციებთან (გაფიცვები, დემონსტრაციები) უდა ყოფილიყო შერწყმული (12; გვ. 236). პროგრამის ავტორები საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტს მოუწოდებდნენ, რომ მას პატრიოტთა იარაღით მომარაგებისათვის ყველა ღონე ეხმარა და აცხადებდნენ, რომ საომარი ოპერაციებს წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭო მასთან შეათანხმებდა.

პროგრამის მეორე ნაწილში კი უკვე განთავისუფლებულ საფრანგეთში განსახორციელებელი ღონისძიებები იყო განხილული. წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭო გენერალ დე გოლის ხელმძღვანელობით რესპუბლიკის დროებითი მთავრობის შექმნას, სახელმწიფო აპარატის ვიზისტებისგან გაწმენდას და მოდლაატეთა დასჯას მოითხოვდა. (13; გვ. 217; 6; გვ. 358). დოკუმენტში დიდი ყურადღება ეკონომიკის და სოციალურ სფეროებს ეთმობოდა. ნათქვამი იყო, რომ პოლიტიკური დემოკრატიის დონის ამაღლებასთან ერთად ქვეყანაში ნამდვილი სოციალური და ეკონომიკური დემოკრატია უნდა დამყარებულიყო, რაც ნაციონალიზაციის და სახელმწიფოს მიერ რეგულირების გზით ეკონომიკაში მონოპოლიათა ბატონობის ლიკვიდაციას, კერძო ინტერესების საზოგადოების ინტერესებზე დაქვემდებარებას და აგრეთვე მოსახლეობის სრულ სოციალურ დაცვას უზრუნველყოფდა (5; გვ. 319).

წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს მიერ შემუშავებულ ამ დოკუმენტს მეტად დიდი მნიშვნელობა ქონდა. იგი იმაზე მიუთითებდა, რომ ქვეყნის შიგნით მოქმედ პატრიოტული ძალებს არამარტო ოკუპანტთა წინააღმდეგ შეუპოვარი ბრძოლისკენ სწრაფვა, არამედ განთავისუფლებული ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მოწყობის ფართო დემოკრატიული პლატფორმაც აერთიანებდათ.

1944 წლის დამდეგიდან საფრანგეთის შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობა კიდევ უფრო გაფართოვდა. საფრანგეთის შინაგანი ძალების რიცხვი თანდათან იზრდებოდა, რასაც პარტიზანთა ახალი შეიარაღებული ბანაკების გაჩენა მოწმობდა. კიდევ უფრო მომრავლდა ასეთი ბანაკები ცენტრალურ მასივში, აგრეთვე ლიმუზენის და ოვერნის

მხარეებში ქალაქების ლიმოუის და კლერმონ ფერანის ახლოს, ბანაკების რაოდენობა გაიზარდა ალპებში, კერძოდ კი მაღალი ალპების, დრომის და იხერის, აგრეთვე პირენეის მთების მიმდებარე დორდონის, ლოს, ტარნის და არიეუის დეპარტამენტებში. საკმაოდ დიდი იყო ბანაკების რიცხვი საფრანგეთის აღმოსავლეთ ნაწილში, ბურგუნდიის და ფრანშ-კონტეს მხარეებშიც. მაგრამ ამ პროცესს იარაღის უკიდურესი ნაკლებობა დიდად აფერხებდა. საფრანგეთის შინაგანი ძალების სათანადოდ შეიარაღებისათვის ანგლო-ამერიკული ჯარების დესანტირებამდე რამდენიმე თვის განმავლობაში მათთვის ყოველდღიურად პარაშუტებით არანაკლებ 60 ტონა სამხედრო აღჭურვილობის მიწოდება იყო საჭირო. მაგრამ 1944 წლის მარტიდანაც კი მათ მხოლოდ დღეში 20 ტონა მიეწოდებოდათ. მოკავშირეთა შემოჭრის დღეებშიც კი საფრანგეთის შინაგანი ძალების მხოლოდ ნახევარი იყო შეიარაღებული, თუმცა მას არც ტანკები არც არტილერია და არც თვითმფრინავები არ გააჩნდა (7; გვ. 174). ეს გარდა იარაღის მიწოდებასთან დაკავშირებული სირთულეებისა, იმითაც იყო განპირობებული, რომ მოკავშირეთა უმაღლესი სარდლობის შტაბს საფრანგეთის შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობის საბრძოლო პოტენციალზე ნათელი წარმოდგენა არ ქონდა და ამიტომ იგი არც ფრანგული ძალების ფართომასშტაბიან საომარ მოქმედებებში ჩაბმას ელოდა. ანგლო-ამერიკული სარდლობის ვარაუდით წინააღმდეგობის მოძრაობის ძალები მოკავშირეებს მხოლოდ სადაზვერვო ინფორმაციის მიწოდებით, გერმანული კომუნიკაციების დარღვევით და პარტიზანული ხასიათის ოპერაციებით დაეხმარებოდნენ. დიდწილად სწორედ იარაღის ნაკლებობის შედეგი იყო ის, რომ 1944 წლის მარტში გერმანულმა რეგულარულმა ნაწილებმა და ვიშისტურმა მილიციის ძალებმა შეძლეს ზემოთაღნიშნული გლიერის პლატოს პარტიზანული ბანაკის განადგურება, სადაც 450 მოხალისე იყო თავმოყრილი. პარტიზანთა მხოლოდ ერთმა მესამედმა შეძლო ალყიდან თავის დაღწევა დანარჩენები ბრძოლაში დაიღუპნენ ან ტყვედ ჩავარდნენ.

მიუხედავად ამისა პარტიზანთა ოპერაციები უფრო ინტენსიურ ხასიათს იძენდა. 1944 წლის მხოლოდ თებერვლის თვის ყოველი 10 დღის განმავლობაში გერმანულ შეიარაღებულ ძალებზე 70-90 თავდასხმა ხორციელდებოდა (8; გვ. 272). 1944 წლის პირველი 6 თვის განმავლობაში პარტიზანებმა რკინიგზებზე 2731 დივერსიის აქტი განახორციელეს (12; გვ. 242). ოკუპანტები, რომლებიც წინააღმდეგობის მოძრაობის განადგურებას ცდილობდნენ, პარტიზანთა კონცენტრაციის რაიონებში ტანკების არტილერიის და ავიაციის გამოყენებით მსხვილ ოპერაციებს ანხორციელებდნენ, მაგრამ იმ ადგილებშიც კი, სადაც ისინი გარკვეულ წარმატებას აღწევდნენ, ცოტა ხნის შემდეგ პარტიზანთა ახალი რაზმები იქმნებოდა.

1944 წლის იმისში ანგლო-ამერიკული ძალების ჩრდილოეთ საფრანგეთში გამოსხდომის პერსპექტივა ნათლად გამოიკვეთა. ინგლისის სამხრეთში მათი დიდი დაჯგუფება იქნა თავმოყრილი, რომელიც 86 დივიზიისგან (მათ შორის 25 სატანკო) შედგებოდა. მას გერმანულ არმიათა ჯგუფ „B-ს“ 59 დივიზია (მათ შორის 10 სატანკო) უპირისპირდებოდა, რომლებიც პოლანდიიდან მდინარე ლუარამდე არსებულ სანაპირო ზოლზე იყვნენ თავმოყრილი. გარდა ამისა სამხრეთ საფრანგეთში განლაგებული იყო გერმანული არმიათა ჯგუფი „G“, რომელიც თავის შემადგენლობაში 21 დივიზიას აერთიანებდა (10; გვ. 122). მოკავშირეთა ავიაცია 11530 საბრძოლო და სატრანსპორტო თვითმფრინავს, ხოლო ფლოტი 6939 საბრძოლო, სადესანტო, სატრანსპორტო ხომალდს და მცირე ზომის მცურავ საშუალებას (ბარუები და კატარღები) ითვლიდა (11; გვ. 372-374). გერმანელთა ძალები მოწინააღმდეგეს საკმაოდ ჩამოუვარდებოდნენ. მათი დივიზიებიდან ბევრი მათგანი სრულად არ იყო დაკომპლექტებული (მაგ. გერმანული სახმელეთო დივიზიების შემადგენლობა 9-10 ათას ჯარისკაცს არ აღემატებოდა. ინგლისურ და ამერიკულ დივიზიებში კი ჯარისკაცთა რაოდენობა შესაბამისად 18 და 14 ათასს შეადგენდა (11; გვ. 372-374). ამიტომ რიცხობრივ უპირატესობას სახმელეთო ძალებში მოკავშირეები ფლობდნენ. მოკავშირეთა ფლოტს გერმანულმა სარდლობამ მხოლოდ 545 საბრძოლო ხომალდი ხოლო ავიაციას 500 თვითმფრინავი დაუპირისპირა (11; გვ. 372; 8; გვ.

276). ამასთან ერთად გერმანულმა სარდლობამ ვერც მოკავშირეთა ძალების დესანტირების კონკრეტული რაიონის ზუსტად განსაზღვრა შეძლო. მისი აზრით ეს ოპერაცია ღია მანძის სრუტის ყველაზე ვიწრო ნაწილში – პა დე კალეს სრუტის სანაპიროზე უნდა განხორციელებულიყო, რის შედეგადაც დასავლეთ ვეროპაში განლაგებული გერმანული ჯარების გერმანიის ტერიტორიიდან იზოლირების საფრთხე იქმნებოდა. ანგლო-ამერიკული სარდლობა კი, რომელიც მოულოდნელობის ეფექტის შექმნას ცდილობდა დარტყმას უფრო დასავლეთით – ნორმანდიაში, ქალაქებს შერბურსა და ჰავრს შორის ვეგმავდა.

1944 წლის 6 ივნისის ღამეს ანგლო-ამერიკულმა სარდლობამ ჩრდილოეთ საფრანგეთში შეჭრის გრანდიოზული ოპერაციის განხორციელება დაიწყო. მოკავშირეთა ავიაციამ ნორმანდიაში გერმანელთა პოზიციების მასობრივი ბომბარდირება განახორციელა, რის შემდეგაც სატრანსპორტო თვითმფრინავებით სანაპიროდან 15-20 კილომეტრის სიღრმეში მოკავშირეთა პირველი სამხედრო ნაწილები იქნა გადასროლილი. ამავე დროს სამხედრო ფლოტის არტილერიის მხარდაჭერით სატრანსპორტო გემებმა და ბარჟებმა სამხედრო შენაერთები უშუალოდ სანაპიროზეც გადასხეს. სანაპიროზე მყოფმა სამმა გერმანულმა დივიზიამ ძალების უკმარისობის გამო სერიოზული წინააღმდეგობის გაწევა ვერ შეძლო, რაც იმაზე მიუთითებდა, რომ გერმანული სარდლობისათვის მოკავშირეთა ამ რეგიონში შემოჭრა სრული მოულოდნელობა აღმოჩნდა. გერმანული სარეზერვო ძალების სანაპიროსკენ სვლა მხოლოდ დღის ბოლოს დაიწყო, როცა კონტრდარტყმის განხორციელება უკვე ძალზედ დაგვიანებული იყო. ამ დროისთვის ანგლო-ამერიკულმა ძალებმა უკვე სამი პლაცდარმი დაიკავეს, რომლებზედაც რვა დივიზია და ერთი სატანკო ბრიგადა იყო გადმოყვანილი. საერთოდ აღსანიშნავია, რომ ამ ბრძოლების პირველ დღეებში გერმანული სარდლობა სატანკო ნაწილების ბრძოლაში შეყვანას ხშირად აგვიანებდა, რადგან იგი მიიჩნევდა, რომ ნორმანდიაში განხორციელებული სადესანტო ოპერაცია გერმანული ტანკების ბრძოლაში ჩაბმისათვის გამიზნული სატყუარა იყო (4; გვ. 263). 7 ივნისს მოკავშირეებმა დაკავებული პლაცდარმები გააერთიანეს და ფრონტის უწყვეტი ხაზი შექმნეს. 12 ივნისისათვის პლაცდარმი გაფართოვდა. მისმა არეალმა სიფართით 80, ხოლო სიღრმით 10-17 კილომეტრს მიაღწია (11; გვ. 376). 29 ივნისს მოკავშირეებმა შერბური დაიკავეს, რის შემდეგაც მათ საფრანგეთის ტერიტორიის სიღრმეში დაიწყეს წინსვლა. თუმცა გერმანელთა წინააღმდეგობა თანდათან იზრდებოდა, რის გამოც ბრძოლები კანის, სენ ლოს, და ავრანშისათვის ივლისის ბოლომდე გაგრძელდა. ავრანშის დაკავების შემდეგ გერმანელთა ფრონტი გარღვეული იქნა და მათმა სამხედრო ნაწილებმა ნორმანდიიდან და ბრეტანიდან უკანდახევა დაიწყეს.

15 აგვისტოს ანგლო-ამერიკული სარდლობა საფრანგეთში შეჭრის ოპერაციის მეორე ეტაპის განხორციელებას შეუდგა. ამჯერად დიდი დესანტი (მე-7 ამერიკული და 1 ფრანგული არმია, რომელსაც გენერალი დელატრ დე ტასინი მეთაურობდა) სამხრეთ საფრანგეთში, ქალაქებს ნიცასა და ტულონს შორის გადმოსხდა და ჩრდილოეთისაკენ წინსვლა დაიწყო.

მოკავშირეთა ძალების წინსვლის ტემპი ნორმანდიაში სწრაფი არ იყო, რადგან გერმანელთა წინააღმდეგობა მოსალოდნელზე უფრო ძლიერი აღმოჩნდა. ამასთან ერთად თავდაპირველად მოკავშირეთა სარდლობამ თავისი სამხედრო ნაწილების ეფექტური ურთიერთმოქმედების უზრუნველყოფაც ვერ შეძლო. სწორედ ამ მნიშვნელოვან მომენტში ფრანგულმა წინააღმდეგობის მოძრაობამ უდიდესი როლი ითამაშა (10. გვ. 122). საფრანგეთის შინაგანი ძალები, რომელთაც გენერალმა დე გოლმა 6 ივნისს საღამოთი ღონდონიდან ეროვნული აჯანყებისაკენ მოუწოდა, ბრძოლაში ჯერ კიდევ მოკავშირეთა გადმოსხდომამდე ჩაებნენ. 5-6 ივნისის ღამეს მათ ბევრ ადგილზე კავშირგაბმულობის, საგზაო და სარკინიგზო კომუნიკაციები მწყობრიდან გამოიყვანეს. მოკავშირეთა შემოჭრისთანავე კი პარტიზანთა ბრძოლამ ეროვნული აჯანყების სახე მიიღო. უნდა ითქვას, რომ ქვეყნის სხვადასხვა რაიონებში ოკუპანტთა ძალების კონცენტრაციის და წინააღმდეგობის მოძრაობის განვითარების სხვადასხვა დონე აჯანყების ერთდროულად მთელ საფრანგეთში დაწყების საშუალებას არ იძლეოდა. მაგალითად ნორმანდია-

ში, აგრეთვე ნორის და პა დე კალეს დეპარტამენტებში, სადაც გერმანელთა დიდი ძალები იყო თავმოყრილი პარტიზანები დივერსიებით და მცირერიცხოვანი მობილური რაზმების ოპერაციებით იფარგლებოდნენ, ხოლო იქ, სადაც ძალთა თანაფარდობა პარტიზანებს უფრო აქტიური მოქმედების საშუალებას აძლევდა, ისინი დიდი მასშტაბის ბრძოლებს აწარმოებდნენ, თანდათანობით სულ უფრო მეტ ტერიტორიებს ათავისუფლებდნენ და ვიშის რეჟიმის მმართველობის ლიკვიდაციას ახდენდნენ. პირველი ტერიტორიები საფრანგეთის შინაგანმა ძალებმა ჯერ კიდევ იენისის ბოლოს ქვეყნის სამხრეთ აღმოსავლეთ ნაწილში გაათავისუფლეს. ამავე დროს ეროვნულმა აჯანყებამ ბრეტანი, ცენტრალური მასივი და სამხრეთ-დასავლეთ საფრანგეთიც მოიცვა. ივლისში პარტიზანები ბრძოლებს უკვე ქალაქების ლიონის, ლიმოჟის, ტულუზის და გრენობლის მიმდებარე რაიონებში აწარმოებდნენ.

გერმანული ჯარები მთელი ძალებით ცდილობდნენ მათ ზურგში გაჩაღებული სახალხო აჯანყების სულ უფრო მზარდი კერების ლიკვიდაციას და არამარტო პარტიზანთა, არამედ მშვიდობიანი მოსახლეობის მიმართაც დიდ სისასტიკეს იჩენდნენ. 8 ივნისს, როცა გერმანული სატანკო დივიზია „რაიხი“, რომელიც ბორდოდან ნორმანდიისკენ მიემართებოდა, პარტიზანთა მიერ დაკავებულ ტიულში შეიჭრა, გერმანელმა ჯარისკაცებმა ქალაქის 99 მცხოვრები ჩამოახრჩეს. 10 ივნისს ამავე დივიზიის შენაერთებმა ქალაქ ლიმოჟის მახლობლად სოფელ ორადურ სიურ გლანში 642 ადამიანი, მათ შორის 240 ქალი და ბავშვი დახვრიტეს და ცოცხლად დაწვეს (5; გვ. 332). გერმანელები დიდი ძალებით დაატყდნენ თავს მთათა ცენტრალურ ნაწილში მონ მუშეს და ალპებში ვერკორის პლატოს პარტიზანთა ბანაკებს. ბანაკების დამცველებმა, რომლებიც იარაღის მწვავე ნაკლებობას განიცდიდნენ, მოწინააღმდეგის შეკავება ვერ შეძლეს. მათი დიდი ნაწილი უთანასწორო ბრძოლაში დაიღუპა, ხოლო ტყვეები და დაჭრილები გერმანელებმა დახვრიტეს. მაგრამ მიუხედავად ამ ბანაკების განადგურებისა, აღნიშნულ რეგიონებში პარტიზანული მოძრაობის ლიკვიდირება მაინც ვერ მოხერხდა. გადარჩენილი პარტიზანები მცირე ჯგუფებად დანაწილებულნი გერმანელებზე თავდასხმებს აგრძელებდნენ.

ოკუპანტთა მცდელობის მიუხედავად, ეროვნული აჯანყების არეალი სულ უფრო ფართოვდებოდა. ივლისის შუა რიცხვებში ქვეყნის 90 დეპარტამენტიდან ეროვნულმა აჯანყებამ 40 დეპარტამენტი მოიცვა (8; გვ. 278). მეტად ეფექტური იყო პარტიზანთა მოქმედება ბრეტანში, სადაც მათი ოპერაციები ამერიკული ჯარების ოპერაციებთან ერთად მიმდინარეობდა. გერმანელთა ფრონტის სწრაფად გარღვევით დაინტერესებული მოკავშირეთა სარდლობა პარტიზანებს იარაღით სულ უფრო დიდ დახმარებას უწევდა, რის შედეგადაც მათმა რიცხვმა ბრეტანში აგვისტოს ბოლოს 80 ათასს მიაღწია (7; გვ. 174). აგვისტოს შუა რიცხვებში ბრეტანი გათავისუფლებული იქნა. მისი მნიშვნელოვანი ნაწილი გერმანელთაგან პარტიზანებმა გაწმინდეს და სანაპირო ქალაქებში ბრეტანში, ლორიანსა და სენ ნახერში თავშეფარებული გერმანული ნაწილების ბლოკირებაც მოახდინეს. საფრანგეთის შინაგანმა ძალებმა ტყვედ 20 ათასი გერმანელი ჯარისკაცი აიყვანეს (7; გვ. 174). პარტიზანთა და მოკავშირეთა ძალების ერთობლივი მოქმედება მას შემდეგაც გრძელდებოდა, როცა საომარმა მოქმედებებმა საფრანგეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთის დეპარტამენტებში გადაინაცვლა. პარტიზანებმა საკუთარი ძალებით გაათავისუფლეს ქალაქები ლილი, ტურკუენი და რიუბე, რამაც ანგლო-ამერიკული ძალების წინსვლა მეტად დააჩქარა. სექტემბრის დამდეგს მოკავშირეთა ჯარები ბელგიის საზღვრებთან გავიდნენ.

პარტიზანთა და მოკავშირეთა ძალები ერთიან საომარ მოქმედებებს სამხრეთ-აღმოსავლეთ საფრანგეთშიც აწარმოებდნენ. ჯერ კიდევ იენისსა და ივლისში პარტიზანებმა ენის, არდეშის და ზემო სავოიის დეპარტამენტების გარკვეული რაიონები გაათავისუფლეს, ხოლო მას შემდეგ, რაც სამხრეთ საფრანგეთში მოკავშირეთა არმიები გადმოსხდნენ, მათი მოქმედება მკვეთრად გააქტიურდა. 23 აგვისტოს საფრანგეთის 1 არმია მარსელში შევიდა, სადაც პარტიზანებსა და გერმანულ ნაწილებს შორის ბრძოლები უკვე მიმდინარეობდა. 28 აგვისტოს გერმანული გარნიზონი იძულებული გახდა კაპიტულაცია გამოეცხადებინა. აგვისტოს ბოლოს და სექტემბრის დამდეგს პარტიზანებმა სა-

კუთარი ძალებით ნიცას და ლიონის გათავისუფლებაც შეძლეს. საერთო ჯამში საფრანგეთის ამ ნაწილში მოქმედი გერმანული შენაერთების მხოლოდ მეოთხედმა შეძლო უკანდახევვა. 40 ათასი გერმანელი ჯარისკაცი პარტიზანებმა დაატყვევეს (7; გვ. 174). პარტიზანთა მოქმედების შედეგად 1 ფრანგული არმია მეტად სწრაფად მოძრაობდა. 15 აგვისტოდან 15 სექტემბრამდე მცირე დანაკარგებით მან წინ 700 კილომეტრით წაიწია.

რაც შეეხება საფრანგეთის ცენტრალურ და სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილს, აქ საომარ ოპერაციებს პარტიზანები მხოლოდ საკუთარი ძალებით აწარმოებდნენ, რადგან ქალაქების ნანტის, ორლეანის და დიჟონის სამხრეთით, ასევე დიჟონის და ავინიონის დასავლეთით მოკავშირეთა ჯარები საერთოდ არ გამოჩენილან. პატრიოტული ძალების აქტიური მოქმედებების შედეგად ოკუპანტები დიდ ქალაქებში აღმოჩნდნენ ჩაკეტილები. აგვისტოში კი პარტიზანებმა ქალაქები ლიმოჟი, ტულუზა და ბორდო გაათავისუფლეს და გერმანელთაგან ამ რეგიონის 28 დეპარტამენტი გაწმინდეს.

საფრანგეთის შინაგანმა ძალებმა თავიანთი ოპერაციებით ანგლო-ამერიკულ ძალებს იმთავითვე დიდი დახმარება გაუწიეს. ჯერ კიდევ ნორმანდიაში მიმდინარე ბრძოლების დროს პარტიზანებმა სტრანსპორტო კომუნიკაციების თითქმის სრული პარალიზება მოახდინეს, რის შედეგადაც გერმანული სარდლობის მერ გადასროლილმა სარეზერვო დივიზიებმა, რომლებმაც მათთან შეტაკებებში მნიშვნელოვანი ზარალიც იწვნიეს, ფრონტის ხაზს მხოლოდ დიდი დავიანების შემდეგ მიაღწიეს. ამან კი ანგლო-ამერიკულ ძალებს თავდაპირველ პლაცდარმზე გამაგრება და მისი გაფართოვება მეტად გაუადვილა. მალე გერმანელები იძულებულნი გახდნენ რკინიგზების გამოყენებაზე საერთოდ უარი ეთქვათ, თუმცა მათი სამხედრო ნაწილების საავტომობილო გზებით გადაადგილებაც ძალზედ ფერხდებოდა. როგორც მოკავშირეთა ჯარების მთავარსარდალი გენერალი ეიხენჰაუერი თვლიდა, საფრანგეთის შინაგანი ძალების მიერ ანგლო-ამერიკული ჯარებისთვის გაწეული სამხედრო დახმარება 15 რეგულარული დივიზიის დახმარებას უტოლდებოდა (12; გვ. 285).

ფრანგი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის კულმინაციად პარიზის აჯანყება იქცა. ნორმანდიასა და ბრეტანში მიმდინარე ბრძოლების შემდეგ მოკავშირეთა ჯარები საფრანგეთის დედაქალაქს მიუახლოვდნენ. თუმცა ანგლო-ამერიკული სარდლობა, რომლის სტრატეგია მიზნად უპირველეს ყოვლისა არა ქალაქების დაკავებას, არამედ მოწინააღმდეგის დიდი დაჯგუფებების გარემოცვას და განადგურებას ისახავდა, პარიზში შესვლას არ ჩქარობდა. მოკავშირეთა გეგმა პარიზზე ჩრდილოეთიდან და სამხრეთიდან ღრმა შემოვლითი მანევრების განხორციელებას ითვალისწინებდა, რის შედეგადაც პარიზში და მის რაიონში ალყა შემორტყმულ გერმანულ ნაწილებს წინააღმდეგობა ორ ან სამ კვირაში უნდა შეეწვიებინათ. ამით თავიდან იქნებოდა აცილებული ის უზარმაზარი მსხვერპლი და ნგრევა, რაც შეიძლებოდა ასეთი დიდი ქალაქის კვარტლებში გაჩაღებულ შეტაკებებს გამოეწვია. ამავე დროს გერმანულ სარდლობა პარიზის შენარჩუნებას მთელი ძალებით ცდილობდა, რადგან იგი ნორმანდიიდან და საფრანგეთის სამხრეთიდან უკუგდებული გერმანული ჯარების კონცენტრაციას, გადაჯგუფებას და ფრონტის ხაზის სტაბილიზაციას სწორედ აქ აპირებდა. ამიტომ პარიზს გერმანელთა ძლიერი გარნიზონი იცავდა, რომელიც 20 ათასამდე ჯარისკაცს, 60 ქვემეხს, 60 თვითმფრინავს და 80 ტანკს ითვლიდა (8; გვ. 282).

ანგლო-ამერიკული სარდლობის სტრატეგიისგან განსხვავებით გენერალ დე გოლს მოქმედების თავისი გეგმა ქონდა. მისი აზრით მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობამ 12 ივლისს საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის (რომელმაც ჯერ კიდევ ივნისის დამდეგს თავი ქვეყნის დროებით მთავრობად გამოაცხადა) უფლებამოსილება ცნო, წინააღმდეგობის მოძრაობის მებრძოლებს პარიზში გერმანელთა წინააღმდეგ აქტიური საომარი მოქმედება უნდა დაეწყოთ და მოკავშირეთა ჯარების მოსვლამდე აქ საფრანგეთის დროებითი მთავრობის მმართველობა საკუთარი ძალებით უნდა დაემყარებინათ. პატრიოტული ძალების მესვეურები ერთსულოვანნი იყვნენ იმაში, რომ პარიზში აჯანყება უნდა დაწყებულიყო. მაგრამ აჯანყების განხორციელების მეთოდების საკითხმა ამჯერადაც აზრთა დაპირისპირება

რება გამოიწვია. წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს და საფრანგეთის შინაგანი ძალების ხელმძღვანელთა უმრავლესობა რომელთა შორის განსაკუთრებით კომუნისტები გამოირჩეოდნენ თვლიდა, რომ ისევე როგორც მთელ საფრანგეთში, პარიზშიც აჯანყებას სახალხო ომის სახე უნდა ქონოდა. პატრიოტთა მეორე ნაწილი კი გენერალური და სამხედრო დელეგაციების პოზიციას იზიარებდა და ფიქრობდა, რომ აჯანყება პარიზის რაიონის შინაგან ძალებს უნდა მოეხდინათ, რომელთაც ეს მოქმედება მოკავშირეთა შტაბთან უნდა შეეთანხმებინათ. თუმცა უნდა ითქვას, რომ როგორც წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს ხელმძღვანელი ჟ. ბილო, ისე გენერალური და სამხედრო დელეგაციის მეთაურები ა. პაროდი და ჟ. შაბან დელმასი ყველანაირად ცდილობდნენ, რომ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ამ გადამწყვეტ მომენტში აზრთა დაპირისპირება წინააღმდეგობის მოძრაობის მოქმედებაზე არ ასახულიყო.

პარიზის რაიონში მოქმედი შინაგანი ძალები, რომელთაც კომუნისტი ა. როლ-ტანგი მეთაურობდა აჯანყების მომზადებას მოკავშირეთა ნორმანდიაში შემოჭრისთანავე შეუდგნენ. ივნისის და ივლისის განმავლობაში დედაქალაქში და მის მიმდებარე ტერიტორიებზე გერმანულ სამხედრო ნაწილებზე და იარაღის საწყობებზე თავდასხმები თითქმის ყოველდღე ხდებოდა. პარტიზანებს განუწყვეტილად გამოყავდათ მწყობრიდან ელექტროგადამცემი საზები და სატელეფონო კომუნიკაციები. 28 ივნისს პატრიოტებმა ვიშისტური მთავრობის ინფორმაციის და პროპაგანდის მინისტრი ფ. ანრიო მოკლეს. აგვისტოში როლ-ტანგის შტაბში აჯანყების გეგმა იქნა შემუშავებული, რომლის მიხედვითაც პარიზის სხვადასხვა ნაწილებში მნიშვნელოვანი ობიექტების დასაკავებლად შინაგანი ძალების 25 ათასი მებრძოლის და პატრიოტული მილიციის მოხალისეთა რაზმების (რომლის წევრთა რიცხვი უკვე 50 ათასს აღწევდა) მობილიზაცია იყო გათვალისწინებული. პარიზის განთავისუფლების კომიტეტის ინიციატივით დედაქალაქში მანიფესტაციები მოეწყო, რომელთა დაგვირგვინებაც 14 ივლისს საფრანგეთის ეროვნული დღესასწაულის აღსანიშნავად მოწყობილი დიდი დემონსტრაცია იყო. 10 აგვისტოს პარიზის რაიონის რკინიგზების მუშებმა დიდი გაფიცვა მოაწყვეს, რის შედეგადაც პარიზის სარკინიგზო ქსელი სწორედ იმ მომენტში აღმოჩნდა პარალიზებული, როცა გერმანულ სარდლობას ნორმანდიისკენ დამატებითი ძალები გადაყავდა. მეტად მნიშვნელოვანი იყო ის, რომ 15 აგვისტოს პარიზის ვიშისტური პოლიციაც გაიფიცა. შეიარაღებულმა პოლიციელებმა მასობრივად მიატოვეს თავიანთი პოსტები. მათი ნაწილი პარტიზანებს შეუერთდა. რკინიგზებთან და პოლიციელებთან გამოსვლები აშკარად მიუთითებდა იმაზე, რომ საფრანგეთის დედაქალაქში შეიარაღებული აჯანყება უკვე მომწიფებული იყო. მიუხედავად იმისა, რომ გენერალური დელეგაციის ხელმძღვანელს ა. პაროდის იარაღის უკმარისობის გამო აჯანყების დაწყება ჯერ მაინც ნაადრევად მიანდა, წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს წევრთა დიდი უმრავლესობის აზრი გადამწყვეტი აღმოჩნდა. 19 აგვისტოს წინააღმდეგობის ეროვნულმა საბჭომ და გენერალურმა დელეგაციამ პარიზის მოსახლეობას შეიარაღებული ბრძოლისკენ მოუწოდეს. შინაგანი ძალების, პატრიოტული მილიციის და პარიზის პოლიციის რაზმები შეტევაზე გადავიდნენ. 19-22 აგვისტოს მიმდინარე ბრძოლების შედეგად პატრიოტულმა ძალებმა იარაღის საწყობები, პარიზის მერიის, პოლიციის პრეფექტურის და სხვადასხვა სამინისტროების შენობები იგდეს ხელთ. ისინი უკვე დედაქალაქის კვარტლების ნახევარზე მეტს აკონტროლებდნენ. გერმანული გარნიზონი ბლოკირებული იქნა. ოკუპანტთა სამხედრო ნაწილების გადაადგილება ქალაქში შეუძლებელი გახდა. თუმცა ამ წარმატებას პატრიოტულმა ძალებმა მნიშვნელოვანი ზარალის ფასად მიაღწიეს, რადგან გერმანული შენაერთები, რომელთათვისაც აჯანყების მასშტაბი თავდაპირველად მოულოდნელი აღმოჩნდა, ტანკების და არტილერიის გამოყენებით სულ უფრო ენერგიულ კონტრშეტევებს ანხორციელებდნენ. ამავე დროს არც ის იყო ცნობილი თუ რამდენად სწრაფად შეძლებდა ანგლო-ამერიკული სარდლობა აჯანყებულთათვის დახმარების გაწევას. სწორედ ამიტომ წინააღმდეგობის მოძრაობის შიგნით გერმანელებთან დროებითი დაზავების იდეა წარმოშვა. ჯერ კიდევ 19 აგვისტოს პარიზის პოლიციის პრეფექტმა ლიუიზემ, გენერალური დელეგაციის წევრმა რ. პრემ და პარიზის განთავისუფლების კომიტეტის წარმომადგენელ-

მა ლ. ამონმა შევედეთის კონსულის ნორდლინგის შუამავლობით მოლაპარაკება დაიწყო გერმანული გარნიზონის მეთაურთან გენერალ ჰოლტიცთან, რომელიც თავის მხრივ ნორმანდიიდან უკუგდებული გერმანული ჯარების პარიზის გავლით შეუფერხებელი გადაადგილებით იყო დაინტერესებული. დროებითი დაზავების იდეამ, რომელსაც თავდაპირველად მხარი ა. პაროდიმ და ჟ. ბილომაც დაუჭირეს, წინააღმდეგობის ეროვნული საბჭოს რიგებში მწვავე დაპირისპირება გამოიწვია. პ. ვიიონმა და ა. ტოლემ, რომელთაც მიანდათ, რომ დიდი მსხვერპლის და ქალაქის ნგრევის თავიდან აცილების მოტივით პარიზის გარეუბნებში გერმანული ჯარების თავისუფალი გატარების გამართლება დაუშვებელი იყო, დაზავება კატეგორიულად უარყვეს. საბოლოოდ 21 აგვისტოს წინააღმდეგობის ეროვნულმა საბჭომ გენერალური და სამხედრო დელეგაციების ხელმძღვანელთა თანხმობით დაზავების შეწყვეტის გადაწყვეტილება მიიღო (5; გვ. 346). თუმცა უდა ითქვას, რომ დაზავების პერიოდში ცეცხლის შეწყვეტა ყველგან მაინც არ მომხდარა პატრიოტული ძალები საომარ მოქმედებებს დედაქალაქის მნიშვნელოვან ნაწილში კვლავ აგრძელებდნენ.

22 აგვისტოს ქალაქის ქუჩები უკვე ბარიკადებით დაიფარა, რომელთა მეშვეობითაც აჯანყებულებმა ოკუპანტთა ცალკეული სამხედრო ნაწილების ერთმანეთისგან იზოლირება მოახდინეს და მათ ტანკებსაც მანევრირების საშუალება მოუსპვეს. თუმცა აჯანყებულები, რომელთაც მძიმე შეიარაღება არ გააჩნდათ, გერმანელთა წინააღმდეგობის კერების საბოლოო ლიკვიდაციას ვერ ახერხებდნენ. ასეთ ვითარებაში დე გოლის თხოვნით ანგლო-ამერიკული ძალების მთავარსარდალმა გენერალმა ეიზენჰაუერმა პარიზისკენ გენერალ ლეკლერკის ფრანგული სატანკო დივიზია დაძრა. 24 აგვისტოს საღამოს ლეკლერკის დივიზიის მოწინავე ნაწილები პარიზში შევიდნენ. 25 აგვისტოს აჯანყებულთა რაზმებმა მძიმე ბრძოლების შემდეგ ტანკების მხარდაჭერით გერმანელთა წინააღმდეგობა საბოლოოდ ჩაახშვეს. დაპატიმრებული იქნა გენერალი ჰოლტიცი, რომელმაც მონპარნასის სარკინიგზო სადგურის შენობაში ლეკლერკის და როლ-ტანგის წინაშე გერმანული გარნიზონის კაპიტულაციის აქტს მოაწერა ხელი.

იმავ დღეს პარიზში გენერალი დე გოლი ჩამოვიდა, რომელმაც მაშინვე დაიწყო ღონისძიებათა განხორციელება, რათა დედაქალაქში საფრანგეთის დროებითი მთავრობის მმართველობა დამყარებულიყო. 26 აგვისტოს გენერალმა პარიზის განთავისუფლების აღსანიშნავად ელისეს მინდვრებზე ფრანგული და ამერიკული სატანკო დივიზიების მონაწილეობით დიდი სამხედრო და სამოქალაქო პარადი მოაწყო, რომელიც მისი აზრით ამავე დროს მოკავშირეთა და მოსახლეობის მიერ საფრანგეთის დროებითი მთავრობის მასობრივი მხარდაჭერის დემონსტრაციაც უნდა ყოფილიყო. ამავე დღეს გამოქვეყნდა ანგლო-ამერიკული სარდლობის ოფიციალური განცხადება იმის შესახებ, რომ იგი ქვეყნის მართვის უფლებამოსილებას საფრანგეთის დროებით მთავრობას ანიჭებდა.

ჯერ კიდევ პარიზის აჯანყებამდე ვიშის მარიონეტულმა მთავრობამ თავისი არსებობა უსახელოდ დაასრულა. მთავრობის მეთაურს ა. პეტენს და ვიცე პრემიერ პ. ლავალს იმედი ქონდათ, რომ ისინი შუამავლის როლს შეასრულებდნენ და საფრანგეთის დროებით მთავრობას წესრიგის დამყარებაში დაეხმარებოდნენ, რაც ქვეყანას „სამოქალაქო ომისგან იხსნიდა“ (5; გვ. 340). მაგრამ მათი მცდელობა გენერალ დე გოლთან კონტაქტი დაემყარებინათ და საფრანგეთის ყოფილი პარლამენტის (რომელმაც 1940 წელს თავი დაშლილად გამოაცხადა) დეკლარაციების სხდომა მოეწვიათ წარუმატებლად დამთავრდა. საბოლოოდ ვიშის მთავრობის აქტიურობას წერტილი თავად გერმანელებმა დაუსვეს. 17 აგვისტოს მათ იგი ქალაქ ბელფორში, ხოლო 7 სექტემბერს გერმანიის ტერიტორიაზე ქალაქ ზიგმარინგენში გადაიყვანეს.

პარიზის აჯანყების შემდეგ საფრანგეთის განთავისუფლება სწრაფი ტემპით წარიმართა. 15 სექტემბერს ქვეყნის ჩრდილოეთსა და სამხრეთში მებრძოლი მოკავშირეთა ძალები ერთმანეთს შეუერთდნენ და ბელგიაში შეიჭრნენ. საფრანგეთის თითქმის მთელი ტერიტორია (აღსასის და ლორენის ნაწილის გარდა, რომლებიც გერმანიის ჯარებმა 1944 წლის ბოლოს დატოვეს) განთავისუფლდა. ქვეყანაში დროებითი მთავრობის

მმართველობა დამყარდა. 19 სექტემბერს დე გოლის მიერ ხელმოწერილი დეკრეტით შინაგანი ძალები საფრანგეთის რეგულარულ არმიას შეუერთდნენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბურკაძე ზ. ოპერაცია ტორჩი და საფრანგეთის ეროვნული განთავისუფლების კომიტეტის შექმნა. სოციალურ მეცნიერებათა საკითხები, VII, შრომების კრებული, თბილისი, 2015.
2. ბურკაძე ზ. საფრანგეთის შიგა წინააღმდეგობის მოძრაობა: კონსოლიდაცია. სოციალურ მეცნიერებათა საკითხები, XI, შრომების კრებული, თბილისი, 2017.
3. სვანაძე ლ. შარლ დე გოლი. პოლიტიკური ბიოგრაფია, წიგნი პირველი, პრემიერი, ქუთაისი, 2008.
4. უილიამ რ. ქილორი. მეოცე საუკუნის მსოფლიო. საერთაშორისო ისტორია 1900 წლიდან, მეექვსე გამოცემა, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2015. www.press.tsu.edu.ge
5. Jean-Pierre Azéma. De Munich à la Libération 1938-1944. Editions du seuil, 1979.
6. Арзаканян М. Ц., Ревякин А. В., Уваров П. Ю. История Франции. Москва, 2005.
7. Александр Берт. Франция 1940-1955. <http://www.fedy-diary.ru/html/032013/0703013-02a.htm>
8. История Франции. В трех томах. А. З. Манфред (ответственный редактор). Том 3. Москва, 1973. http://militera.lib.ru/common/h_france/index.html
9. Молчанов Н. Н. Генерал де Голль. Москва, 1988.
10. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век. Част 1. 1900-1945. Под редакцией А. М. Родригеса и М. В. Пономарева. Москва, 2001.
11. Самсонов А. М. Вторая мировая война. 1939-1945. Москва, 1985.
12. Смирнов В. П. Движение сопротивления во Франции в годы Второй мировой войны. Москва, 1979.
13. Смирнов В. П. Новейшая история Франции. 1918-1975. Москва, 1979

Zaza Burkadze

The French Internal Resistance Movement: A National Uprising Summary

The paper discusses the process of preparing and carrying out a general uprising by patriotic forces already consolidated by the National Council of Resistance in France during the Second World War, fighting against the German occupiers and the puppet-collaborationist Vichy government, which played a major role in the liberation of the country after the withdrawal of Anglo-American forces in June 1944. There is also shown military operations carried out by resistance forces in various parts of the country and in Paris, which greatly assisted the Anglo-American regular units and greatly accelerated the expulsion of German troops from France.

**საქრის ხელშეკრულება — "დიდი სომხეთის" კონტურები, თურქეთის
დიდი უკმაყოფილება და ისტორიული დოკუმენტის
მნიშვნელობა საქართველოსთვის**

აბსტრაქტი. სევრი – ამ ფრანგული ქალაქის სახელი ბევრს, ალბათ, ცნობილი ფაიფურის ნაკეთობებს გაახსენებს: სევრში მდებარეობს მსოფლიოში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კერამიკის მანუფაქტურა (კომპანია), თუმცა ასევე ბევრმა, ალბათ, არ იცის, რომ ზუსტად ასი წლის წინ სევრში ხელი მოეწერა ხელშეკრულებას, რომელმაც ოსმალეთის იმპერიის ბედი გადაწყვიტა.

1920 წლის 10 აგვისტო. სევრში ზაფხულის პაპანაქებაა. ფაიფურის მანუფაქტურის ადმინისტრაციის შენობასთან უჩვეულო ხალხმრავლობა შეინიშნება – აქ არის უამრავი პოლიტიკოსი, დიპლომატი, ჟურნალისტი... დღის 12 საათისათვის შენობის წინ ავტომობილები ჩერდებიან, გადმოდიან პირველ მსოფლიო ომში გამარჯვებული ანტანტის (მოკავშირეთა) ქვეყნების ლიდერები, პოლიტიკოსები... აქვე ვხედავთ დამარცხებულ ოსმალეთის იმპერიის წარმომადგენლებსაც, რომლებსაც ცოტა ხნის შემდეგ შენობის დიდ დარბაზში ერთობ არასასიამოვნო დოკუმენტზე მოუწვევთ ხელმოწერა – ოდესღაც ძვევამოსილი იმპერიის დაშლა-დანაწილების თაობაზე.

მაშ ასე, სევრში პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი მცირე აზიის, ახლო აღმოსავლეთის და ნაწილობრივ, კავკასიის მოწყობის საკითხი წყდება... ფორმდება საზავო ხელშეკრულება გამარჯვებულს და დამარცხებულს შორის, რომელიც წარმოადგენს ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის ნაწილს (ანუ ასახავს იმ ახალ მსოფლიო წესრიგს, რომელიც 1919 წლის 27 ივნისის ვერსალის საზავო ხელშეკრულებით ჩამოყალიბდა პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ).

• ხელშეკრულების სუბიექტები

ერთი მხრივ – ანტანტის წევრები და მათი სატელიტი ქვეყნები (საფრანგეთი, იტალია, იაპონია, ბელგია, საბერძნეთი, პოლონეთი, პორტუგალია, რუმინეთი, სერბეთ-ხორვატეთ-სლოვენეთის სამეფო, ჰიჯაზის სამეფო, ჩეხოსლოვაკია); მეორე მხრივ – ოსმალეთის იმპერია (თურქეთი),

დოკუმენტს ხელს აწერენ ანტანტის ქვეყნების მეთაურები, პირველ მსოფლიო ომში ანტანტის მხარეზე მებრძოლი ქვეყნების (ბრიტანეთის დომინიონების) წარმომადგენლები, სულთან მკჰმედ VI-ის ნდობით აღჭურვილი პირები ჰაადი-ფაშა და რიზა თეფეიკიბეი, აგრეთვე სომხეთის რესპუბლიკის დაშნაკური მთავრობის თავმჯდომარე ავეტის აგარონიანი.

• ხელშეკრულების საფუძველი

ა) ინგლის-საფრანგეთ-რუსეთის (ე.წ. „საიქს-პიკოს“) საიდუმლო შეთანხმება, რომელიც დაიდო 1916 წელს დიდი ბრიტანეთის სამეფო მრჩევლის მარკ საიქსის და საფრანგეთის გენერალური კონსულის ფრანსუა ჟორჟ-პიკოს მოლაპარაკებების შედეგად ბეირუთში. ბეირუთის შემდეგ მოლაპარაკება გაგრძელდა პეტერბურგში. დოკუმენტი ითვალისწინებდა პირველი მსოფლიო ომის დროს ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიების გადანაწილებას. საფრანგეთი იღებდა იმპერიის სამხრეთ-ღმოსავლეთ ნაწილს, ჩრდილოეთ ერაყს, სირიასა და ლიბანს. ინგლისი იღებდა იმ ტერიტორიას, რომელზეც თანამედროვე იორდანია, ერაყის სამხრეთი ნაწილი და ისრაელი მდებარეობს. პეტერბურგში გამართული მოლაპარაკებების დროს გათვალისწინებული იქნა რუსეთის მთავრობის ინტერესები: ოსმალეთზე გამარჯვების შემთხვევაში რუსეთი იღებდა ბოსფორ-დარდანელის სრუტეებს, კონსტანტინოპოლს (სტამბოლს), დასავლეთ სომხეთს და ქურთისტანის ჩრდილოეთ ნაწილს.

შენიშვნა: რადგანაც რუსეთში 1917 წელს კომუნისტური (ბოლშევიკური) გადატრიალება („ოქტომბრის რევოლუცია“) მოხდა, საბჭოთა მთავრობამ უარი განაცხადა ანტანტის წევრობაზე და მისი შემადგენლობიდან გავიდა. შესაბამისად, რუსეთი არ მონაწილეობდა სევრის ხელშეკრულების ხელმოწერაში.

ბ) სან-რემოს (იტალია) 1920 წლის 19-26 აპრილის კონფერენციის (დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის და იტალიის პრემიერ-მინისტრების, აგრეთვე იაპონიის ელჩის მონაწილეობით) გადაწყვეტილებები ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიების მართვის თაობაზე ერთა ლიგის მანდატით. **ოსმალეთის ჩრდილო-დასავლეთის ნაწილის (ტრაპიზონი, ართვინი, ერზურუმი) ბედის გადასაწყვეტად სან-რემოს კონფერენციაზე მიწვეულნი იყვნენ საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის დელეგაციებიც**, საქმე ეხებოდა ბათუმის ნავსადგურით ერთობლივ სარგებლობას, რკინიგზის მშენებლობას ყარსიდან ბათუმამდე, მდინარე ჭორიხის ხეობის გავლით. სამწუხაროდ, თბილისსა და ერევანს შორის ერთიანი პოლიტიკის შემუშავება-შეთანხმება შეუძლებელი გახდა. როგორც ცნობილი ქართველი დიპლომატი, სან-რემოს მოლაპარაკების მონაწილე **ზურაბ ავალიშვილი** წერს თავის მემუარებში "საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში", სომხები ითხოვდნენ, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე (ართვინის ოლქში) აგებული რკინიგზა მათ საკუთრებაში ყოფილიყო, ასევე სურდათ მისი ერთ-ერთი განშტოება ბათუმიდან რიხეს ნავსადგურშიც გასულიყო, ანუ ისინი ბათუმით არ კმაყოფილდებოდნენ და რიხეში საკუთარი დიდი პორტის შექმნა სურდათ. მოკლედ, საქართველოსა და სომხეთის დელეგაციების შეთანხმება ვერ მოხერხდა.

**ოსმალეთის იმპერიის (თურქეთის) დანაწილება
1920 წლის 10 აგვისტოს სევრის ხელშეკრულების მიხედვით**

• ხელშეკრულების მიზანი და პირობები

სევრის ხელშეკრულების მიზანი იყო ოსმალეთის იმპერიის (თურქეთის) პერსპექტივა – მისი საერთაშორისო სტატუსი, ტერიტორიების გადანაწილება ანტანტის წევრებს შორის და დაყოფა მართვის (გავლენის) ზონებად.

დოკუმენტის პირობების მიხედვით განისაზღვრა ოსმალეთის არმიის რაოდენობა – 50 ათასამდე სამხედრო მოსამსახურე, ოსმალეთი (თურქეთის) ფინანსებზე წესდებოდა საერთაშორისო კონტროლი. გარდა ამისა, ოსმალეთი კარგავდა ტერიტორიებს:

ა) ევროპულ ნაწილს – აღმ.თრაკიას, ადრიანოპოლს, ეგეოსის ზღვის კუნძულებს – რომლებიც საბერძნეთს გადაეცა. საბერძნეთმა მიიღო აგრეთვე სმირა (დღევანდელი იზმირი);

ბ) ალბანეთი ცხადდებოდა იტალიის პროტექტორატად;

გ) კონსტანტინოპოლი და შავი ზღვის სრუტეები ცხადდებოდა დელიმიტარიზებული ზონად. როგორც ითქვა, ოსმალეთის ეს ნაწილი რუსეთს უნდა გადაეცემოდა, მაგრამ რადგანაც საბჭოთა რუსეთის ანტანტიდან გავიდა, ქალაქზე და სრუტეებზე საერთაშორისო მართვა გამოცხადდა;

დ) სირიისა და ლიბანის მართვის მანდატი გადაეცა საფრანგეთს;
ე) პალესტინისა და მესოპოტამიის მართვის მანდატი – დიდ ბრიტანეთს;
ვ) ოსმალეთი (თურქეთი) კარგავდა ჩრდილოეთ აფრიკას (სირიას, ტუნისს, ეგვიპტეს), არაბეთის ნახევარკუნძულს (სადაც ცხადდებოდა ჰიჯაზის სამეფოს დამოუკიდებლობა). ყველა მათზე პროტექტორატს იღებდა დიდი ბრიტანეთი;

ზ) ოსმალეთი აღიარებდა სომხეთს "თავისუფალ და დამოუკიდებელ" სახელმწიფოდ. "თურქეთი და სომხეთი თანხმდებოდნენ, რომ მათ შორის საზღვარი (ვანის, ბითლისისა, ერზერუმის, ტრაპიზონის ვილაიეთებთან მიმართებით) და სომხეთისთვის შავ ზღვაზე გასასვლელი დადგინდებოდა საერთაშორისო არბიტრაჟით, აშშ-ის პრეზიდენტის ვუდრო ვილსონის ხელმძღვანელობით. ასევე ორივე მხარე აცხადებდა, რომ აღიარებდა არბიტრაჟის გადაწყვეტილებას. სომხეთთან მომიჯნავე ოსმალეთის ტერიტორიები ცხადდებოდა დელიმიტარიზებულ ზონად" (მუხლი 89).

"სომხეთის საზღვრები აზერბაიჯანთან და საქართველოსთან (ტერიტორიის კუთვნილების გასარკვევად) დადგინდება დაინტერესებული ქვეყნების საერთო თანხმობით. თუ რაიმე შემთხვევის გამო დაინტერესებული ქვეყნების თანხმობა არ მოხდება, მაშინ საზღვარს დადგინდება მთავარი მოკავშირე სახელმწიფოების შუამავლობით, რომლებიც უზრუნველყოფენ მის ადგილზე გატარებას" (სტატია 92).

"ბათუმის პორტის მეშვეობით შავ ზღვაზე თავისუფალი დაშვების უფლება ეძლევათ საქართველოს, აზერბაიჯანს, სომხეთს და სპარსეთს. პორტით სარგებლობისათვის მათ აქვთ ტერიტორიებზე თავისუფალი ტრანზიტის უფლება" (მუხლი 350). ეს ნიშნავს, რომ სომხეთს, აზერბაიჯანს და სპარსეთს ეძლეოდათ საქართველოს ტერიტორიით თავისუფლად სარგებლობის უფლება – ტვირთების გადასაზიდად და მგზავრთა გადასაცვანად..

შენიშვნა: "ახალი თურქეთის" მთავრობამ მუსტაფა ქემალის ხელმძღვანელობით, უარი განაცხადა სევრის ხელშეკრულების პირობების აღიარებაზე. შესაბამისად, დიდ ეროვნულ ერებას (პარლამენტს) მისი რატიფიცირება არ მოუხდენია.

• **აშშ-ის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილება და სომხეთის ბედი**

1920 წლის 22 ნოემბერს აშშ-ის პრეზიდენტმა ვუდრო ვილსონმა მოკავშირეებს განსახილველად წარუდგინა გადაწყვეტილება, რომლის მიხედვით თურქეთი სომხეთს გადასცემდა 103 ათას 599 კვ.კმ. ფართობის ტერიტორიას, მათ შორის ვანისა და ბითლისის ვილაიეტების ორ მესამედს, თითქმის მთლიანად ტრაპიზონის ვილაიეთს, ტრაპიზონის ნავსადგურის ჩათვლით. **ანუ სომხეთი ერთიანდებოდა და იღებდა გასასვლელს შავ ზღვაზე. თუმცა ამ გადაწყვეტილებას უკვე მნიშვნელობა აღარ ჰქონდა...**

1920 წლის სექტემბრის დასაწყისში, სევრის ხელშეკრულებით უკმაყოფილო ახალი თურქეთის ქემალისტური მთავრობის არმიამ სომხეთს შეუტია და ხელში ჩაიგდო ჯერ ყარსი, შემდეგ კი ალექსანდროპოლი (ყოფ. ლენინაკანი, დღევანდელი გიუმრი), თურქები დაიმუქრნენ ერევნის დაპყრობითაც. 1920 წლის ნოემბერში სომხეთის სახელმწიფო განადგურების წინაშე აღმოჩნდა. 1920 წლის 2 დეკემბერს ქალაქ ალექსანდროპოლში დაიდო ხელშეკრულება, რის მიხედვით სომხეთმა უარი თქვა ყარსის ოლქზე და სურმალის მაზრაზე არარატის მთასთან ერთად. ამასობაში სომხეთში წითელი არმიის ნაწილები შევიდნენ, დაშნაკთა მთავრობა დაემხო. მოგვიანებით ალექსანდროპოლის ხელშეკრულების პირობები განმეორდა 1921 წლის მარტ-ოქტომბერში დადებულ მოსკოვისა და ყარსის ხელშეკრულებებში.

• **იყო თუ არა ალტერნატივა?**

სომეხი მკვლევარების აზრით, რადგანაც ქემალისტურმა თურქეთმა სევრის ხელშეკრულების პირობების აღიარებაზე უარი განაცხადა, სომხეთს ტერიტორიების მიერთება მხოლოდ ძალის გამოყენებით შეეძლო, მაგრამ მის 30-ათასიან არმიას წინ 50 ათასიანი ქემალისტთა არმია ელოებოდა. ამ სიტუაციაში სომხეთი წარმატებას მიაღწევდა მხოლოდ საქართველოსთან კავშირში, მაგრამ ორ მეზობელ სახელმწიფოს ურთიერთობაში საკმაო პრობლემები არსებობდა და მათი გადალახვა ვერ მოხერხდა.

თურქული დიპლომატია უკეთესად მუშაობდა: 1920 წლის 8 სექტემბერს მუსტაფა ქემალის დაჯავლებით თბილისში თურქეთის დელეგაცია გაემგზავრა (ხელმძღვანელი – იუსუფ ქემალ-ბეი, მინისტრი) და საქართველოს მთავრობასთან მოლაპარაკება გამართა.

• **სევრის ხელშეკრულების მნიშვნელობა**

ა) სომხეთისათვის:

შეიძლება ითქვას, რომ სევრში ხელმოწერილი დოკუმენტი სომხების საუკუნო ოცნების განხორციელებას წარმოადგენდა: იქმნებოდა "დიდი სომხეთის" კონტურები დასავლეთის სახელმწიფოების მხარდაჭერით, რაც იმდროინდელ დიპლომატიაში "სომხური საკითხის" სახელით იყო ცნობილი. სევრის ხელშეკრულების პირობების რეალიზებით, ბუნებრივია, სომხეთის ამბიციები კიდევ უფრო გაიზრდებოდა როგორც თურქეთის, ასევე კავკასიური მეზობლების მიმართ. შავ ზღვაზე გასასვლელი და მნიშვნელოვანი ნავსადგური სომხეთს საშუალებას მისცემდა განეფითარებინა სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირები დასავლეთის სახელმწიფოებთან..

ბ) საქართველოსათვის

ზურაბ ავალიშვილი თავის წიგნში სევრის ხელშეკრულებას "ბედნავსს" უწოდებს, რომელიც "დასავლეთ ევროპის კოლექტიური "ველიკოდერჟავული" თვალსაზრისის ნაყოფს წარმოადგენს". სევრის ხელშეკრულების სუბიექტი (ანუ ხელმომწერი) საქართველოს წარმომადგენელი არ ყოფილა, თუმცა, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, დოკუმენტის რიგი მუხლები საქართველოს ნამდვილად ეხებოდა. გარდა ამისა, არის რამდენიმე საინტერესო ფაქტი, რომელიც წინ უძღოდა სევრის ხელშეკრულებას:

ერთი მხრივ, როცა დიდმა ბრიტანეთმა საქართველოსათვის აჭარის (ბათუმის ოლქის) დაბრუნება გადაწყვიტა, 1920 წლის 28 ივნისს ბათუმში ხელი მოეწერა შეთანხმება საქართველოსა და დიდ ბრიტანეთს შორის კონცესიის შესახებ, რომელიც ითვალისწინებდა სომხეთიდან (ყარსიდან) რკინიგზის გაყვანას შავ ზღვამდე, მდინარე ჭოროხის ხეობის გავლით. ანუ დიდი ბრიტანეთი სომხეთზე ზრუნავდა და საქართველოს აიძულებდა ტერიტორია რკინიგზის მშენებლობისთვის დაეთმო. მეორე მხრივ – თუ გავითვალისწინებთ სომხეთის იმდროინდელ აგრესიულ პოლიტიკას, მეზობლის გაძლიერება საქართველოსთვის მაინცდამაინც სასიკეთო არ უნდა ყოფილიყო.

არის მესამე მომენტიც: სევრის ხელშეკრულების გამო დაწყებული თურქეთ-სომხეთის ომით საქართველომ, შეიძლება ითქვას, გარკვეული სამხედრო-პოლიტიკური დივიდენდები მიიღო: გააფართოვა კონტროლირებული ტერიტორიის არეალი არტაანის

ოლქში (ჩრდილის ტბის ზონაში) და ჯარები შეიყვანა ლორის ნეიტრალურ ზონაში (სომხეთთან შეთანხმებით).

• **სევრის ხელშეკრულების შემდეგ: ლოზანა**

სევრის ხელშეკრულების რატიფიცირება ვერც ანტანტის სახელმწიფოებმა და ვერც სომხეთმა ვერ მოასწრეს, შესაბამისად, დოკუმენტის პირობებს იურიდიული ძალა არ შეუქმნია. თურქულმა დიპლომატიამ მიადგინა იმას, რომ სევრში დადებული ხელშეკრულების პირობები განეიტრალებულიყო. 1923 წლის 24 ივლისს ლოზანაში (იტალია) გამართული მოლაპარაკების შედეგად გაფორმდა მრავალმხრივი დოკუმენტი, რომელიც ისტორიაში "ლოზანის ხელშეკრულების" სახელით შევიდა: მასზე ხელი მოაწერეს ერთი მხრივ – დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის, იტალიის, იაპონიის, საბერძნეთის, რუმინეთისა და სერბების, ხორვატებისა და სლოვენელების სამეფოს და მეორე მხრივ – თურქეთის წარმომადგენლებმა.

1923 წლის ლოზანის ხელშეკრულებამ, ფაქტიურად, 1920 წლის სევრის ხელშეკრულება ჩაანაცვლა: ჩამოაყალიბა თანამედროვე თურქეთის საზღვრები, იურიდიულად გააფორმა ოსმალეთის იმპერიის დაშლა. ხელშეკრულებამ გამოაცხადა ზავი თურქეთსა და ანტანტის სახელმწიფოებს შორის. თურქეთმა შეინარჩუნა აღმოსავლეთი თრაქია, იზმირი, ვანი, ბითლისი, ერზურუმი, ტრაპიზონი და სხვა ტერიტორიები, რომლებიც დაკარგა სევრის ხელშეკრულების შედეგად. იმავდროულად თურქეთმა უარი თქვა არაბეთზე, ეგვიპტეზე, სუდანზე და სხვა გააღწევის სფეროებზე.

1923 წლის 23 აგვისტოს თურქეთმა მოახდინა ლოზანის ხელშეკრულების რატიფიკაცია, რომელიც საბოლოოდ იურიდიულ ძალაში შევიდა 1924 წლის 6 აგვისტოდან, როდესაც მისი რატიფიკაცია ყველა ხელმომწერმა სახელმწიფომ განახორციელა.

• **სევრის ხელშეკრულება და თანამედროვე სომხეთი**

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სომხეთისათვის სევრში დადებული ხელშეკრულება "სომხური საკითხის" გადაწყვეტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვან დოკუმენტს წარმოადგენს.

სომხეთში, თურქეთ-აზერბაიჯანთან დამოკიდებულების პერიოდული გამწვავების ფონზე, სულ უფრო ხშირად გაისმის ხმები, რომ სევრის ხელშეკრულებას სომხეთისთვის ძალა არ დაუკარგავს. სომეხი საერთაშორისო სამართალმცოდნეების არგუმენტები ასეთია:

ა) ლოზანის ხელშეკრულებაში არ არის ნათქვამი, რომ სევრის ხელშეკრულება გაუქმებულია;

ბ) მართალია, სევრის ხელშეკრულების რატიფიცირება არ მომხდარა, მაგრამ ამით აშშ-ის საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების სამართლებრივი მნიშვნელობა არ შეცვლილა, ანუ ის დღესაც ძალაშია და სომხეთი, გარკვეული პირობების შემთხვევაში, შეეცდება მის რეალიზებას.

გ) ლოზანის ხელშეკრულებაში თურქეთისა და სომხეთის საზღვრები მითითებული არ არის, შესაბამისად, იურიდიულად, თურქეთს სომხეთის კუთვნილი ტერიტორიები უკანონოდ აქვს დაკავებული.

დ) რაც შეეხება მოსკოვისა და ყარსის ხელშეკრულებებს, რომელთა მიხედვით სომხეთ-თურქეთის საზღვრები დადგინდა, არც ის დოკუმენტები არ არიან სრულყოფილი, რადგან მათი ხელმოწერის დროს თურქეთის და რუსეთი საერთაშორისო სამართალსუბიექტებად არ იყვნენ აღიარებულნი.

• **სევრის ხელშეკრულება და თანამედროვე თურქეთი**

თურქეთის ამჟამინდელი ხელისუფლება, განსაკუთრებით კი პირადად პრეზიდენტი რეჯეფ ერდოღანი სევრის ხელშეკრულებას იძულებით და თავსმოსხვეულს უწოდებს, რომლის შედეგად თურქეთმა მნიშვნელოვანი ტერიტორიები დაკარგა, მათ შორის ხმელთაშუა ზღვის შეღწევი. იგი არასრულყოფილად თვლის ლოზანის ხელშეკრულებასაც, რომლის თანახმად, თურქეთმა ნაწილობრივ მაინც აღიდგინა სევრით დაკარგული ტერიტორიები. რეჯეფ ერდოღანმა ასეთი განცხადება 2016 წლის სექტემბერში გააკეთა. მოგვიანებითაც პრეზიდენტმა რამდენჯერმე მიანიშნა თავის უკმაყოფილო დამოკიდებულება ასე წლის წინანდელი ხელშეკრულების მიმართ.

თურქულმა მასმედიამ პრეზიდენტის გამონათქვამი რესპუბლიკის დამაარსებლის მუსტაფა ქემალის ირიბ კრიტიკად შეაფასა – პირველი პრეზიდენტი, ათა-თურქი ("თურქა მამა") ხომ ღოზანის ხელშეკრულებას თავის გამარჯვებად მიიხსენებდა, რის შედეგადაც სევრის ხელშეკრულების პირობებმა იურიდიული ძალა დაკარგა.

- **სევრის ხელშეკრულება და თანამედროვე საქართველო**

საქართველოსთვის სევრის ხელშეკრულებას დღეისათვის რაიმე იურიდიული და ფაქტიური მნიშვნელობა არ აქვს (თურქეთთან ჩვენი საზღვარი ყარსის ხელშეკრულებითაა დადგენილი), თუმცა ის **გარემოება, რომ თურქეთისა და სომხეთის პოზიციები დოკუმენტის მიმართ საკმაოდ კონფრონტაციულია, მაინც ბადებს გარკვეული შეშფოთების საფუძველს უსაფრთხოების თვალსაზრისით.** კავკასიაში ხომ ოფიციალური პირების ყოველი განცხადება ტერიტორიების კუთვნილებისა თუ საზღვრების გადასინჯვის თაობაზე სიტუაციის დაძაბვას იწვევს.

შეიძლება მტკიცედ ითქვას, რომ მოკლე და საშუალოვადიან პერსპექტივაში სევრის ხელშეკრულების ირგვლივ ისეთი არაფერი მნიშვნელოვანი არ მოხდება, რაც რეგიონში ვითარებას მკვეთრად გააუარესებს (ანკარა-ერევნის უკმაყოფილების სიტყვიერი გამოხატვის მიუხედავად). აქედან გამომდინარე, საქართველოს რაიმე რეალური პოლიტიკური პრობლემები არ შეექმნება. ეს ჰიპოთეტურადაც წარმოუდგენელია დღევანდელ ეტაპზე. რაც შეეხება სომხეთს და თურქეთს, ყველასათვის ცნობილია მათი სენსიტიური დამოკიდებულება უახლესი ისტორიის დოკუმენტების მიმართ. შესაბამისად, საქართველოსთვის მათი სიტყვიერი-შეხლა-შემოხლის გაგრძელება მოულოდნელი არ უნდა იყოს, თუმცა, რასაკვირველია, მოვლენებს ყურადღებით უნდა დავაკვირდეთ.

Simon Kiladze

**Treaty of Sevres – Contours of "Greater Armenia",
Turkey great dissatisfaction and the importance of the historical
document for Georgia
Summary**

Exactly one hundred years ago, a treaty was signed in Sevres that decided the fate of the Ottoman Empire. In part, it also touched upon the issues of the Caucasus. A peace treaty is made between the winner and the loser, which is part of the Versailles-Washington system and reflects the new world order established by the Treaty of Versailles of June 27, 1919, after the end of World War I.

**რენესანსული ხელოვნების ტენდენციები
ქართულ სახვით ხელოვნებაში**

XX ს-ის ქართული სახვითი ხელოვნების განხილვისას თვალნათლივ იკვეთება მრავალი მხატვრული მოვლენა და ის სტილისტური თავისებურებანი, რომელიც ინდივიდუალური ხასიათის მქონე მხატვართა შემოქმედებაში მკაფიოდ არის გამოხატული. მიუხედავად სტილისტური მრავალფეროვნებისა, თემის მიზანია ქართულ ხელოვნებაში რენესანსული ტენდენციების გამოვლენა, რომლის დროსაც მთავარი აქცენტი პროპორციებზე და პერსპექტივაზე კეთდება და მოცულობის მთავარ საშუალებად შუქ-ჩრდილი მიიჩნევა.

რენესანსული ხელოვნების ტენდენციების გამოვლენის თვალსაჩინო მაგალითია ს.ქობულაძის შემოქმედება. მის მიერ გავლილი ცხოვრებისა და შემოქმედებითი მოღვაწეობის გზა წარმოგვიდგენს შემოქმედს როგორც ფერმწერს, წიგნის გრაფიკის ცნობილ ოსტატს და თეატრალურ მხატვარს. როგორც ცნობილია, ს.ქობულაძის მხატვრული სტილის ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია რენესანსული ხელოვნებით გატაცება. მის შემოქმედებაში რენესანსული მიდგომა ვლინდება არა მარტო კომპოზიციის აგებაში, დასრულებულ ნახატში, შუქ-ჩრდილოვან მოდელირებაში, სხეულის პლასტიკურ, მოცულობითი ფორმების გამოვლენაში, არამედ მხატვრული სახეების განზოგადებულლობასა და იდეალურობაში.

სახეობრივი დახასიათების დიდი ძალის შემცველია ს.ქობულაძის რენესანსული პორტრეტები. კერძოდ, უ.შექსპირის, დანტე ალიგიერის და სავონაროლას პორტრეტები, რომლებიც ავლენენ ავტორის გრაფიკული ოსტატობის განსაკუთრებულ მხარეებს და ადამიანის შინაგან ინდივიდუალურ სამყაროში წვდომას. საინტერესოა ს. ქობულაძის მიერ შესრულებული შექსპირის პორტრეტი. მხატვარს უნდა წარმოედგინა დიდი პოეტის და დრამატურგის პიროვნება, რომლის ბიოგრაფია, მიუხედავად ამ საკითხის გარშემო არსებული მრავალრიცხოვანი გამოკვლევებისა, თითქმის უცნობია. დრამატურგის სახე შექმნილია ცნობილი ძველი გრაფიურის მიხედვით. ქობულაძისეული შექსპირის პორტრეტი წარმოადგენს შავ ტანსაცმელში თეთრი საყელოთი გამოსახულ ძლიერ, მონუმენტურ ფიგურას, ფეხებთან მოფენილი შავი მოსასხამით. ს. ქობულაძის ნიჭიერება გამოვლინდა შექსპირის ტრაგედიების დასურათებაშიც. მაგ: „მეფე ლირი“, „რიჩარდ III“, „მაკბეტი“, „ანტონიუსი და კლეოპატრა“. 1934-1935 წლებში მან შეასრულა ილუსტრაციები, რომლებიც შექსპირის ტრაგედიების ორტომეულს დაერთო, 10 წლის შემდეგ კი კვლავ დაუბრუნდა შექსპირის თემას, როცა შეასრულა მთელი სერია „მეფე ლირისთვის“.

ს. ქობულაძის მიერ შექმნილ პორტრეტებს შორის განსაკუთრებით გამოიყოფა დანტე ალიგიერისა და სავონაროლას პორტრეტები. ორივე 1944 წელსა შექმნილი და ზომებიც თითქმის იგივეა.

რენესანსის ეპოქის ამ ორი წარმომადგენლის ცხოვრება და მოღვაწეობა მათი განსხვავებული შეხედულებების მიუხედავად ძალიან უახლოვდება ერთმანეთს. ეს არის მათი ძლიერი ბუნება, რითაც ასე გამოირჩეოდნენ თანამედროვეთაგან. ეს ორივე პორტრეტი შესრულების საერთო ხასიათით ახლოს დგას ერთმანეთთან. თეთრ ფონზე გამოსახულ სავონაროლას ზეაწეულ გამხდარ სახეში იგრძნობა სულიერი შთაგონება. სავონაროლას პორტრეტი ახლოს დგას დანტეს პორტრეტთან, თუმცა აქ სხვა ემოციური განწყობაა ნაჩვენები. ამ პორტრეტებში მხატვარმა გამოსატა არა მხოლოდ ერთმანეთთან ახლოს მდგომი ორი მოაზროვნის კონკრეტული, ფსიქოლოგიური სახე, არამედ სიმბოლური სახე დანტესი და სავონაროლასი. აღსანიშნავია, რომ „ს. ქობულაძე, რომელიც აქცენტს რენესანსული ხელოვნების ინტერპრეტაციაზე აკეთებს, სიცოცხლის ბოლოს პ.პიკასოს ნეოგრეკული სტილით ინტერესდება. თაობები აგრძელებენ 1920-1930-იან წლებში გამოკვეთილ მისწრაფებას კულტურულ დიალოგში მონაწილეობისაკენ,

ეროვნული ხელოვნების პარმონიული ჩართვისკენ მსოფლიოში მიმდინარე აქტუალურ სამხატვრო პროცესებში „(ზაალიშვილი,2008:105-106).

XX ს-ის 50-60-იანი წლებიდან ქართულ ფერწერასა და გრაფიკაში ცვლილები შეინიშნება. აღსანიშნავია, რომ ქართული მხატვრების ერთ ჯგუფს, კერძოდ, ე. კალანდაძეს, დ. ერისთავს, ზ. ნიუარაძეს, გ.კასრაძეს და სხვებს თავიდანვე არ აკმაყოფილებდათ იმ სკოლის მეთოდები, რომელსაც ისინი ეზიარნენ და გამოსავლის ძიებამ კვლავ რენესანსის ხელოვნების ტრადიციებამდე მიიყვანა. წლების მანძილზე ეს მხატვრები შეისწავლიდნენ აღორძინების ხანის მხატვრობას, განსაკუთრებით დიდი იყო მათი ინტერესი მიქელანჯელოს ნახატებისადმი. ისინი აკეთებდნენ ასლებს რენესანსული კომპოზიციებიდან, გრძნობდნენ, რომ რუსული აკადემიური და რენესანსული ნახატი მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. რუსულ აკადემიურ ნახატში მხოლოდ ჩრდილისა და სინათლის ფიქსაციაა, ფორმის ანალიზის გარეშე, რენესანსულ ნახატში კი ფორმის ანალიზიცაა მოცემული, ანუ მხატვარი მარტო ჩრდილ-სინათლეზე კი არ ფიქრობს, არამედ ფორმის ანალიზიდან გამომდინარე ქმნის გამოსახულებას სიბრტყეზე. (ჩიხრაძე მ. 2006:17).

საბოლოოდ კი, როგორც აღმოჩნდა, რენესანსული მხატვრობაც შეიცავდა იმ ელემენტებს, რომელმაც მხატვართა თაობები ჩიხში შეიყვანა და იქედან გამოსავლის პოვნა მხატვართა იმ ნაწილმა შეძლო, რომლებიც ქმნიდნენ საკუთარ გამომსახველობით სისტემას და მკვეთრად გამოხატული შემოქმედებითი ინდივიდუალობა ახასიათებდათ.

მაგალითად, დროთა განმავლობაში ე.კალანდაძის შემოქმედებაში ანტიკური ხელოვნების ტრადიციები იჩენს თავს. ზ. ნიუარაძე თავის შემოქმედებაში ეყრდნობა რენესანსულ, რეალისტურ ტრადიციას და მისი ხატვის პრინციპები მომდინარეობს აღორძინების ხანის ისეთი კლასიკოსებისგან, როგორცაა ბოტინელი, რაფაელი, ლეონარდო და ვინჩი.

დ. ერისთავის შემოქმედებაში, როგორც ლ. თაბუკაშვილი აღნიშნავს „ აზრის სი-ახლე ჩანს შერეული მასალით-კაღმით, ფანქრით, ტემპერითა და პასტელით შესრულებულ მის მრავალრიცხოვან ნამუშევრებში. სკულპტურული რელიეფურობით გამოირჩევა მხატვრის პორტრეტული ნაწარმოებები, რომლებიც ცხადყოფენ დ. ერისთავის მაღალ პროფესიულ კულტურას, ნახატის ძლიერ ფლობას“ (ლ. თაბუკაშვილი, 1973:188-189).

გ. კასრაძის შემოქმედებაში მრავლადაა შესრულებული პორტრეტები, ნიუები და ნატურმორტები. თავისი შემოქმედებით ის თანდათან აბსტრაქციას უახლოვდება, თუმცა საგანს ბოლომდე არ ემიჯნება.

ამრიგად, როგორც ჩანს, ქართული აკადემიური სკოლა ორიენტირებული იყო რენესანსულ პრინციპებზე და ამასთან ქმნიდა საკუთარ გამომსახველობით სისტემას, რომლის ძირითად ნიშანს ინდივიდუალობა წარმოადგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- 1) ზაალიშვილი ნ. „1920-30-იანი წლების ქართული გრაფიკის ზოგიერთი ტენდენცია“, კბერიძის სახელობის საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები, თბილისი, 2008
- 2) ჩიხრაძე მ. „ თანამედროვე ქართული ნახატის განვითარების ანალიზი“ თბილისი, 2006
- 3) თაბუკაშვილი ლ. კრებული, ქართული საბჭოთა სახვითი ხელოვნება, თბილისი, 1973

Marine Jincharadze

Renaissance art trends in Georgian art Summary

The work talks about revealing renaissance tendencies in the works of Georgian artists and at the same time on the system of individual representations created by them.

პირველი ახარაკები და სანატორიუმები ქობულეთში

ისტორიულ წყაროებში ქობულეთი პირველად მოიხსენიება იტალიელი მისიონერის – არქანჯელო ლამბერტის ჩანაწერებში, ის თითქმის თერამეტი წელი (1631-1649) დარჩა საქართველოში და მთლიანად გაეცნო ჩვენი ხალხის ყოფა-ცხოვრებას, მის ადამ-წესებს.

შარდენისეული ცნობებით XVII საუკუნიდან ქობულეთი მოიხსენიება, როგორც ტყვეებით ვაჭრობის ადგილი.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ვახუშტი ბატონიშვილი მოიხსენიებს ქობულეთს ასე: „კუალად აღამბრისა და აჭყვის სამხრით დის მდინარე ქობულეთისა. გამოსდის ხინო-აჭარის მთასა, მოდის დასავლით, მიერთვის ზღუასა ეგრეთვე. ზღვის პირზედ არის ქობულეთი – მცირე ქალაქსავით და ნავსადგური ფრიად კეთილი“.

ოსმალების ხელში ქობულეთს „ჩურუკ-სუ“ ეწოდებოდა, რაც თურქულად „დამპაღ წყალს“ ნიშნავს – უთუოდ, დასახლების ირგვლივ არსებული ჭაობების გამო (მე-18 საუკუნემდე ქობულეთი ეკუთვნოდა ქობულიძეების საგვარეულოს, სავარაუდოდ აქედან გამომდინარეობს მისი სახელწოდება).

რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ ქობულეთში აღმოცენებულ ახალ დასახლებას ეწოდა „სმეკალოვკა“ -ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის გენერალ სმეკალოვის საპატივცემულოდ. ინფორმაცია სმეკალოვის მოსახლეობის შესახებ არ იყო ზუსტი, ძირითადად ის გაკეთებული იყო საეკლესიო წიგნებში გაკეთებული ჩანაწერების საფუძველზე. მოსახლეობის რაოდენობაზე წარმოდგენას იძლევა ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი:

	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899
მოსახლეობის რაოდენობა	304	283	259	246	206	201	212	208	222	223	223	196	203	214
ოჯახების რაოდენობა	71	61	56	56	47	51	45	46	53	52	52	43	43	44

მაგალითად: 1899 წელს დაფიქსირებული 214 მოსახლიდან : 44 ოჯახი – მამაკაცი იყო 119, ქალი – 95.

ამ საკარმიდამოების ნახევარი მოაგარაკებს ეკუთვნოდა. აგარაკები, ძირითადად, სეზონურად ფუნქციონირებდა; მხოლოდ 3 მოაგარაკე ზამთარ-ზაფხულ ცხოვრობდა ქობულეთში.

ქობულეთის შემდგომი განვითარებისა და დამსვენებელთათვის უკეთესი პირობების შექმნის მიზნით შემუშავებული რეკომენდაციების მიხედვით მიზანშეწონილად მიიჩნეოდა „სმეკალოვკისა და ჩურუკ-სუს გაერთიანება, მოაგარაკებისათვის საკუთრების უფლების მინიჭება, მაშინ ორივე დასახლება უფრო კარგად და ჩქარა განვითარდებოდა და 2-3 წელიწადში ჩამოსვლელთა რიცხვი ორჯერ გაიზრდებოდა“- სპეციალისტები მიიჩნევდნენ, რომ ქობულეთი იყო ის ადგილი, რომლისთვისაც ღირდა ჩამოსვლა: ზღვის ტემპერატურა ზაფხულობით – 17-23°C; ოქტომბერ-ნოემბერში 12-13°C, ასე რომ ბევრი აქ ნოემბრის ბოლომდე ბანაობს; ზღვის სანაპირო მოფენილია წვრილი კენჭებით, რაც დიდ კომფორტს ქმნის ბანაობისას...ონიზირებული ზღვის ჰაერი, რბილი ტენიანი სუბტროპიკული კლიმატი რეკომენდირებულია არა მარტო დამსვენებელთათვის, არამედ სამკურნალოდ: მაგალითად: მზის უხვი რადიაცია, რომელიც ჰელიო-თერაპიისთვის

კარგ პირობებს ქმნის, სამკურნალო ძვალ-სახსრების, ლიმფური ჯირკვლების, ტუპერკულოზის, ბრონქიალური ასთმის, გულ-სისხლძრღვთა დაავადებისათვის და ა.შ.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ქობულეთი იქცა ელიტურ კურორტად. ზღვისპირა ზოლი რუსეთის იმპერატორის ალექსანდრე მეორის განკარგულებით გადაეცა საუკეთესო მთავარ-სარდლებს, რომლებმაც რუსულ – თურქული კამპანიის დროს თავი გამოიჩინეს. დაიწყო ზღვისპირა ზოლის მოწეობა მდიდრული აგარაკებით. მათ მიეკუთვნებოდათ თითო დესეტინა საკარმიდამო ნაკვეთი და 10 დესეტინა (**დესეტინა – მიწის საზომი ერთეული ძველ რუსეთში, მოქმედებდა მეტრული სისტემის შემოღებამდე. ერთი დესეტინა 2400 კვ. საუნს, ანუ 1,09 ჰექტარს, უდრის**).სახნავ სათესი. აშენებდნენ აგარაკებს, რგავდნენ ეგზოტიკურ მცენარეებს. იმ დროს შავი ზღვის სანაპირო მოკლებული იყო მცენარეულობას; მხოლოდ, მისგან 20-25 საუნის მანძილზე შეიმჩნეოდა თხილისა და მაცყლის ბუჩქები. ბევრი ვერ ეგუებოდა აქაურ პირობებს და უკან ბრუნდებოდა, სხვები ყიდდნენ თავის ნაკვეთებს შეძლებულ პირებს, რომლებიც აქ აშენებდნენ აგარაკებს

სმეკალოვკის ადგილმდებარეობისა და მისი ჰავის ექსპერტული შეფასებით „ქობულეთი (სმეკალოვკა) თბილი ზამთრითა და ზღვის სუფთა ჰაერის გამო უნდა ითვლებოდეს ერთ-ერთ საუკეთესო საკურორტო და სამკურნალო ადგილად ფილტვებით და, ძირითადად, ტუპერკულოზით დაავადებულთათვის. კარგი იქნებოდა თუ სმეკალოვკისა და ჩურუქ-სუს „ინტელიგენცია“ მოაწეობდა სამკითხველოს, სადაც შესაძლებელი იქნებოდა ზაფხულის თვეებში ჟურნალებისა და გაზეთების მიღება, მოაგარაკეებს და ჩამოსულ დამსვენებლებს შესაძლებლობა ექნებოდათ ერთმანეთთან კონტაქტის დამყარებისა და გაცნობის. ეს იქნებოდა პირველი ნაბიჯი მოაგარაკეების ურთიერთ დაახლოვებისა, რაც ძალიან ადვილად გადაიზრდებოდა უფრო მნიშვნელოვან საქმიანობაში, რაც ზაფხულში აქ ჩამოსვლას გაცილებით მომხიბლელს გახდიდა. ამის შედეგად შესაძლებელი იქნებოდა დამსვენებელთა მოზიდვა, მით უმეტეს რომ აქ ბანაობა გაცილებით სჯობს ბათუმში ბანაობას, სადაც დიდი ქვებია და ზაფხულში აუტანლად ცხელა. ბათუმთან სიახლოვე და მასთან მოხერხებული კავშირი (რამდენიმე მატარებელი მოძრაობს დღეში მოაგარაკეებისათვის, რომელთა საშუალებითაც 55 წუთში ნებისმიერ დროს მოხვდები ბათუმში) აძლევს დამსვენებლებს საშუალებას დროდადრო ისარგებლონ ქალაქური სერვისებით “ როგორც ვხედავთ, ერთი საუკუნის წინ დაწერილ ამ სიტყვებში ბევრია ისეთი რამ, რასაც დღესაც არ დაუკარგავს აქტუალობა.

XIX საუკუნის დასასრულს ქობულეთი, მწვანე კონცხთან და ჩაქვთან ერთად, ბათუმის „სააგარაკო ადგილად“ მოიხსენიება.

ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის 1897 წლის 16 თებერვლის მიმართვაში კავკასიის მხარის სამხედრო-სახალხო სამმართველოს მთავარმმართველისადმი საუბარია, რომ ბათუმის ოლქის უფროსს მიეცა წინადადება, ქუთაისის გუბერნიის სახელმწიფო ქონებათა სამმართველოს გადაცემოდა საქმეები, რომელთა ჩამონათვალი გარკვეულ წარმოდგენას ქმნის სმეკალოვკის, იგივე ჩურუქ-სუს დასახლების ისტორიაზე:

ჩურუქ-სუსში ერთი ბატალიონისთვის ყაზარმის აშენებაზე; 1880 წელი, ...ჩურუქ-სუსში რუსული დასახლების შექმნაზე, ჩამოსახლებაზე; 1893 წ. .. ექიმ ფრანციუსისთვის მიწის ნაკვეთის გამოყოფაზე სამკურნალო დაწესებულებისთვის – 1893 წელი; დასახლებაში გზების მშენებლობაზე 1894 წ., მესტეჩკა-- ჩურუქ-სუსთვის სლობოდკის, ან პოსადის ---- სახელის მინიჭებაზე – 1896 წ., სხვადასხვა პირთა თხოვნები მათთვის ნაკვეთების გამოყოფაზე აგარაკის ან სამკურნალო დაწესებულების მოსაწყობად.

საარქივო დოკუმენტებში, სამხედრო გუბერნატორის კანცელარიის საქმეთა ჩამონათვალში დასახელებულია სანატორიუმის და სამკურნალო დაწესებულების აგების მიზნით ნაკვეთის გამოყოფის მოთხოვნელთა გვარები: **ექიმი მარკ-სევალი და ექიმი ტობოროვი** (თუმცა მათ მიერ აშენებული აგარაკების შესახებ საარქივო დოკუმენტებს ვერ მივაკვლიეთ).

საქმეებში არის ინფორმაცია მხოლოდ ანნა შჩერბინინას მიერ აგებულ და ფუნქციონირებად სანატორიუმზე. ცნობილია N 97 ნაკვეთის საზღვრები, მაგრამ გეგმა

ჯერჯერობით არ აღმოჩნდა. მკითხველს ვთავაზობთ ექიმი ქალის ანნა შჩერბინინას თხოვნის სრულ ტექსტს, გაგზავნილს სახელმწიფო ქონებათა მინისტრისადმი:

„1893 წელს ჩემი თხოვნით ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორმა --- გასცა განკარგულება ჩემთვის ერთ-ერთი მიტოვებული, № 97 ნაკვეთის გამოყოფაზე სანატორიუმის მოსაწყობად იმ ვალდებულებით, რომ ორი წლის ვადაში ამეშენებინა აღნიშნული სამკურნალო დაწესებულება. 1895 წელს სანატორიუმში აგებული იქნა, მიწის ნაკვეთი – ერთი დესეტინა- დამუშავებული იქნა, დაირგო ძვირფასი ჯიშის ხეები. სამი წლის განმავლობაში, ზაფხულის თვეებში სანატორიუმში ფუნქციონირებდა, ჰყავდა 30-დან 38 - მდე ავადმყოფი. 1898 წლის შემოდგომაზე კი მთელი დაწესებულება, მთელი თავისი მოწყობილობით, უბედური შემთხვევის შედეგად განადგურებულ იქნა ხანძრით და ავადმყოფთა მიღება შეწყდა. 1899 წლისთვის შევძელი ამეშენებინა ორი საშუალო ზომის სახლი, შვიდი ოთახით, მაგრამ ამ სახლების სამკურნალო დაწესებულებად მოწყობა არ შემძლია – ყველაფერი, რაც კი მქონდა, დაახლოებით 16 000, ჩადებულ იქნა საქმეში დასაწყისშივე და განადგურდა ხანძრის შედეგად. დარჩა ნაკვეთი და ორი სახლი დამხმარე ნაგებობებით.

ნაკვეთი, რომელიც ადრე შიშველ ქვიშიან სანაპიროს წარმოადგენდა, ახლა დაფარულია 1 არშინი თიხით – რაც რამდენიმე ათასი დაჯდა, და მასზე დაირგო 2 000 მდე უმაღლესი ჯიშის ხე, უპირატესად წიწვოვანი, რომელთა უმეტესობა ახლა 7-9 არშინს აღწევს. (ანნა შერბინინა ფლობდა ნაკვეთებს N 96 და 97).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე დახარჯული ფულისა და შრომის, და მიღწეული რეზულტატების გათვალისწინებით მიემართავ თქვენს უმაღლესობას თხოვნით, დამიტკიცოს სმეკალოვკაში მდებარე, 1893 წელს გამოყოფილი ნაკვეთი N 97

1900 წელი, 10 აგვისტო“.

მანამდე, 1900 წლის ივლისში, ანნა ივანეს ასულმა შჩერბინინამ ითხოვა აღნიშნული მიწის ნაკვეთი

გადაცემოდა მის შვილს, ნიკოლოზ პროხორის ძე შჩერბინინს.

ბათუმის სატყეო მეურნეობამ 1906 წლის მარტში მოახდინა ნაკვეთის დათვალიერება: „ნაკვეთი სავსებით კულტივიზირებულია უმეტესად წიწვოვანი დეკორატიული ხეებით, შემოღობილია, და ნაკვეთზე აგებულია ორი აგარაკი. მოკლედ, ნაკვეთის კულტივირებისთვის ყველაფერი გაკეთებულია, რაც წესდებითაა გათვალისწინებული. ამიტომ შჩერბინინას თხოვნა მიწის ნაკვეთის მისთვის გადაცემის შესახებ სავსებით შეიძლება დაკმაყოფილებულ იქნას“.

1906 წლის 24 მაისის, სატყეო რევიზორმა სხვა თანმხლებ პირებთან ერთად მოახდინა N 97. ნაკვეთ – აგარაკის დათვალიერება. გთავაზობთ ამონარიდებს შესაბამისი ოქმიდან:

- 1) „მიწის ნაკვეთის საზღვრები იყო: აღმოსავლეთით – მთავრი ქუჩა, რომელიც მთელს სმეკალოვკაზე გადიოდა (და მიემართებოდა სადგურ ქობულეთიდან ფიჭვნარში), დასავლეთით – შავი ზღვის სანაპირო, ჩრდილოეთით – ბატონ შჩერბინინის მიწა (ეს უნდა იყოს ნაკვეთი N 96,) და სამხრეთით – შესახვევი, რომელიც მთავარ ქუჩას ზღვის ნაპირთან აერთებდა. მიწის ნაკვეთი ყველა მხრიდან შემოღობილი იყო წნული ღობით, რომელსაც ქუჩის მხრიდან აქვს სიგრძე 60 (გრძივი) საჟენი. ზღვის მხრიდან 66 საჟენი, შესახვევის მხრიდან 52 საჟენი, ხოლო ბ-ნ შჩერბინინის აგარაკის მხრიდან 50 საჟენი და 2 არშინი.
- 2) მთელი ნაკვეთი წარმოადგენს კარგად დამუშავებულ და კულტივირებულ ბაღს ძვირფასი და დეკორატიული მცენარეებით: წიწვოვანი, ფოთლოვანი და მარადმწვანე ჯიშის ხეებით, უპირატესად ნახევრადტროპიკული სახეობებით. ასევე ბუჩქოვანი, ბალახოვანი და ყვავილოვანი მცენარეები. მთელ ნაკვეთზე არის 6-7 არშინის სიმაღლის 1705 ხე. ბაღში მოწყობილია ხეივნები და გზები, არის ყვავილნარები. აგარაკი სუფთაა და მოვლილი.
- 3) ნაკვეთზე არის შემდეგი ნაგებობები:

ა) ხის სახლი ბეტონის ცოკოლზე – გადახურულია მოთუთიებული თუნუქით, სახლის სიგრძეა 20 ½ არშინი, სიგანე 12 არშინი, სიმაღლე 6 არშინი. სახლის ჩრდილო-დასავლეთი მხარე წარმოადგენს კვადრატულ ვერანდას ბეტონის იატაკით, ... აღმოსავლეთის მხრიდანაც აქვს აივანი – 4 არშინის სიგრძისა და სიგანით ბეტონის კიბის ოდენა.

ბ) დამხმარე ნაგებობები – ბეტონის სამზარეულო 9 არშ. 6 არშინზე, და ხის სარაი – ფარდული, 9 არშინი – 2 ½ არშინზე. სიმაღლე 3 არშინი. ორივე ეს ნაგებობა ერთი სახურავის ქვეშაა. სახლის სამხრეთ მხარეს არის ბეტონის ჭა.

გ) სამხრეთ დასავლეთ მხარეს არის საცხოვრებელი ფლიგელი, შემდგარი ხის სახლისა, ბეტონის საძირკველზე, კრამიტით გადახურული, 91/2 – 5 ზე, ამ სახლზე მიშენებულია: ჩრდილოეთის მხრიდან აივანი 5—4 ½ არშინზე, გადახურული კრამიტით, სამხრეთის მხრიდან ხის ნაგებობა 8 ¼--- 5 არშინი, სიმაღლით 4 არშინი. რკინით გადახურული. აღნიშნულ ფლიგელს აქვს დამხმარე ნაგებობები – ბეტონის სამზარეულო 6-5-4 – ზე, გადახურული მარსელის კრამიტით. მასთან ორი ხის დამხმარე ნაგებობაა..... არის ჭაც (18-2195, ფ. 278).

ქობულეთის წვრილფრაქციანი სანაპირო პლაჟი 10 კმ-ზე მიუყვება შავი ზღვის სანაპიროს. პლაჟსა და დასახლებულ ნაწილს შორის 3-4 მეტრი სიმაღლის და რამდენიმე ათეული მეტრი სიგანის სანაპირო დიუნური ზოლია, სადაც ფიჭვის მძლავრი კორომები გაშენებული. ფიჭვნარის პარკი განსაკუთრებულ მიკროკლიმატს ქმნის, რაც გულ-სისხლძარღვთა სისტემის და ფილტვებით დაავადებულთათვის უებარი სამკურნალო საშუალებაა.

ასე რომ ქობულეთის გამაჯანსაღებელი კლიმატის ძალამ თავიდანვე გაითქვა სახელი უზარმაზარ იმპერიაში, აქ თუნდაც რამდენიმე დღის გატარება რჩეული საზოგადოებისადმი კუთვნილების ნიშანი იყო. კურორტის შესახებ უკვე არა მხოლოდ საუბრობდნენ არამედ წერდნენ კიდევ. ამის მტკიცებულებაა მრავალრიცხოვანი პუბლიკაციები იმდროისათვის ყველაზე ცნობილი გაზეთის “კავკაზის” ფურცლებზე, სადაც გამოჩენილი ექიმები **პანტიუხოვი და პერედელსკი** წერდნენ ქობულეთის უნიკალური გამაჯანსაღებელი ჰავის შესახებ. ისინი იხსენიებენ ქობულეთს, როგორც “სმეკალოვკას” (როგორც რუსული დიდგვაროვნების დასახლებას) და უწოდებენ **“რუსულ რივიერას”**. გარდა ამისა ავტორები იშველიებენ ექიმ **პრეობრაჟენსკის და პროფესორ შჩერბაკოვის** სიტყვებს, რომლის მიხედვითაც ქობულეთის ჰავა საუკეთესოდ მოქმედებს გულ-სისხლძარღვთა, ნერვულ სისტემასა და სასუნთქ ორგანოებზე.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ არისტოკრატების აგარაკები წითელი კომისრების მფლობელობაში გადავიდა. ერთ-ერთი საუკეთესო აგარაკი, რომელსაც სამედიცინო თვალსაზრისით იდეალური ადგილმდებარეობა ქონდა, ლავრენტი ბერიას საკუთრება გახდა. მას შემდეგ, რაც ბერია მოსკოვში გადავიდა, მისი აგარაკი სანატორიუმად აქციეს. სანატორიუმს “საქართველო” დაარქვეს. სანატორიუმში ერთ-ერთ ყველაზე პრესტიჟულ დასასვენებელ ადგილად ითვლებოდა საბჭოთა კავშირში და აქ დასვენებისა და მკურნალობის უფლება მხოლოდ რჩეულებს ჰქონდათ.

დღეისათვის ზღვის გარდა ქობულეთის ტერიტორიაზე მინერალური და გოგირდოვანი წყლებისა თუ სამკურნალო ტალახის არსებობა ასევე სამკურნალო ტურიზმის განვითარების საშუალებასაც იძლევა.

ქალაქის სტატუსი ქობულეთმა 1944 წელს მიიღო, ხოლო კურორტად ჯერ კიდევ 1923 წელს გამოცხადდა. დღეისათვის განსაკუთრებით გაიზარდა ქობულეთის პოპულარობა. ტურისტებისთვის ქობულეთი საინტერესოა მდიდარი ქვის ხანის, ადრეფეოდალური და ანტიკური არქეოლოგიური ძეგლებით, რაც ძველი კოლხეთისა და საერთოდ აღმოსავლეთ შავი ზღვისპირეთის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საქალაქო ცენტრის არსებობას ადასტურებს.

ქობულეთში არის დაცული ტერიტორიები (1999 წლიდან) – ქობულეთის სახელმწიფო ნაკრძალი – ისპანი II (331ჰა) და კინტრიშის ნაკრძალი (3 190 ჰა). დღეს ქობულეთი საქართველოს ერთ-ერთი უღამაზესი ზღვისპირა ქალაქია. კარგი პლაჟი და ზღვა დასვენების, გართობისა თუ გაჯანსაღების შესანიშნავ პირობებს ქმნის.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ქუთაისის ცენტრალური არქივი (ქცა), ფონდი # 18, საქმე 2195
2. Кавказский календарь на 1885 год გვ. 216
3. Кавказский календарь на 1910 год

Mzia Kekeishvili

The first cottages and sanatoriums in Kobuleti Summary

Kobuleti is first mentioned in historical sources in the records of the Italian missionary Archangelo Lambert. He stayed in Georgia for almost eighteen years (1631-1649) and became fully acquainted with the life of our people. The article presents the history of Kobuleti and its transformation into a tourist city.

**ქართული სამხედრო აზროვნების სამჭედლო
და 1921 წლის თებერვალი**

1866 წლის დასაწყისში კავკასიის მთავარმმართველის, დიდი მთავრის მიხეილ რომანოვის მიერ ქალაქ თბილისში ოფიციალურად დაფუძნდა **ქვეით იუნკერთა სასწავლებელი**. პირველი მსოფლიო ომის დაწყებისას სასწავლებელში უკვე 700-ზე მეტი იუნკერი ირიცხებოდა. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ 1918 წელს თბილისის მიხეილის სახელობის სამხედრო სასწავლებელი საქართველოს მთავრობის დაქვემდებარებაში გადავიდა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის, საქართველოს დამფუძნებელი კრების დადგენილებით, საქართველოს შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლის, გენერალ-მაიორ გიორგი კვინიტაძის ინიციატივითა და უშუალო ხელმძღვანელობით ეროვნული არმიისა და მაღალი ჩინის ოფიცერთა კორპუსის შესაქმნელად 1919 წლის ზაფხულის ბოლოს ქალაქ თბილისში დაარსდა იუნკერთა ქართული ორწლიანი სამხედრო სასწავლებელი.

ქართული სამხედრო სკოლის შენობა

სიტყვა იუნკერი გერმანულია და თავად-აზნაურული წარმოშობის უნტერ-ოფიცერს ნიშნავს, მაგრამ ახლად დაარსებული ქართული სასწავლებელი გახდა ქართული სამხედრო აზროვნების ჭეშმარიტი სამჭედლო. სასწავლებელში ძირითადად ქართველ თავდაზნაურთა შვილები სწავლობდნენ, დასაწყისში სამხედრო ხელოვნებას აქ 180 იუნკერი ეუფლებოდა და როგორც ალექსანდრე ჩხეიძე წერდა, ეს იყო პირველი ქართული ეროვნული სამხედრო სასწავლებელი, რომლის სასწავლო პროგრამა იმუამინდელი ევროპის მოწინავე ქვეყნების გამოცდილებას ზედმიწევნით ითვალისწინებდა.

იუნკრები და დამოუკიდებელი საქართველო განუყოფელი თემაა, ქართველი იუნკრები დამოუკიდებელი საქართველოს ყველაზე წმინდა ნაწილი იყო. საქართველოს პირველი რესპუბლიკის, ქართული სამხედრო სკოლისა და მისი პირველი კურსდამთავრებულების შესახებ, თანამედროვეებისაგან: ალ ჩხეიძის, გიორგი კვინიტაძის და ამ ბრძოლის სხვა მონაწილეთაგან უამრავი მოგონება გამოქვეყნდა, ბრძოლის შემფასებელი უამრავი სტატია დაიბეჭდა, 2008 წელს შეიქმნა ლელა სარალიძის შესანიშნავი ნაშრომი „სამხედრო სკოლა (იუნკრები) პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს.“

ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლიდან 100 წლის გასვლის შემდეგაც, კვლავ აქტუალურია დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლი გმირები და მათი გმირო-

ბის სულის ჩამდგმელი ქართული სამხედრო სკოლა. მინდა ყურადღება გავამახვილო საქართველოს საისტორიო არქივში დაცულ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო სამინისტროს ფონდში არსებულ უცნობი იუნკრის მოგონებებზე, რომელიც ტაბახმელასა და თბილისში ჩატარებული ბრძოლების და სამხედრო სასწავლებლს ეხება. აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული მოგონება ბრძოლიდან 50 წლისთავზე დაიწერა.

როგორც ზევით აღვნიშნე, მოგონების ავტორის შესახებ დოკუმენტში ინფორმაცია არ დევს, თუმცა 1921 წლის თებერვლის ბრძოლებზე გამოქვეყნებული უამრავ წერილებსა და მოგონებებზე დაყრდნობით, მოგონების სავარაუდო ავტორი ყოფილი იუნკერი ნიკოლოზ მათიკაშვილია, მოგონებაში ერთ ადგილზე ვკითხულობთ „აღზრდილი ვარ ძველი თბილისის ტრადიციებზე“, ცნობილია, რომ ის დაიბადა 1900 წელს, თბილისის მაზრაში, სოფელ პატარძეულში, მაგრამ გაიზარდა თბილისში. [გ. 1969, ა64, საქ15. გ. 23.] მოგონება დაწერილია 1921 წლის თებერვლის ბრძოლებიდან 50 წლის შემდეგ, ე.ი. 1971 წელს, ამ პერიოდისათვის ცნობილი გენერლები, ცნობილი იუნკრები, აღნიშნული პერიოდის მემკვიდრეებია უმრავლესობა თითქმის გარდაცვლილნი იყვნენ, ამ ბრძოლების უშუალო მონაწილე ნიკოლოზ მათიკაშვილი კი 71 წლის იყო, „დღეს ამ ბრძოლებიდან ორმოცდაათი წლის თავზე, მსურს გაკვირებით ავღნიშნო...“ და ა.შ. მოგონებების ავტორი უშუალოდ მონაწილეობდა 1921 წლის თბილისის შემოგარენში წარმოებულ ბრძოლებში, (ჩანაწერებიდან ჩანს, რომ ის ირიცხებოდა უმცროსი კურსის მესამე განყოფილებაში), რადგან დაწერილებით აღწერს თებერვლის ბრძოლების თითოეულ დღეს, უკანასკელ ბრძოლას და თბილისის დატოვებასაც „თბილისი გავიარეთ გამთენიისას, როგორც უკანასკნელ ქართულ ნაწილმა“. ავტორი მოგონებაში აღნიშნავს რომ მონაწილეობას იღებდა ასევე მეორე მსოფლიო ომში: „მეორე მსოფლიო ომის დროს ბევრი ქვეყანა ვნახე“ [გ. 1969, ა64, საქ15. გ. 23.] აღსანიშნავია, რომ ის იყო გიორგი ლეონიძის დეიდაშვილი, მოგონება დაწერილია გამართული ქართული ლიტერატურული ენით, ეს მაფიქრებინებს, რომ უცნობი იუნკრის მოგონების ავტორი ნიკოლოზ მათიკაშვილია.

სამხედრო სკოლის დაარსების შესახებ, მისი მოგონებაში ვკითხულობთ:

„სამხედრო სკოლა დაარსებული იყო 1919 წლის სექტემბერში, თვით სახელის შერჩევა, მისი დამაარსებელმა და საქართველოს შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალმა, განსვენებულმა გენერალმა გიორგი კვინიტაძემ კერძო საუბარში შემდეგ და გვარად ამისხნა:

უმეტესობის აზრი ის იყო, რომ სახელი აგველო რუსულ სახელის უშუალო თარგმანიდან და დაგვერქო „სამხედრო სასწავლებელი“, ხოლო თვით სამხედრო განათლება მაქსიმალურად ყოფილიყო შეკვეცილი, გაწვრთნის და თეორიული სწავლების პრაქტიკულ მინიმუმით, მე წინუკმო აზრისა ვიყავი და როგორც სკოლის მომავალ უფროსმა გავიყვანე შემდეგი აზრი:

ეს უნდა ყოფილიყო არა სასწავლებელი, არამედ ქართული სამხედრო აზროვნების სამჭედლო, ქართული დოქტრინის კათედრა, ამიტომ მისი ნამდვილი სახელი უფრო სამხედრო სკოლა იყო, ვიდრე რუსულიდან ნათარგმნი სამხედრო სასწავლებელი. გარდა ამისა, მე არ მწამდა გაწვრთნა მხოლოდ იარაღის ხმარებაში. მე მსურდა აღზრდა ქართული სულით. ამიტომ იყო, რომ გარდა ფართო სამხედრო თეორიულ საგნებისა...სამხედრო სკოლაში გასწავლიდნენ ისეთ არა სამხედრო საგნებს, როგორც ქართული ენის სიტყვიერებას და საქართველოს ისტორიას, ამისათვის მოწვეულნი იქნენ ისეთი საუკეთესო პროფესორები საგნებისა, როგორც ვასო ბარნოვი და ს. კაკაბაძე. რასაკვირველია ეს დროებით და გარდამამავალი ზომა იყო, სანამ სასწავლებლები მოგვაწოდებდნენ სრულიად ქართულ აღზრდილ მოწაფეებს.

სამხედრო სკოლის დანიშნულება იყო მოემზადებინა უმცროსი ოფიცრები ჯარის ყოველი იარაღისათვის, როგორც ქვეითა ჯარის, არტილერიის, ცხენოსანი, საინჟინრო და ოფიცერთა ნაცვლები, როგორც ამავე იარაღებისათვის, აგრეთვე ისეთ გასაკუთრებულ დარგებისათვის, როგორც ტყვიამურქვევლები და სანაპირო (საზღვრების დაცვა) ერთეულებისათვის.“ [გ. 1969, ა64, საქ15. გ. 20].

ავტორს დაწერილებით აქვს აღწერილი სამხედრო სკოლის სწავლების პროცესი. „ოფიცერთა სკოლის მოსწავლეებს იუნკრები ეწოდათ, პირველ კურსზედ იუნკერთა სასწავლებელი ერთ ასეულად იქმნა ჩამოყალიბებული, უმცროსი კურსი გადიოდა საერთო პირველდაწყებით მომზადებას. მეორე წელს უფროსი კურსი იმყოფოდა დარგების მიხედვით, სახელდობრ: ქვეითთა ჯარის, არტილერიის, ცხენოსანი ნაწილის და საინჟინრო დარგებზედ.“ იუნკერების სასწავლო წელი განისაზღვრებოდა პირველი სექტემბრიდან.

სკოლაში მზადდებოდა ნაცვალთა შემადგენლობაც „ნაცვალთა ნაწილი შეიცავდა შემდეგ ასეულებს: ქვეითთა ჯარის, ტყვიის მფრქვეველების, სანაპირო სამსახურის, არტილერიის ერთეულს, ბატარეის, საინჟინრო ასეულს და ცხენოსან მწყობრს.“ ნაცვალთა ნაწილი ივსებოდა ახალი გაწვეული რეკრუტებით, მათი შევსება ნოემბრის თვეში ხდებოდა. [ფ. 1969, ა64, საქ15. ფ. 20]. დამოუკიდებელი ქვეყნის მთელი შეიარაღებული კადრების მომზადება სამხედრო სკოლაში ხდებოდა.

საქმეში დაცული მასალის მიხედვით 1921 წლის თებერვლში სამხედრო სკოლის უფროსი იყო გენერალი ანდრონიკაშვილი, (ცნობილია, რომ გენერალი კვინიტაძე მთავარსარდლად იქნა

გიორგი კვინიტაძე.

ალექსანდრე ჩხეიძე.

ალ. ანდრონიკაშვილი.

ნიკოლოზ მათიკაშვილი

დანიშნული 16 თებერვალს) მისი თანაშემწე იყო პოლკოვნიკი ალექსანდრე ჩხეიძე; იუნკერთა ასეულს ხელმძღვანელობდა არჯევან ანანიაშვილი.

სასწავლებელში 1920-1921 სასწავლო წელს განაგებდნენ:

იუნკერთა ქვეითი ნაწილი

- კურსის ოფიცერი – გვარი არ არის აღნიშნული;
- ტაქტიკა – გენერალური შტაბის გენერალი-ზაქარიაძე;
- აფეთქების ხელოვნება – კაპ. თოიძე;
- მასალათა სიჯიქე, მექანიკა, აღმშენებლობა, ხიდების აგება, გზების გაყვანა, ანალიტიკურ გეომეტრია, დურგლობა – სამხედრო ინჟინერი გენ. თაყაიშვილი;
- სამხედრო ისტორია – გენ. შტაბის გენერალი გიორგი კვინიტაძე;
- საქართველოს სამხედრო გეოგრაფია – გენ. შტაბის პოლკ. ჩეჩელაშვილი;
- სამართლის მეცნიერება – კაპ. ტატიშვილი;
- ენების პედაგოგი – ინფორმაცია არ დევს;
- ქიმია – პოლკოვნიკი ვახვახიშვილი;
- წესდებები – კაპ. თოიძე;
- ფარისკაობა – პოლკ. ჩხეიძე;